

NEMZETI SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZET
EFOP-1.9.4-VEKOP-16-2016-00001
„A SZOCIÁLIS ÁGAZAT MÓDSZERTANI ÉS INFORMÁCIÓS RENDSZEREINEK
MEGÚJÍTÁSA” C. KIEMELT PROJEKT

A gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermekek
gondozási helyről történő engedély nélküli eltávozásának és az
ahoz kapcsolódó intézményi eljárások teljes körű országos
vizsgálata

Kutatási zárótanulmány

Czibere Ibolya – Gyarmati Andrea – Rác Andrea – Sik Dorottya

Tartalom

Bevezetés.....	2
I. fejezet: Szakirodalmi áttekintés	6
I.1. Nemzetközi kutatások és jó gyakorlatok áttekintése.....	6
I.2. Hazai kutatások áttekintése	14
II. fejezet: A 1208-as KSH OSAP engedély nélküli eltávozásra vonatkozó adatainak bemutatása.....	23
III. fejezet: Az interjúkutatás eredményei	41
III.1. A szökések összefüggései a gyermekvédelmi szakellátásban dolgozó szakemberek és döntéshozók tapasztalatai alapján.....	41
III.2. A szökés a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek és fiatal felnőttek szemszögéből.....	59
IV. fejezet: A kérdőíves kutatás eredményei.....	73
V. Policy ajánlások	101
Felhasznált irodalom	105
Melléklet.....	108
Interjúvázlatok	108
Kérdőív	112

Bevezetés

A kutatás célja

A gyermekvédelmi ellátórendszerben egyre súlyosabb probléma a gyermekek és fiatalok gondozási helyről való engedély nélküli eltávoztása (szökése). A beilleszkedésük megfelelő szakmai és kortársak általi segítéséhez tisztában kell lennünk a gyermekek motivációival, a szakemberek álláspontjával, a jelenlegi intézményes gyakorlatokkal.

A kutatás célja a szakellátásban elhelyezett gyermekek szökési motivációinak vizsgálata, illetve az intézmények által követett keresési, megelőzési és kezelési gyakorlatok azonosítása szakmai ajánlások előkészítése céljából.

A kutatás módszertana

Elsőként a nemzetközi és hazai szakirodalmak, kutatási eredmények, jó gyakorlatok áttekintésére és az OSAP adatok (2016-2018) elemzésére került sor.

Ezt követően kvalitatív és kvantitatív módszertannal dolgoztunk.

A *kvalitatív kutatási szakaszban* 10 fő szakértővel készült feltáró interjú, félig strukturált interjú módszerrel. A megkérdezettek között nevelőszülők, gyermekvédelmi gyámok, intézményvezető, területi gyermekvédelmi szakszolgálat vezetője, pszichológus, közigazgatási döntéshozatalban dolgozó módszertani szakértők szerepeltek. A szakértői interjúk Budapesten és Hajdú-Bihar megyében készültek. Az interjúk adatfelvételhez 6 fő dimenziót dolgoztunk ki: 1) szökési okok, 2) szökési motivációk, célok, 3) a szökést követő intézkedések, 4) a szökések, ismételt szökések megelőzésére tett intézményi erőfeszítések, 5) hazai és nemzetközi jó gyakorlatok a megelőzésre, 6) a szakemberek által javasolt programok a fiatalok számára. Illetve 20 fő érintettel készült interjú, tizenhat gyermekkel és négy fiatal felnőttel. Budapesten összesen tizenkettő interjú készült, hét gyermekkel két gyermekotthonban, három javító-nevelő intézetben és kettő utógondozottal. A fővárosi intézmények mellett nyolc interjú készült vidéki gyermekotthonokban. Tizenegy lánnyal és kilenc fiúval készült interjú, életkoruk alapján 12-19 év közöttiek. Az interjúk gyámi engedéllyel készültek.

Az összes interjút rögzítettük, és azokról szó szerinti átiratot készítettünk. A kutatás során anonim módon kerülnek felhasználásra a szakértői és célcsoporti vélemények.

Ezt követően a *kvantitatív kutatási szakaszban* egy teljeskörű online kérdőíves vizsgálat készült az intézményrendszer tagjaival a gyermekekre vonatkozó aggregált adatok bekérésével. A bekért adatok köre nagyrészt 2019. áprilisban szökött gyermekekre vonatkozott összesített formában, illetve az intézményi telephelyre, a nevelőszülői ellátás esetében pedig a nevelőszülői hálózatra. Az adatfelvétel 2019. novemberében valósult meg. Az intézmények 74%-át, míg a működési engedélyek nyilvántartásában külön azonosítóval rendelkező szolgáltatások 63%-át sikerült elérnünk. Kutatási kérdéseink a szökés okaira, befolyásoló tényezőire, a követett gyakorlatokra irányultak.

Az eredmények alapján célunk ajánlás kidolgozása döntéshozók számára, melyek elősegíthetik a jelenség visszaszorítását, az engedély nélküli eltávozásból visszakérülő gyermekek beilleszkedését, vagy más módon történő sorsrendezését (hazagondozás, gondozási helyváltogatás). A kutatás eredményeinek részletes bemutatását követően tanulmányunk policy ajánlásokkal zárul.

Legfontosabb eredmények

A kvalitatív kutatási szakasz főbb eredményei

A szakértői interjúk tanúsága alapján elmondható, hogy a szervezeteken belül dolgozóakra hárító magatartás jellemző, elsősorban nem a gyermekotthoni működésben látják a szökések okait, hanem a gyermekek körülményeiben és a korosztályi sajátosságokban. Intézményi felelősség helyett egyéni/magánéleti hangsúlyú felelősségként értelmezik a szökéseket. Ezzel szemben a gyermekotthonokon kívül dolgozó szakemberek leginkább a gyermekek és az ellátó szervezet közötti valós partneri viszony kiépítését hiányolják. Merev, szabályokhoz ragaszkodó, rugalmatlan rendszerként értelmezik és jellemzik a gyermekotthonok világát, amely nem képes a gyermeki igényeket, elsősorban a bennük zajló érzelmi-indulati jelenségeket kezelni.

Elmondható, hogy valós intézményi válaszok jelenleg nincsenek a szökés megelőzésére és kezelésére, vagy csak nagyon ad hoc és felszínes intézkedések formájában, átmeneti jelleggel. A szakmai lehetőségek terén a szakemberek elsősorban a visszafogadás folyamatának ismertetésén keresztül igyekeztek az intézményi magatartásokat értelmezni. Intézményi válaszok helyett elsősorban azok hiányairól tudtak beszámolni.

Eredményeink szerint legnagyobb szükség a fiatalok számára szervezett csoportfoglalkozásokra lenne, illetve az együtt élő fiatalok kapcsolatainak javítására, a családdal való kapcsolat támogatására, ezzel összefüggésben a kapcsolattartások rugalmasabb szabályozására és intézmények nyitottabbá tételére az adott környezet egyéb szolgáltatásainak igénybevétele mellett. Megfogalmazódott a témában speciális tudást nyújtó képzések iránti igény is a szakemberek oldaláról.

A fiatalok véleménye szerint a gyermekvédelmi szakellátás rendszere eszköztelen a témával kapcsolatban, nem tud kialakulni olyan bizalmi viszony a nevelők és gondozottak között, ami hatékony alapot adna a szökéssel kapcsolatos segítő beszélgetésekhez, a pszichológussal való találkozások nem elég gyakoriak, ha elérhetőek egyáltalán, hogy érdemi változásként lehessen rá tekinteni. Nincs a gyermekek körül olyan segítő szakember, akire támaszkodni tudnak, akiben bízhatnak. A gyermekek és fiatalok narratívájában az intézményi unalom, programok és elfoglaltság hiánya jelenik meg, mint a szökésekhez vezető jellemző ok. A mindennapok egyhangúsága, egyformasága, a lekötetlen energiák és kapacitások a gyermekotthonokban élő gyermekeket az intézmény falain kívül, engedély nélküli tevékenységek felé fordítják. Az engedélyezett eltávozásokból való vissza nem térések mögött ez a fajta élmény -és izgalomkeresés gyakran megjelenő motívum.

A fiatalok beszámolóit szerint megfigyelhető, hogy először családjukhoz szöknek a gyermekek, majd később, ha a szökés, mint megoldási stratégia beépül az eszköztárukba, már nem csak haza, hanem máshova is szöknek. Így a kockázatok, aminek kiteszik magukat egyre nagyobbak és veszélyesebbek.

A kvantitatív kutatás főbb eredményei

A telephelyi infrastruktúráról elmondható, hogy a gondozási helyek elzártsági mutatója átlagosan nem magas: 20 perc alatt elérhetők a telephelyektől tömegközlekedéssel a legközelebbi rekreációs helyszínek. A szakemberhiány átlagosan 12%-os a telephelyeken, ennél nagyobb gond a magas fluktuáció, mely országosan 25%. A telephelyeken nyújtott szolgáltatási hiányok közül említést érdemel, hogy rosszak a terápiákhoz jutás feltételei, illetve nincsenek a telephelyek infokommunikációs eszközökkel sem ellátva, ez alapvetően nehezíti a családdal és barátokkal való kapcsolattartást, ami a legfontosabb szökési célpont.

Szökési eset a telephelyek 73%-ában történt a vizsgált hónapban. Az ellátott gyermekek száma 8355, a szököttéké 1143 fő volt. A szökött gyermekek aránya az összes ellátotthoz viszonyítva 14%. A telephelyeken 1825 szökési eset történt, vagyis 1 szökött gyermekre 2019 áprilisában 1,6 szökési eset jutott. Eltéréseket találtunk ellátástípusok szerint: a legrosszabb a helyzet a speciális lakás- és gyermekotthonokban. Regionálisan statisztikailag jelentősek az eltérések: a szökés a legnagyobb problémát a Dél-Alföldi, Észak-Alföldi régiókban jelenti. Az egyházi/civil fenntartású intézményekben látszólag ritkább a szökés, de ennek elsődleges oka az lehet, hogy az idősebb, speciális szükségletű gyermekek jellemzően az állami fenntartású gondozási helyeken fordulnak elő.

A leggyakoribb szökéssel társuló deviancia a drogfogyasztás, bűnelkövetés, pszichiátriai problémák. A legtöbben a gondozási helyről szöknek, a leggyakoribb a 48 óra és 30 nap közötti szökés. Az adott hónapban szökött gyermekek 51%-a több mint 3 alkalommal szökött már.

A vezetők véleménye egybe cseng az interjúk kutatásban megismert gyermekotthonokban dolgozó szakemberekével, mely szerint a szökésért leginkább maguk a gyermekek felelősek, akik nem tudnak alkalmazkodni a szabályokhoz, menekülnek az iskolai kööttségek elől, legkevésbé pedig maga az ellátórendszer okolható. Éppen ezért szerintük az intézményben való maradásra főként pszichológiai módszerekkel lehetne ösztönözni a gyermekeket.

A kérdőíves kutatás megerősítette, hogy a gondozási helyek megelőzési repertoárja viszonylag szegényesnek mondható, egyéni beszélgetésekre és korlátozottabban pszichológiai tanácsadásra terjed ki. Kidolgozott protokollok nincsenek, ez alatt zömében a hatályos jogszabályokat értik.

I. fejezet: Szakirodalmi áttekintés

I.1. Nemzetközi kutatások és jó gyakorlatok áttekintése

Az összefoglaló célja, hogy bemutassa a nemzetközi jó gyakorlatokat, tendenciákat elemzéseket, amelyekkel az intézményekből való szökésre jellemzőek napjainkban nemzetközi szinten reagálnak. Az összefoglaló főleg az angolszász országok anyagaira épít. A rendelkezésre álló adatok és anyagok alapján az angolszász rendszer és a rendszerben felmerülő problémák mutatnak legnagyobb hasonlóságot a magyar ellátórendszerrel és a hazai problémákkal. Az összefoglaló fókuszában maga a szökés jelensége áll, illetve a szökéssel kapcsolatos és azzal összefüggő problémák és megoldási lehetőségeik.

Szökéssel kapcsolatos kutatások

Egy releváns kutatás szerint Angliában a szakellátásban élő gyermekekkel és fiatalokkal készült interneten kitölthető kérdőív és interjúk alapján (összesen 117 gyermekkel 55 intézményben készült felmérés, átlagos életkor 15, legfiatalabb 8, legidősebb 18 éves) a gyermekotthonok megítélése, az ott dolgozó szakemberek hozzáállása a legmeghatározóbb a gyermekotthoni szökések megelőzése szempontjából. Arra a kérdésre, hogy mitől jó gyermekotthonban élni, egyértelműen az ott dolgozók személyiségét és hozzáállását jelölték meg a megkérdezett gyermekek. Emellett az otthon felszereltsége és a szabadidős program lehetőségeit említették meg. Az otthonban élés negatívumaként említették a gyermekek a családjuk hiányát, a szabályok, keretek nehezen való megszokását, az intézményekkel járó zaj/hangzavar elviselését, illetve az intézményekben élő többi gyermekkel való kötelező együttélést és az ebből fakadó problémákat. Ezen kívül még a háziállatok hiányát is említették a gyermekek (Ofsted 2009). A kutatásban a második kérdéscsoport az intézményekre vonatkozott. A válaszokból kitűnik, hogy a gyermekek jólléte szempontjából nagyon fontos, hogy családjuktól ne legyenek messze, az intézmény jól megközelíthető legyen, akár az iskola, akár a szórakozás szempontjából. Ez a dimenzió szintén a szökések csökkenése, megakadályozása szempontjából fontos, hiszen a család hiánya komoly nehézséget okoz a bekerült gyermekeknek. A személyzettel kapcsolatban a kedves és törődő jelző szerepelt legnagyobb arányban a pozitív oldalon, a negatívon a néha rosszkedvű szakemberek állt. Összességében el lehet mondani, hogy a pozitív állítások száma sokkal magasabb volt a dolgozókkal kapcsolatban, ami az egyik legfontosabb szempont a gyermekek otthonokban való elhelyezése, illetve a szökés megelőzése és csökkentése szempontjából. A gyermekek véleménye alapján gyermekotthonban élni

biztonságosabb, kiszámíthatóbb, ugyanakkor véleményük szerint elveszítik a családjukat és a családi szeretet érzése elhalványul a gyermekotthonban felnőve. Fontos meglátása a kutatásban résztvevőnek, hogy otthonban élni több szabállyal és procedúrával jár, meg kell tanulni együtt élni másokkal, akik nem a családjuk, más szokásokkal rendelkeznek a gyermekek, ez sokszor nehéz számukra és feszültséggel jár. A szökés veszélye ebben a kutatásban nem jelent meg, mint komoly problémaforrás a gyermekek életében, viszont a bullying, a verekedés és más fiatalokat ért negatív hatás igen. Arra a kérdésre, hogy mitől lesz biztonságos egy gyermekotthon, nagyon egyértelmű, erős választ adtak a gyermekek: a dolgozók teszik biztonságossá a helyet, 70 gyermekből 52 mondta ezt. Ugyanez igaz a gyermekek által legnagyobb problémának megjelölt bullying megakadályozására, illetve a tanulás elősegítésére is (Ofsted 2009). Az adatokból látszik, hogy a dolgozók személyisége, hozzáállása fontos szempontként jelent meg tehát a gyermekek intézményekről alkotott véleményében, ugyanakkor, akik elégedetlenek voltak az intézménnyel, számukra is fontos szempont volt a nevelők hozzáállása. Ez a rossz élményeikben is meghatározó elem volt. A kutatásból egyértelműen megállapítható, hogy a gyermekek hogyléte, beilleszkedése az intézménybe, a szökések megelőzése az otthonban dolgozók hozzáállásán, elkötelezettségén múlik elsősorban. A megfelelő személyzet, a bizalom, bizalmi légkör a gyermekekkel elsődleges a szökés-prevenció tekintetében.

Michael Gough (2011) tanulmányában a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek oldaláról vizsgálja a gyermekvédelem biztonságos környezetét. Alapvető kérdése, hogyan hat gyermekvédelem az ott dolgozóakra. A gyermekvédelem megterhelő, lelkiileg megviselő munkakörülményei nagyon megterhelő volt az ott dolgozókat, sokan számolnak be stresszről, ehhez kapcsolódó stresszbetegségekről. Sokan kerülnek a gyermekekkel való találkozást kerülendő az újabb negatív élményeket, illetve főleg a depresszió, de más pszichés betegségek is megjelentek a dolgozók körében. Gough (2011) secondary trauma stress szindrómának (másodlagos trauma stressz-szindróma) nevezi azt a jelenséget, amikor a trauma feldolgozásában segítő szakember is traumatizálódik, felzaklatódik munkája során.

A nemzetközi tapasztalatok szerint a gyermekotthonokból való szökések általában rövid, maximum egy hétig tartanak, minél idősebbek a fiatalok, annál gyakoribb és továbbtart a szökés, a lányok gyakrabban szöknek, mint a fiúk. A különböző etnikai háttérűek között nem tapasztalható különbség a szökés tekintetében. A szökésben lévő fiatalokra általában jellemző, hogy iskolai problémákkal küzdenek, öngyilkos gondolataik vannak, több, dokumentált magatartási problémákkal rendelkeznek, szenvedélybetegségekkel küzdenek és jellemzően

pszichés problémáik is vannak (Pergamit-Erst 2011). A kutatások összefüggést látnak a szökések gyakorisága és a gondozási-hely váltások száma között. Minél több helyen fordult meg egy fiatal, annál gyakoribb, hogy szökik. Gyakoribbak a szökések az adatok alapján, ha a gyermeket elhanyagolás miatt emelik ki a családjából. Azok a gyermekek, akik bántalmazás miatt kerültek gyermekotthonba, kisebb arányban szöknek, mint társaik. Ez a tény azzal is összefüggésbe hozható, hogy szökéskor a gyermekek leggyakrabban a régi, otthoni környezetbe térnek vissza (Pergamit-Erst 2011). Courtney és szerzőtársainak 2005-ös kutatása hasonló tapasztalatokról számol be. A kutatás eredményei szerint az otthonokból elszökött gyermekek visszatérnek maguktól vagy viszonylag hamar megtalálják őket. Általában kevesebb, mint egy hétig vannak szökésben (a megkérdezettek fele). Ebben a kutatásban is igazolták, hogy az életkor előrehaladtával a szökés időtartalma nő (Courtney et al. 2005).

A Chicagói Egyetem kutatásában 20 éves időszakot vizsgáltak 1993-2003 között. 14000 szökésről álltak rendelkezésre adatok, illetve 42 interjú készült a kutatás során nevelőkkel és nevelőszülőkkel. A kutatás adatai alapján a 12 év feletti szöktek jellemzően, zömmel lányok. Gyakoribb volt a szökés azoknál a gyermekeknél, fiataloknál, akiknek szenvedély- vagy pszichiátriai betegségük volt, bizonytalanabb volt az elhelyezésük és sokszor váltottak otthont. Akiket elválasztottak testvéreiktől, szintén nagyobb arányban szöktek. A megkérdezett fiatalok interjúi alapján *nem valami elől szöktek zömmel, hanem valamiért*: függetlenség, családi kapcsolat, nagyobb önállóság (Courtney et al. 2005).

Skyles, Smithgall és Howard 2007-es kutatásában arra hívja fel a figyelmet, hogy az iskolai előmenetel, az iskola és ottani barátok hiánya segített a szökésben lévő fiataloknak abban, hogy visszamenjenek nevelőszüleikhez, illetve a gyermekotthonokba. Azaz a megfelelő, támogató, gyermekek igényeire hangolódó iskolarendszer segíti a szökések megszűnését és a megelőzését is. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy az is nagyon fontos, hogy a gyermekotthonokban élő fiatalok számára egyértelmű legyen, hogy az iskolai előmenetel mennyire fontos saját életük és jövőjük szempontjából. El kell érni, hogy az iskolába járás fontos legyen számukra, célként tudják maguk elé kitűzni a továbbtanulást és a szakma elsajátítását. Fontos, hogy iskolán kívüli programok is elérhetőek legyenek a veszélyeztetettek számára, illetve az esetleges tanulásbeli hiányosságaik pótlása, fejlesztésük is elengedhetetlen. Kortárs segítők, mentorok bevonása segítheti ezen célok elérését, emellett a gyermekekkel foglalkozó nevelők, pedagógusok és nevelőszülők képzése is elengedhetetlen része a prevenció munkának (Skyles, A., Smithgall, C., & Howard, E. (2007).

Crosland-Dunlamp (2014) kutatásukban a következő rizikófaktorok állapítottak meg: a gyermekotthonokban elhelyezett gyermekek a legsérülékenyebbek, szociális és érzelmi problémáik miatt magatartási problémákkal küzdenek, ez tovább növeli sérülékenységüket. Az amerikai intézményi hálózatot sokszor tekintik az emberek „nemzeti szégyennek”, mert nagyon gyakran derül ki, hogy az intézményekben elhelyezett gyermekeket elhanyagolják, bántalmazzák, sok gyermek tűnik el és nem megfelelők a körülmények. A szerzők egyértelmű összefüggést találtak az intézményrendszer diszfunkcionális működése és a szökések számának alakulása között. A tanulmányban is bizonyítást nyert az a megállapítás, hogy az otthonokból szökő gyermekek jellemzően haza szöknek szüleikhez.

Az első élmények az intézménybe való bekerüléskor meghatározóak a szökések előfordulása szempontjából. A rendszeresen szökő fiatalokra jellemző, hogy felnőtt életükben nehezen vagy nem tudnak majd kötődni másokhoz, gyakran követnek el bűncselekményeket és bandákhoz csapódnak. A szenvedélybetegségek megjelenése, megfelelő iskolai végzettség és szakmai tudás hiánya szintén ennek a jelenségnek a velejárója (Crosland-Dunlamp 2014). A szökésben lévő gyermekek, fiatalok gyakrabban válnak bűncselekmények áldozatává, különösen szexuális bűncselekményekévé, illetve a túlélés érdekében követnek el bűncselekményeket. Tizenötöszer nagyobb az esélyük HIV fertőzésre, mint nem szökő társaiknak. Jellemző, hogy a szökések alatt kirabolják, megverik és meglopják őket. A szökések során ők maguk is követnek el bűncselekményeket, Farmer és Pollock ezt a szökésben lévő fiatalok túlélő üzemmódjaként jellemzi. A betörések, lopások mellett a prostituálódás veszély is nagyon magas ebben a helyzetben (idézi: Crosland-Dunlamp 2014:3). Stricik, kerítők előszeretettel verbuválnak fiatalokat a gyermekotthonokból, szállást, ételt, pénzt és drogot kínálva a szökésben lévőknek, illetve az azon gondolkodóknak. Gyakran már szökött fiatalokat bátorítanak arra, hogy társaikat hívják maguk után. Az illúzió, hogy ezek az emberek, bandák pótolni tudják a családi szeretetet és biztonságot adnak, valójában az emberkereskedelem és a prostitúció veszélyének teszi ki ezeket a fiatalokat (Crosland-Dunlamp 2014; UNICEF 2017).

A szökés megelőzésére alkalmazott módszerek, egyéb lehetőségek

A szökés megelőzésére több, zömmel angolszász ajánlás, program, prevenció módszer áll rendelkezésre, amely adaptálható a magyar ellátórendszernek megfelelően saját alkalmazásra. A Family and Youth Services Bureau egy olyan amerikai, államokon átívelő szervezet, amelynek célja a különböző veszélyeknek kitett, utcán élő fiatalok megsegítése. Ennek a

szervezetnek egyik célja a szökések csökkentése és megakadályozása. A szervezet utcai munkát, szállókat működtet, illetve egy olyan weboldalt, amely kifejezetten a szökésre, illetve a szökés megakadályozására helyezi a hangsúlyt. <https://www.rhyttac.net/>

A Functional Assessment-Youth Interaction Tool (FA-YIT) elnevezésű kérdezési módszer a szökésből visszatérő fiatallal való munkában alkalmaz olyan kérdés- és megismerési technikákat, amelyekkel a szökések ismétlődésének a kockázata csökken jelentősen (Crosland -Dunlapp 2014).

Egy 2012-ben készült amerikai prevenciós módszer alapján a szökés megelőzésének legfontosabb összetevője a megfelelő végzettségű, hozzáállású szakembergárda. Szükséges a rugalmas, gyermekek igényeihez alkalmazkodó időbeosztás, a rugalmas beosztásból következik, hogy a nevelőknek elérhetőnek kell lenniük a gyermekek számára, amikor a gyermekeknek szükségük van rá. Nem ajánlásként, hanem ennél erőteljesebben fogalmaz az anyag, amennyiben elő kell írni, hogy mennyi direkt kontaktus kell, hogy legyen nevelők és fiatalok között, azaz a személyes kapcsolatnak szorosnak és gyakorinak kell lenni, akár konkrét számbeli elvárásként megfogalmazva a személyes segítő beszélgetések számát. A szökések megakadályozása szempontjából fontos, hogy a gyermekek lakóhelyükhöz, megszokott környezetükhöz a lehető legközelebb legyenek elhelyezve. A szülővel való kapcsolattartás lehetőségeinek bővítése, a szülővel való kapcsolat erősítése is nagyban elősegíti a szökések megakadályozását. Kulcsfontosságú a szökések megakadályozásában a nevelőszülők, nevelők és az érintett fiatalok kommunikációjának, illetve konfliktuskezelő képességének a javítása. Az említett készségek és képességek fejlesztése segíti az összes érintettet a nehéz helyzetek megoldásában, vagy a helyzet elviselésében, ami azt is célozza, hogy fiatalok ne a szökésben lássák a megoldást az életükben felmerülő problémák kezelésére. Ezen tapasztalatok alapján jött létre Amerikában egy államokon átívelő olyan webfelület és telefonvonal, ahova az országban bárhol is lehet segítséget kérni olyan fiataloknak, akik szökésben vannak. Külön felület áll rendelkezésre a szülőknél és nevelőknél, hogy kérdéseikkel megkeressék a szakembereket, támogatást és segítséget kapjanak a felmerülő problémákban és dilemmákban. Ezek a felületeken különböző szakmai anyagok, oktató filmek és e-learning oktatási programok is rendelkezésre állnak. Ez a módszer az amerikai rendszerre lett kiépítve, elemei, szakmai megközelítése azonban a hazai megelőzésben is hasznosítható. Az oktató anyag célja hogy, fejlessze azokat a képességeket, skilleket, amiket nehéz helyzetekben a fiatalok használhatnak, amire támaszkodhatnak, amikor a szökés tűnik a könnyebb vagy egyszerűbb megoldásnak. Bátorítja őket, hogy forduljanak segítségért az őket körülvevő segítőkhez, segíti

őket abban, hogy jobban ki tudják fejezni érzelmeiket, problémáikat és konfliktusaikat kezeljék. Ugyanennek a szervezetnek egy külön egysége kifejezetten a nevelésért felelős személyek továbbképzését végzi, hagyományos és e-learning módszerekkel (www.1800runaway.org).

A szökések háttérben húzódó okok alapján a legális és illegális drogprevenciónak is fontos szerepe és jelentősége van. A különböző prevenciók módszereknek három fő komponense van. Az első stratégia a keresleti oldal csökkentését célozza meg. A kitűzött cél ebben a megközelítésben a szerhasználat, vágyakozás csökkentése, így a szerhasználat elkerülése vagy minimalizálása, a különböző absztinencia fenntartó stratégiák is ide sorolhatóak. A második a kínálati oldal csökkentése, a különböző szerekhez való hozzájutás akadályozása, tiltása. A harmadik prevenció megközelítés a szerhasználat negatív hatásainak az ellensúlyozását és csökkentését célozza meg. Bármilyen prevenció programról, foglalkozásról is legyen szó, a program sikerességéhez, hatásosságához fontos, hogy a prevenció munka be legyen ágyazva a szervező intézmény (iskola, kollégium, gyermekotthon stb.) életébe. Összehangolt, a gyermekekkel foglalkozó különböző intézmények, szakemberek együttes, közösen végiggondolt szakmai tevékenységének kell, hogy a különböző prevenciók foglalkozások a részei legyenek. A szerhasználattal kapcsolatos prevencióknak bele kell illeszkednie az intézmény egészséggel, gyermekek jóllétével összefüggő egyéb tevékenységei közé. Az iskolák esetében fontos, hogy a tanulás és tanítás interaktív legyen, lehetőleg a tanár-diák viszonyban ne a hierarchikus viszony legyen a meghatározó olyan helyzetekben, amikor a közösség ügyeiben kell döntést hozni. Az együttműködő, partnerségre épülő pedagógiai modellek elősegítik a szükséges prevenciók szemlélet és alkalmazandó módszerek beépülését és elfogadását (United Nations 2004).

Az EMCCDA 2019. évi jelentésében különböző prevenciókat különböztet meg.

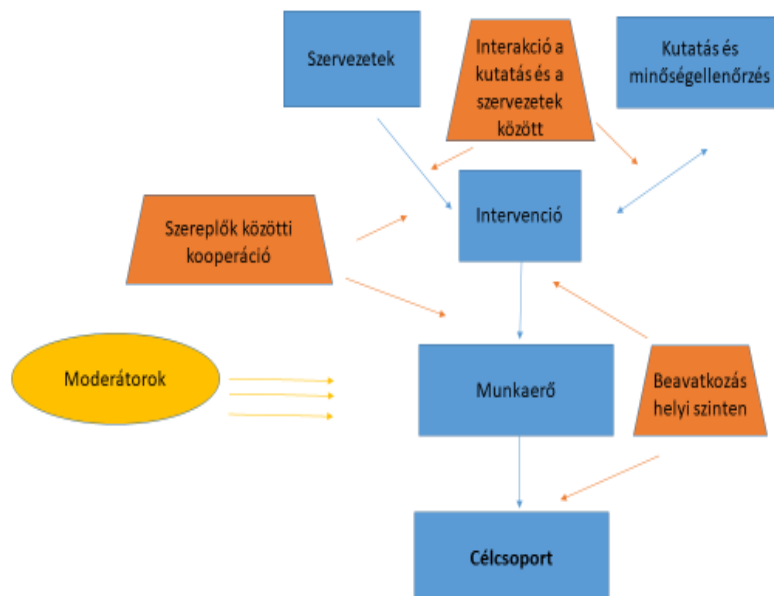
A környezeti prevenció az egyéni viselkedést meghatározó hatásokat befolyásoló tényezőket célozza meg. Ide sorolhatóak a különböző szabályok (nyitvatartás, fogyasztást szabályozó rendeletek, viselkedési normák) és gazdasági tényezők (ár, adózás, illetékek). A cél a szerhasználatot segítő hatások csökkentése és egy adaptívabb, egészségesebb életmód támogatása és elősegítése.

Jó gyakorlatok (evidence-based interventions): olyan beavatkozás, amelynek hatása a szerhasználat csökkentésére bizonyított. Az indikált prevenció (indicated prevention): egy olyan megközelítés, ahol a megcélzott célcsoport pszichés állapota és viselkedése alapján feltételezhetően nagyobb szerhasználati kockázatnak van kitéve, ennek megelőzése, illetve a

kockázat csökkentése a cél (ifjúsági tanácsadás). A rugalmasan alkalmazható beavatkozás (manual-based intervention, manualised intervention): olyan jó gyakorlat (evidence-based), beavatkozás, amely specifikált protokollok segítségével adaptálható más kontextusba. A szelektív prevenció speciális társadalmi csoportok számára kialakított program, amely a hiányzó szociális kapcsolatok, illetve erőforrások pótlásával, illetve helyettesítésével próbálja csökkenteni a szerhasználat kialakulását. Az ilyen korai megelőző programoknak különböző célkitűzései lehetnek, de mivel a szerhasználat megelőzése vagy késleltetése van a fókuszban, így a beavatkozás akkor célszerű, amikor még nem jelentkeznek a szerhasználatból fakadó problémák. Az univerzális prevenció az egész populációt célozza, általában iskolai vagy közösségi szinten, azzal a céllal, hogy a kockázatnak kitett fiatalok kompetenciáinak erősítésével akadályozza meg a szerhasználat kialakulását.

A különböző prevenciós módszereket, megközelítéseket nem lehet egy egységes modellben összesűríteni európai szinten. Az egyes országok kontextusa, problémái és szükségletei mások, ugyanakkor a kipróbált jó gyakorlatok, prevenciós programok közül olyan protokollokkal rendelkező prevenciós módszerek, amelyek átfogók, más-más kontextusban is működő prevenciós módszerek segíthetik az európai szerhasználat prevencióját.

1. ábra: A prevenciós rendszer elemei

Forrás: EMCDDA (2019: 11) http://www.emcdda.europa.eu/edr2019_en (utolsó letöltés: 2019.07.11.)

A rugalmasan alkalmazható prevenciós programok szerepe, fontossága

Ezek olyan prevenciós programok, amelyeket specifikált protokollok segítségével sikeresen adaptáltak és használtak különböző kontextusokban. Ezekhez a programokhoz való könnyű hozzáférés fontos és szükséges ahhoz, hogy a tudás hatékonyan tudjon a szervezetek, akár országok között átadódni és lefordítódni az egyes felhasználók anyanyelvére határokon belül és azokon átnyúlóan. Így nagyon fontos, hogy ezek a módszerek hatékonyságuk tekintetében vizsgálva és elemezve legyenek. Ugyanakkor ezek a módszerek az említett akadályok, nehézségek miatt nem terjednek úgy el Európában, ahogy az örvendetes lenne és nem játszanak meghatározó szerepet az európai prevenciós rendszerben. Kivétel ez alól Spanyolország egyes régiói, ahol a helyi iskolák és szociális szervezetek egy katalógusból választhatnak prevenciós módszereket, amely ellenőrzött, elfogadott módszerek. Németországban, Horvátországban, Hollandiában, Lengyelországban és az Egyesült Királyságban megfigyelhető tendencia, hogy a jó gyakorlatok, programok adaptálása, beépítése az ellátórendszerben az utóbbi években erősödött. Ezekben az országokban hasonlóan a spanyol rendszerhez a már elfogadott programok közül lehet választani. Svédországban és Norvégiában a helyi szervezeteket szabad kezlet kapnak egyéni módszerek kialakításában, így a nemzetközi szintű jó gyakorlatok és rugalmasan adaptálható programok szerepe lecsökkent. Dániában, Franciaországban és Finnországban sem voltak elterjedtek az ilyen típusú prevenciók, de az utóbbi években pár, például a Good Behaviour Game (Jó magatartás játék) és a Strengthening Families Programme (Családi erősségek program) felkeltette a szakpolitikusok figyelmét. Összességében elmondatható, hogy egyes országokban megtalálhatóak tehát a könnyen átvehető, adaptálható módszerek, de elterjedtségük, beágyazódottságuk inkább alacsony. A tanulmányban megjelenő összehasonlító táblázat alapján Magyarországon sem adaptálódnak, jelennek meg az ellátásban ezek a módszerek (EMCCDA 2019).

Összességében elmondható, hogy a nemzetközi adatok és rendelkezésre álló tanulmányok, kutatások alapján a szökések megakadályozásának legfontosabb összetevője az intézményrendszer és a benne dolgozó szakemberek képességeinek a fejlesztése. A megfelelő készségekkel, képességekkel rendelkező szakemberek képesek azt a bizalmi légkört előteremtteni, ahol lehet hozzájuk fordulni bizalommal, ahol a gyermekek biztonságban érzik magukat. A szülőkkel, otthoni barátokkal való kapcsolattartás lehetősége szintén nagyon fontos szempont. Az iskolai pályafutása, az esetleges magatartási és pszichés problémákkal való megküzdés, a tanulási nehézségekben való segítségnyújtás és a traumák feldolgozása megfelelő

prevenációs formák kiválasztása mellett segít abban, hogy ne a szökést válasszák problémáikra a rendszeresen szökő és a szökés veszélyének kitett gyermekek és fiatalok.

I.2. Hazai kutatások áttekintése

A témában az első hazai összefoglaló a Bede et al. (é.n.) tanulmányában olvasható. A 2000-es évek elején a fővárosban végzett kutatás lebonyolítását a szökések számának növekedése tette szükségessé. A tanulmány indoklása szerint leginkább a gyermekotthonokat érintő problémáról van szó, ezen belül is a speciális ellátást nyújtó intézményekben fordul elő, míg a különleges gyermekotthonokban és a fogyatékkal élő gyermekek otthonaiban ez a probléma nem jellemző. A kutatás elsősorban az engedély nélküli távollétek típusainak és motivációinak vizsgálatára tért ki. Az alábbiakban a kutatást és annak eredményeit mutatjuk be.

A hivatkozott tanulmány szerzői a témában született előzetes kutatásokat is ismertetik, ezen belül egy 2002-2004 között végzett vizsgálat, valamint egy 2004-es adatok alapján készített elemzés eredményeit értékelik.¹

A 2002-2004-ben végzett vizsgálat a fővárosi önkormányzat által működtetett gondozási helyekről történő engedély nélküli eltávozási eseteket vizsgálta (Békés et al. 2005). Bede és szerzőtársai fontosnak tartották rámutatni arra, hogy a vizsgált időszakban a szökésben érintett gyermekek 55%-a 13 évesnél idősebb korában került a szakellátásba, a 12 évnél fiatalabbak aránya nem érte el a 25%-ot. A cikkből nem ismerhetjük a kutatás körülményeit, a vizsgálatba vont fiatalok számát, és azt sem, hogy szignifikáns kapcsolatokról írnak-e, de a szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a szökések és az életkor szempontjából kései beutalások között ok-okozati kapcsolat húzódhat.

A másik korai kutatás (Kovács – Tóth é.n.) eredményeiből (hasonlóan az előzőhöz, nem ismerjük az adatbázis jellemzőit) Bede és szerzőtársai kiemelik, hogy a 2004-es fővárosi adatok alapján a szökött gyermekek 86%-a 14-17 év közötti. A gyermekek 24%-a a nevelésbe vételét követő első hónapon belül elszökött, 22%-uk pedig egy éven belül. A rövid időn belül engedély nélkül eltávozó gyermekek többségénél már a beutalási okok között is szerepelt a csavargás. A tanulmány megállapította azt is, hogy alapvető nemek szerinti eltérés is mutatkozik, a fiúk

¹ Mindkét anyag csupán kézirat formájában érhető el, ezért ebben a tanulmányban másodhivatkozással tudjuk bemutatni.

körében nagyobb arányú a szökés, a lányok körében viszont a gyakoriság magasabb. Már ebben a korai tanulmányban is megállapították a szerzők, hogy a szökések nem egytényezős jelenségek, mind a szökésre irányuló döntést, mind annak formáját befolyásolhatják a gyermekek motivációi, körülményei, valamint a környezet, amelyből érkeztek.

Békés és szerzőtársai (2005) (idézi Bede et. al. é.n.) a fentihez hasonló következtésre jutottak, többtényezős jelenségként definiálták az engedély nélküli távolléteket. Az alábbiakban ezeket az okokat soroljuk fel a Bede és szerzőtársai cikke alapján.

A szökések alakulása függ:

- „a fiatal pszichés állapotától
- a mögötte lévő szociokulturális háttértől
- addigi életútjától
- szökési mintát gyakorló korábbi magatartásától
- a baráti kapcsolatoktól
- a fiatal jelenlegi csoportban elfoglalt helyétől és szerepétől
- a kötődési mechanizmusoktól
- a külső kapcsolatok szuggeszciójától
- a napi gyakorlatban megélt sikerélmények és kudarcok egymásra gyakorolt hatásától
- valamint még számtalan olyan lelki és történésbeli ok-okozati aspektustól, mely rövidebb-hosszabb időre a jelenlegi ellátó hely elutasításaként, vagy azt felváltó kitörési lehetőségként a szökést eredményezi.” (Békés et. al. 2005: o.n., idézi Bede et. al. é.n.)

Fontos hangsúlyt kapott Bede és szerzőtársai cikkében az ún. *kontextus-függőség* is. Ebben az értelmezési keretben azt hangsúlyozzák, hogy a szökések elsősorban a gyermekotthonok gyakorlatában ragadhatók meg és értelmezhetők, azzal, ahogyan az intézmények megítélik ezt a helyzetet, amilyen reakciókat adnak a távolmaradásra, illetve lényegesnek tekintik még ebben az összefüggésben az intézményben maradó társak attitűdjeit is. Békés és szerzőtársai (2005) a szökés legfontosabb okaiként és motivációiként az alábbiakat határozták meg:

- „családi minták
- az előző gondozási helyen 'begyakorolt' szökések
- a partnerkapcsolatok
- a szórakozás

- az alkalmi kapcsolatok
- a bűnelkövetés” (Békés et. al. 2005, idézi Bede et. al. é.n.).

Békés és szerzőtársai (2005) vizsgálatában hangsúlyt kapott a szökések időtartama és azok változatos jellege is. Ezek alapján három kategóriába tudták sorolni a szökéseket, a (1) tartós, folyamatos távollétekre, (2) az ismétlődő szökésekre és az (3) időszakos vagy egyszeri előfordulásokra.

A szökési mintázatok kutatása

A korábban ismertetett kutatási előzmények után a Bede és szerzőtársai (é.n.) által bonyolított kutatás a *szökési mintázatok*at kívánta vizsgálni kvalitatív módszerekkel, félig strukturált interjúk segítségével. A minta elemszáma mindössze 10 fős volt, az érintett gyermekek gyámjaival pedig további 6 interjú készült. A kutatás elsődlegesen arra kereste a választ, hogy a 10 fiatal körében történt szökési események milyen jellegzetességekkel írhatók le, az ellátó intézményekből ezek milyen reakciókat váltottak ki, és a gyermek állapota és e két tényező között felfedezhető-e bármilyen kapcsolat, „együttjárás”.

Ennek érdekében négy dimenziót vizsgáltak:

1. szökési mintázatok
2. a szökési mintázatok aspektusai
3. a szökések motivációi
4. a szökési mintázatok befolyásoló környezeti kontextusok.

A kutatás 12-18 év közötti fiatalok körében zajlott, egyenlő nemek szerinti megoszlásban (5 fiú, 5 lány), és egyenlő arányban normál és speciális szükségletű gyermekek bevonásával.

Az eredményeket a szerzők két irányból értelmezték, a fiatalok válaszaiból és a gyámok válaszaiból külön-külön. A fiatalokkal készült interjúk eredményeit abban az összefüggésben értelmezték, hogy a kamaszkorban lévő gyermekek többnyire „nem megrendelőként, hanem ’elszenvedőként’ vannak jelen” a rendszerben (Bede et. al. é.n.: 232).

Legfontosabb eredménye a vizsgálatnak, hogy feltárta a 10 fiatal *szökési motivációit*. Ezek elsősorban:

- az intimitás hiánya
- a bezártságérzés

- az impulzusok hiánya
- a családtól való elszakítottság érzése.

Ugyanakkor a tanulmányban szereplő interjúrészekből az is kiderül, hogy az empatikus intézményi légkör, a folyamatos rendelkezésre állás a személyes beszélgetésekre, az erre alapozott erős kötődés, amely a fiatalok szempontjából viszonyítási pont, fontos visszatartó erő a szökésektől.

Hasonló eredmények születtek a *szökési gyakoriságok* vizsgálatából is. Ebből a szempontból fontos tényező, hogy mennyire jellemzik az intézményeket az elfogadó és a befogadó attitűdök, mennyire sikerül kialakítaniuk a fiatalok igényeihez igazodó programokat és házirendet.

Fontos mutatóként értékelték a szerzők azt is, hogy a szökéseket egyedül vagy csoportosan követik-e el a fiatalok. Eredményeik szerint a csoportos engedély nélküli távolmaradások háttérben gyakrabban állnak bezártság érzésből vagy unalomérzésből fakadó döntések.

Nemek szerinti különbségeket leginkább abban találtak, hogy a szökésük után hol tartózkodnak a fiatalok. A lányok elsősorban a partnerükhöz vagy annak családjához szöknek, a fiúk inkább otthon, a barátaiknál húzódnak meg. Közös jellemző, hogy leginkább szórakozási célból szöknek el.

A fiatalok gyámjaival 6 interjú készült. A válaszokból az derült ki, hogy a gyámok a szökéseket elsődlegesen nem a gyermekotthonokkal összefüggő problematikaként, mint inkább korosztály-specifikus problémaként értelmezik, amely inkább tekinthető általános társadalmi problémának (a kamaszok függetlenedési igényének), mint az intézményi elhelyezésekkel összefüggő elégedetlenségeknek: „a kamaszok manapság szökdösnek, az egy társadalmi jelenség” (Bede et. al. é.n.: 236).

A szökések okait, motivációit a gyámok három kategóriába sorolták:

1. *A hétfégi, elsősorban szórakozási célú szökések:* ilyenkor többnyire kiszámíthatóan, hétfőn visszatérnek a gondozási helyükre. Az ilyen távolmaradás általában csoportosan történik, amelynek célja az élményszerzés. De előfordul, hogy párkapcsolati jelenségek állnak a hétfégi szökések háttérben.

2. *Több napos szökések, amikor a fiatalok csak néhány napig képesek a gyermekotthonban tartózkodni:* az ilyen típusú szökések esetében leginkább (a szerzők véleménye szerint minden esetben) pszichoaktív szerek állnak a háttérben, a szerhasználat a szökések elsődleges motivációja. Ebben az esetben fontos szerep jut az ismerősi körnek, illetve azoknak, akikkel a

szökések idején érintkezni szoktak: a dílerek, a stricik, a pedofil személyek, de lehet akár a baráti kör vagy a szerhasználók köre is, akik segítségével el tudnak bújni.

3. *Magányos, tartós szökések*: ebben az esetben a gyermekotthonok nem rendelkeznek információkról a gyermekekkel kapcsolatban. A gyámok ezt a formát tartották a legveszélyesebb helyzetnek. Fennáll a veszélye, hogy kihasználják őket, bűncselekményeket követtetnek el velük.

Az előző három típushoz képest a szerzők további három szökési kategóriát azonosítottak, igaz, kisebb jelentőséget tulajdonítva ezeknek, mint a korábbiaknak. Ugyanakkor létező, a szökések körében többször is előforduló jelenségekről van szó:

1. *„Tartós, megbízható párkapcsolatban élő” fiatal (többnyire lányok) szökése*: a gyámok véleménye szerint ebben az esetben előfordulhat a „legalizált szökés”, vagyis a lány együtt él egy fiúval, és házasságért fordulnak a gyámhivatalhoz. A „megbízhatónak” minősített fiatal férfi melletti önálló életet támogatni szokták. Ugyanakkor az sem ritka, hogy egy kevésbé stabil kapcsolat léte zavaró, destruktív hatású lehet a beilleszkedésre.

2. *A fiatal azért nem illeszkedik be a gyermekotthonba, mert társai vagy nevelői miatt traumatizálódik*: ebben az esetben a beilleszkedési nehézségek okai a gondozókkal és a társakkal szembeni konfliktusok, amelyeket többnyire terhelnek a rossz családi háttérből fakadó nehézségek is.

3. *A fiatalok hazaszöknek a szülőkhöz*: ez egyesek esetében tényleges otthon tartózkodást jelent, mások esetében viszont csak bizonyos igények kielégítését (evés, fürdés, pénzszerzés stb.), amely után nem maradnak tovább a szülőkkal, ismerősökhöz távoznak.

A visszatérések a szökéseket követően általában a gyermekotthon védelmező környezete miatt történik. Többnyire bántalmazások vagy valamilyen fenyegetővé váló helyzet miatt térnek vissza a fiatalok. Ilyen eset pl. a terhesség, amikor az orvost kell intézni, a rossz társaságba keveredett fiatal visszamenekülése, a fedél nélkül maradás, a megbízható felnőttek iránti vágy.

A prevenció és a beilleszkedés elősegítésének vizsgálata

A gondozási helyről történő engedély nélküli eltávozás prevenciója, valamint a gondozási helyre visszatért gyermekek beilleszkedésének elősegítése tematikájú elemzést a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Módszertani Főosztálya készítette el. Az eredményeket 2015-

ben publikálták (továbbiakban 'SZGYF 2015'). Az elemzés alapjául ebben az esetben is a korábban említett kutatások szolgáltak, kiegészítve egy NCSSZI által 2009-2011 között bonyolított vizsgálat eredményeivel, amelyek az SZGYF 2015-ös adatfelvételéig publikálatlanok maradtak.

Az NCSSZI-kutatás kapcsán az 'SZGYF 2015' tanulmány megemlíti, hogy annak célja a szökések okainak, mintázatainak és a lehetséges megoldási módok vizsgálata volt. Az adatfelvétel módszertanával kapcsolatban elsősorban az intézményi mintavételt mutatja be a tanulmány. Ezek szerint valamennyi regionális hatáskörű módszertani gyermekotthont és a Pest megyei módszertani lakásotthont vonták be az adatfelvételbe, amelyek az illetékességi területükön az összes gyermekotthonnak és lakásotthonnak megküldték a kérdőíveket elektronikusan. Két kérdőíves adatfelvételt bonyolítottak párhuzamosan, az egyiket a szökéssel érintett fiatalok tölthették ki, a másikat az intézmények szakemberei. Az alacsony válaszadói hajlandóság, a kérdőívekkel kapcsolatos módszertani hibák és hiányosságok következtében az adatfelvétel statisztikailag nem tekinthető semmilyen jellemzőre vonatkozóan reprezentatívnak. Az 'SZGYF 2015' tanulmány szerzői ugyanakkor megjegyzik, hogy az általunk is ismertetett előfutár kutatások eredményeivel együtt alkalmasak arra, hogy megfelelő alapozással szolgáljanak egy módszertanilag jól megalapozott adatfelvételhez.

'A lemez két oldala' c. kutatás és az NCSSZI-kutatás eredményei alapján az 'SZGYF 2015' tanulmány szerzői 12 pontban foglalták össze azokat a jelenségeket, amelyeket az említett kutatások alátámasztanak. A továbbiakban ezek rövid kivonatát ismertetjük.

Az engedély nélkül távozó gyermekek életkora: az érintett korosztály leginkább a 11-16 éves korcsoport, amelyet a szerzők erőteljes korosztályi hatásként értelmeznek.

Az ellátási szükséglet és a nem szerepe: a nemek és az ellátási szükségletek szerint nincs különbség a gyermekek között, hiszen a fiúk és a lányok szinte azonos számban távoznak engedély nélkül, és körükben a normál szükségletű gyermekek vannak többségben.

Az első gondozási hely meghatározó szerepe: valószínűleg meghatározó szerepe van a szökésekben az első gondozási helynek, mert a statisztikák szerint innen szökik a legtöbb gyermek, a további gondozási helyszínek számának növekedésével a szökések száma csökken.

Az engedély nélküli távozás ismétlésének esélye: mivel az engedély nélküli távozások száma csupán az érintettek egynegyede körében nem ismétlődött, az elemzők arra következtetnek, hogy az első szökés után ez még többször meg fog ismétlődni ugyanannak a gyermeknek az

életében, vagyis egy visszatérő magatartásról van szó. Ez arra is következtetni enged, hogy a szökés után visszatérő gyermekek segítése nem megfelelő a gondozási hely részéről.

A távozások számának és távollétek idejének összefüggése: a távollétek számának ismétlődésével növekszik a távollétek idejének hossza is.

Az ismétlések között eltelt idő problematikája: az ismételt engedély nélkül távozó gyermekek egy jelentős része (kb. felük) a visszaérkezését követő néhány órán belül újra elszökik, amely az elemzők szerint megfelelően indokolja a jelenlegi gyakorlatok változtatását, és szükségessé teszi a visszaérkező gyermek azonnali megfelelő segítségét.

Az engedély nélküli távozások a távozás helyszíne szerint: leggyakrabban nem az iskolából vagy a kimenőről nem érkeznek vissza, hanem a gyermekotthonok és lakásotthonok területéről szöknek el a gyermekek. Az 'SZGYF 2015' tanulmány elemzői ezt a távozások lélektani hatásaként értelmezik, és úgy vélik, hogy ezek háttérében a családból történő kikerülés feldolgozatlansága, a korábbi élethelyzetek sajátosságai, az új szabályok elfogadásának nehézségei és beilleszkedési sikertelenségek állnak. Arra is következtetnek, hogy az engedély nélküli távozások többségében előre megtervezettek, nem hirtelen felindulásból történnek, tulajdonképpen egy folyamat eredményei. Ezért tartják fontosnak e folyamat időben történő felismerését és megértését.

A távozás formája: Az 'SZGYF 2015' tanulmány szerzői úgy vélik, hogy az eredmények azt támasztják alá, hogy a gyermekek leginkább egyénileg távoznak a gondozási helyeikről, nem csoportosan, vagyis nem feltétlenül igaz a korábbiakban már hivatkozott következtetés, hogy erős kortárshatások, kortárs csoport hatásai befolyásolnák a szökésre irányuló döntéseket. Inkább a személyes érzelmeket és az egyéni életút sajátosságait emelték ki legfontosabb befolyásoló tényezőként. A testvérek együttes szökése is fontos jelenség, igaz, kb. egytizedüket érintő helyzet. Ezt a testvérek együttes elhelyezésének hiányával, illetve a nagy korkülönbséggel magyarázták.

Multikauzalitás: mind a megkérdezett gyermekek, mind a megkérdezett szakemberek esetében jól értelmezhető volt a szökési okok összetettsége, vagyis többnyire nem egyetlen szempont hat az engedély nélküli eltávozásra irányuló döntésre. Az 'SZGYF 2015' tanulmány elemzői ezzel kapcsolatban viszont fontos összefüggésre hívták fel a figyelmet: a gyermekek által megfogalmazott szökési okok, és a szakemberek által megfogalmazott szökési okok között jelentős különbségek vannak, csak részben fedik egymást. A gyermekek részéről elsősorban a szülővel kapcsolatos érzelmek, a szakemberek részéről pedig a szabadságvágy és a szabályok

elutasítása jelent meg leggyakoribb indokként. Ebből a tanulmány szerzői arra következtetnek, hogy a szakemberek tudása részleges a gyermekek szökési okainak megértése terén. A gyermekek által válasz nélkül hagyott, vagy nem célzottan a kérdésre adott válaszokból pedig azt az összefüggést tárták fel, hogy a „gyermekotthon légköre, a gyermek és a felnőtt kapcsolat minősége nem szolgálja a valódi okok felderítését” (SZGYF 2015: 9). Az elemzők a multikauzalitás kapcsán azt is kiemelik, hogy a szakemberek leginkább deviáns jelenségként fogják fel a szökéseket, és „nem a gyermek érzelmei, bizonytalansága és kiszolgáltatottsága által vezérelt reakcióként” (SZGYF 2015: 10).

Keresésben résztvevők és a keresés módja az intézményben: szinte minden esetben a rendőrséggel együttműködve zajlik a keresés. Telefonos információgyűjtés és a lehetséges tartózkodási helyen történő felkeresés is gyakori módszer. Ezek mellett levelet küldenek a távol maradó fiataloknak a szakemberek, illetve a közösségi oldalakon is keresik velük a kapcsolatot. A család szerepe is fontos, és általában tevőleges is (kivéve a nem együttműködő vagy nem ismert helyen tartózkodó családokat), konkrétan részt vesznek a keresésben, az információgyűjtésben, illetve a gyermek visszakeresésében az intézménybe.

Együttműködés a gyermekjóléti szolgálatokkal: az esetek kb. kétharmadában a gyermekek engedély nélküli távozását követően a gondozási helyek szakemberei megkeresik a gyermekjóléti szolgálatot. A tanulmány szerzői ezt nagyon alacsony aránynak tartják. A hiányzó kapcsolatfelvétel indokaként a gondozóhelyek leggyakrabban „a nem látták szükségesnek” magyarázatot adták, de gyakori az az indok is, hogy „nincs kapcsolat a gyermekjóléti szolgálattal”. Az alapellátási kapcsolattartás hiányából a tanulmány szerzői arra következtetnek, hogy az alapellátás és a szakellátás együttműködésének gyakorlatába vagy nem épült be, vagy nem jól működik az engedély nélküli távozási ügyek kezelése, ráadásul sem a visszatérő gyermek segítésébe, sem a családi kapcsolatok rendezésébe nem vonódnak be az alapellátásban dolgozók.

A gyermek segítése, a helyzet kezelése: a szökések után visszaérkező gyermekekkel leggyakrabban egyéni segítő beszélgetést folytatnak le a gyermekotthonok szakemberei. Ebben a gyámok szerepe elenyésző, elsősorban a pszichológus szakember és a nevelő vesz részt a beszélgetésben.

Az SZGYF 2015 tanulmány szerzői szerint a szökésből visszatérő gyermekek visszailleszkedésének elősegítésére nincsenek egységesen kialakított módszerek, leginkább a helyi adottságokra alapozódnak és esetlegesek.

A feltárt hiányosságok az elemzők szerint:

- a szakemberek eszköztára szűkös, leginkább kimerül az egyéni beszélgetésekben
- a gyermekotthoni eljárások nem kellően kidolgozottak és átgondoltak
- a kezelési módok nem kellően kidolgozottak és átgondoltak
- a gyermek visszatérését követően a gyermek meghallgatásának időpontjára nincs egységesen kialakított gyakorlat
- a gyermek visszatérését követően a gyermek meghallgatása során a résztvevők személyére nincs egységesen kialakított gyakorlat
- az egyéni beszélgetés írásbeli rögzítése nem egységes adatlap segítségével történik, ennek formai és tartalmi elemei intézmény- és szakemberfüggők
- az eljárás során a torzító hatásokat nem tudják kiküszöbölni: a szerzők ezt úgy értik, hogy az egyéni beszélgetések során szerzett információk nem minden esetben hitelesek és használhatók, több tényező is torzíthatja ezt:
 - o eltérő értékelések
 - o a gyermek bizalmatlansága
 - o a szakember előítélete
 - o a szakember elfogultsága
 - o a szakember attitűdje
 - o a szökés hátterében meghúzódó tudattalan elemek.
- a torzító hatások következményeként a beszélgetésekre alapozott segítő intézkedések inadekvátak vagy akár kontraproduktívak is lehetnek, amelyek növelhetik az ismétlődő szökések esélyét.

A tanulmány szerzői az intézményekben működő erőteljes felelősségvárásra is felhívják a figyelmet, elsősorban a vér szerinti családokra, amik sok esetben szökést támogató magatartást tanúsítanak, továbbá a gyámhivatalokra és a gyermekjóléti szolgálatokra, valamint a gyermekek devianciáira hárítva a problémát. Megjegyzik ugyanakkor, hogy bár ezek a jelenségek is állhatnak a szökések hátterében, de ezek kizárólagosságára való hivatkozás megakadályozza az intézményi szintű szakmai megoldások keresését.

II. fejezet: A 1208-as KSH OSAP engedély nélküli eltávozásra vonatkozó adatainak bemutatása

A szökött gyermekek száma 2016-ban összesen 4828 fő volt, harmaduk volt lány. A kísérő nélküli kiskorúakat nem számítva a szökött gyermekek száma 3278 fő, 50%-uk lány. A legtöbbben, összevonva az általános gyermek- és lakásotthonokból szöktek. Megyék szerint 2016-ban kiugróan a legtöbb Pest megyéből szöktek (ennek az oka, hogy a kísérő nélküli kiskorúak itt voltak zömében lehelyezve), második a sorban Budapest. A szökési esetek száma összesen országosan 29 ezer körül alakult 2016-ban, az egy gyermekre jutó átlagos szökésszám 6 (knk nélkül 8!). A szökés ideje alatt 3%-uk követett el bűncselekményt, 22%-uk a lány. Arányaiban a legnagyobb gond a speciális lakásotthonokban van: az átlagos 3%-os bűnelkövetési arány ezeken a helyeken 23%- vagyis a szököttek közel negyede bűnelkövető. Megyék szerint arányaiban a legrosszabb a helyzet Heves megyében volt 2016-ban (14%). Viszont vannak olyan megyék, ahol egyáltalán nem történt szökött gyermek által elkövetett bűncselekmény (Pest, illetve Csongrád, Tolna megyék).

2017-ben az összes szökésben érintett gyermek száma 3475 (ebből kísérő nélküli kiskorú 212 fő), 48%-uk lány. A legtöbbben szintén gyermek- és lakásotthonokból szöktek. Megyei bontásban Budapest került az élre, a második a sorban Borsod-Abaúj-Zemplén megye. A szökési esetszám 19126 volt. Az egy gyermekre jutó átlagos szökésszám 5,5-re csökkent. A szököttek 5%-a követett el a szökés alatt bűncselekményt, a negyedük lány. Abszolút számban a legtöbb bűncselekmény elkövetőt a gyermekotthonokban találjuk, de a bűncselekmény elkövetésben érintettek aránya a szököttek számához viszonyítva 2017-ben is a speciális lakásotthonokban a legmagasabb, bár az előző évhez képest 14%-ra mérséklődött. Megyei bontásban a legtöbb bűncselekmény elkövető gyermek Budapesten, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén megyében van szakellátásban. A szököttek számához viszonyított bűncselekmény elkövetői arány a legmagasabb Bács-Kiskun és Somogy megyékben (11-9%).

2018-ban a szökött gyermekek száma tovább csökkent: 3296 főt regisztráltak (ebből knk 90 fő). 50%-uk lány. A legtöbb szökött gyermek gondozási helye lakásotthon volt. Megyék szerint a legtöbbben 2018-ban Budapestről szöktek, a második Hajdú-Bihar megye, a harmadik pedig Borsod-Abaúj-Zemplén megye- vagyis a megyék szerinti sorrend stabilnak mondható. A szökési esetek száma összesen 18857, ebből a legtöbb lakásotthonból történt. Átlagosan 1 szökött gyermekre 5,4 szökés jutott. A szökött gyermekek 6,3%-a követett el bűncselekményt,

a lányok aránya 17%, összesen 436 bűncselekmény történt. A legtöbb bűncselekmény elkövető gyermek- és lakásotthonban volt elhelyezve. Megyék szerint a legtöbben budapestiek. Nem történt bűncselekmény elkövetés Fejér, Zala és Győr-Moson-Sopron megyékben. Arányaiban a legtöbb bűncselekmény elkövetőt a speciális lakásotthonokban találjuk: 26%.

Három év adatait összevetve, megállapítottuk, hogy a szökött gyermekek száma csökkenést mutat: a 2016-os 4828-ról 2018-ra 3296-ra mérséklődött. Azonban a csökkenés mértéke kísérő nélküli kiskorúak nélkül minimális. A szökési alkalmak gyakoriságának változása azt mutatja, hogy jelentősen lecsökkent a csak 1 alkalommal szökő gyerekek száma, míg a 2-3 alkalommal szökőké növekszik, a 4 vagy több alkalommal szöktek száma szintén kis mértékben, de folyamatosan csökkent. Az 1 alkalmas szökések gyakoriságának csökkenése mögött szintén a kísérő nélküli kiskorúak számának jelentős csökkenése áll, ők zömében csak egyszer szöktek.

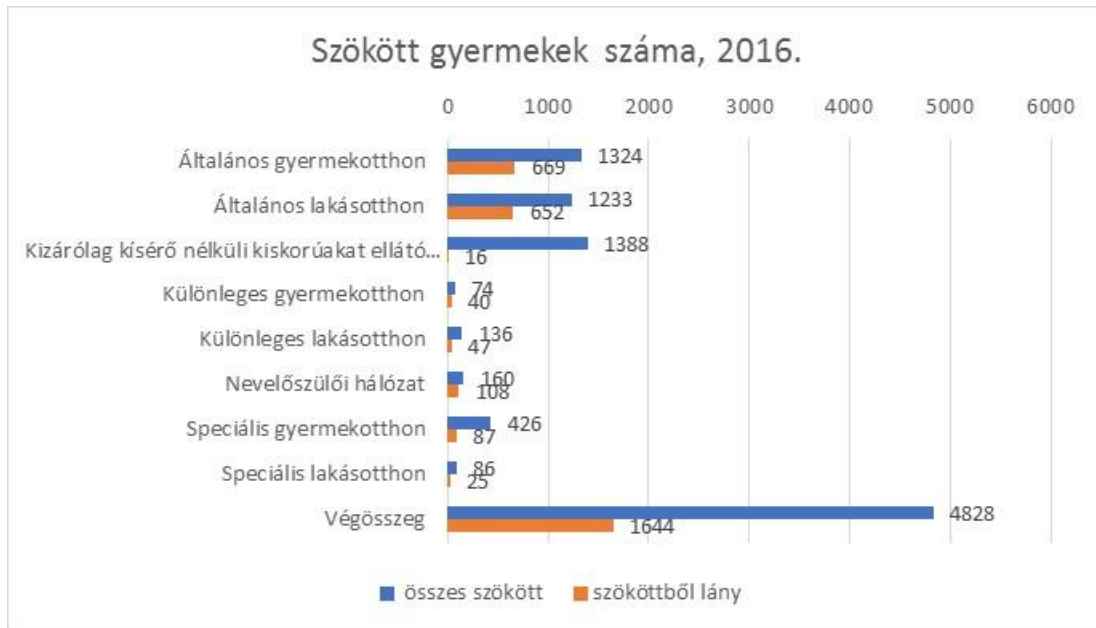
Ugyanakkor egyre többen, egyre többször követnek el a szökött gyermekek közül bűncselekményt. Az elkövetett bűncselekmények főleg vagyoni kárt okoznak, második leggyakoribb a droggal való visszaélés.

Adatok évenként

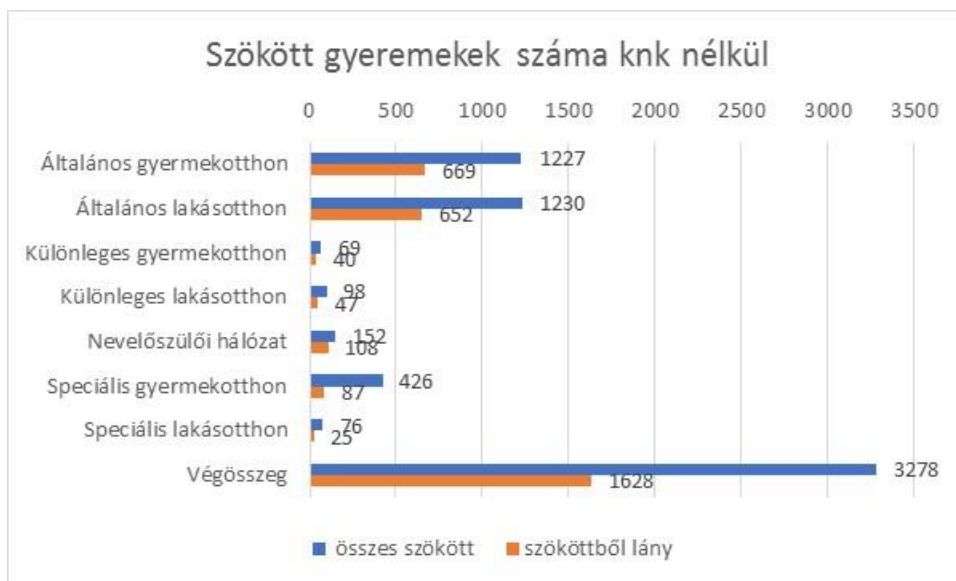
2016

A szökött gyermekek száma 2016-ban összesen 4828 fő volt, közülük 1644 (34%) volt lány. A szökött gyermekek száma kísérő nélküli kiskorúakat nem számítva 3278, így a lányok aránya pedig 50%. A legtöbben a kísérő nélküli kiskorúakat ellátó gondozási helyről szöktek (1388 fő), ezt követik az általános gyermekotthonok (1324 fő, illetve az általános lakásotthonok (1233 fő). A két utóbbi gondozási hely együtt 53%-ot tesz ki (knk nélkül 74%).

2. ábra: Szökött gyermekek száma, 2016. gondozási hely szerint

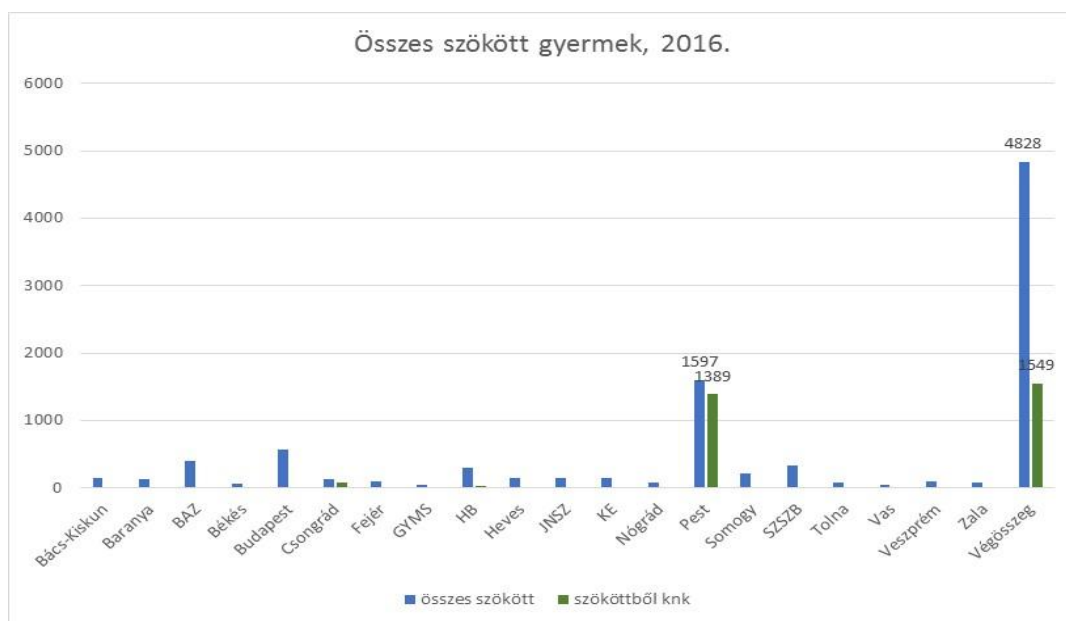

3. ábra: Szökött gyermekek száma, 2016. gondozási hely szerint, knk nélkül

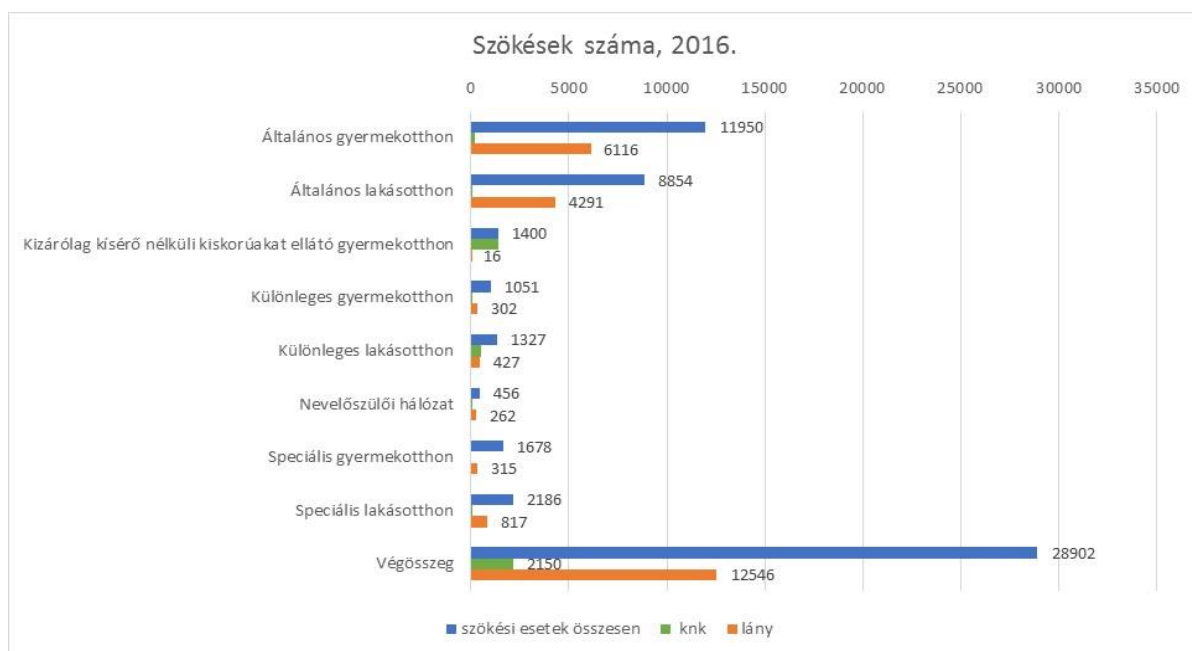
Megyék szerint 2016-ban kiugróan a legtöbb Pest megyéből szöktek (1597 fő) - nagy részük (1389 fő) azonban kísérő nélküli kiskorú.. Második a sorban 563 fővel Budapest.

4. ábra: Szökött gyermekek száma megyék szerint, 2016.

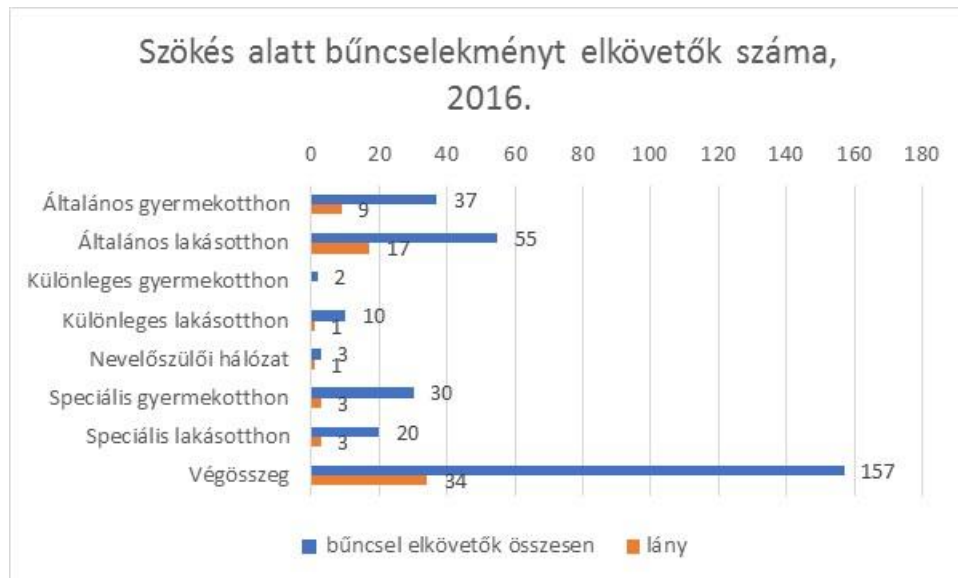
A szökési esetek száma összesen országosan 29 ezer körül alakult 2016-ban, az egy gyermekre jutó átlagos szökésszám 6, knk nélkül azonban még magasabb: 8 szökési eset jutott egy gyermekre. (Kísérő nélküli kiskorúak jellemzően egyszer szöktek).

5. ábra: Szökési esetek száma gondozási hely szerint, 2016.

A szökés alatt 157 fő (3%) követett el bűncselekményt, ebből 34 fő (22%) a lányok száma-aránya.

6. ábra: Szökés alatt bűncselekményt elkövetők száma ellátástípus szerint, 2016.

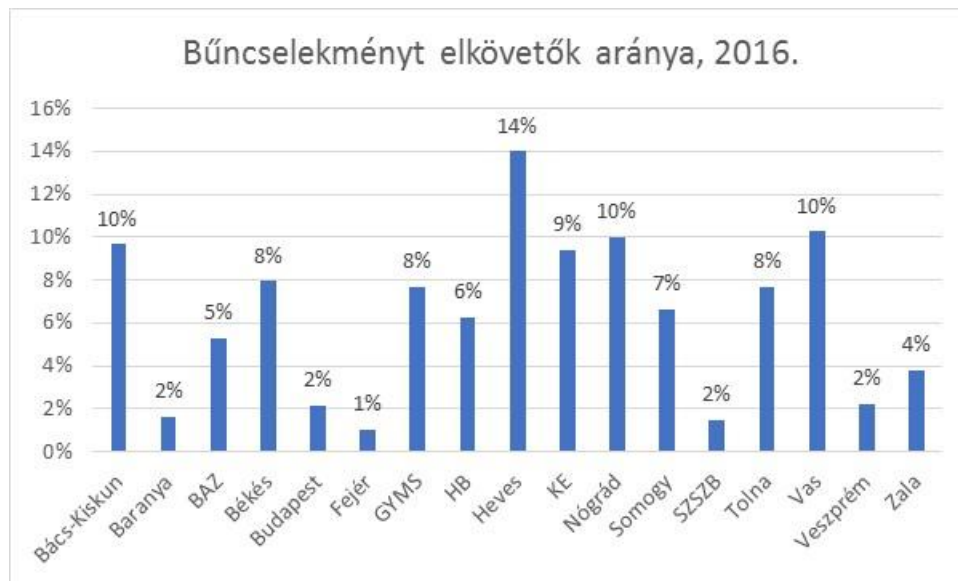
Ha a szökött gyermekek számához viszonyítjuk a bűncselekményt elkövetők számát, akkor jól láthatóvá válik, hogy a legnagyobb gond a speciális lakásotthonokban van. Az átlagos 3%-os arányhoz képest itt 23% a bűncselekmény elkövetése a szökés alatt.

7. ábra: A bűncselekményt elkövető szökött gyermekek aránya ellátástípus szerint, 2016.

Megyék szerint arányaiban a legrosszabb a helyzet Heves megyében (14% bűnelkövetői arány a szökött gyermekeken belül). Viszont vannak megyék, ahol egyáltalán nem történt szökött gyermek által elkövetett bűncselekmény (Pest megye, illetve Csongrád, Tolna megyék említhetők).

8. ábra: Bűncselekményt elkövető szökött gyermekek aránya megyék szerint, 2016.

Megjegyzés: amelyik megye hiányzik a felsorolásból, ott 0% az érték.

2017

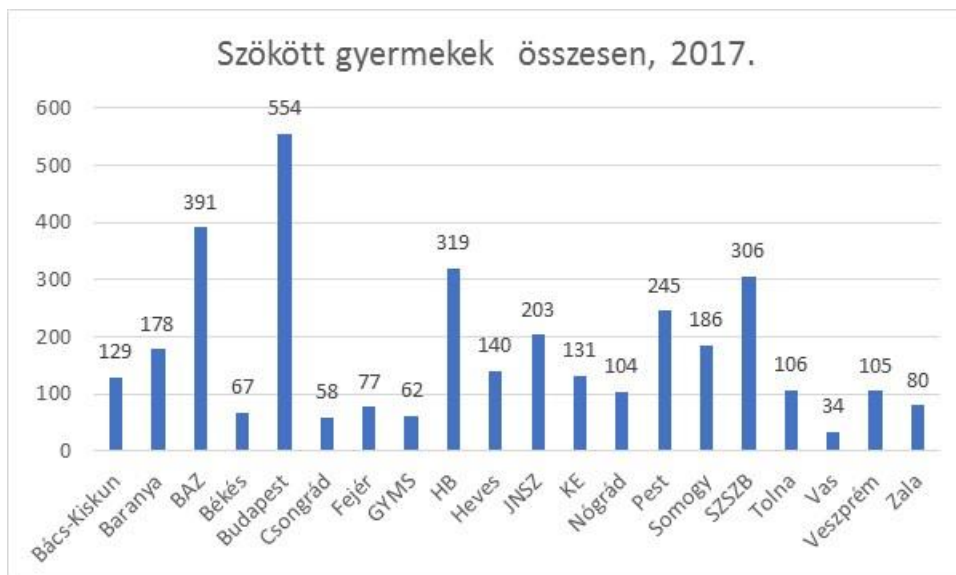
2017-ben az összes szökésben érintett gyermek száma 3475, ebből 1649 fő (48%) lány. A legtöbbben lakásotthonokból szöktek (1350 fő).

9. ábra: Szökött gyermekek száma gondozási hely szerint

Megyei bontásban Budapest került az élre 554 szökött gyermekkel, a második a sorban Borsod-Abaúj-Zemplén megye 391 fővel. Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg emelkedik még ki.

10. ábra: Szökött gyermekek száma megyei bontásban

A szökési esetszám 19126 volt, a legmagasabb értéket a gyermekotthonoknál (8355), illetve a lakásotthonoknál (6362) látjuk. Az egy gyermekre jutó átlagos szökésszám 5,5-re csökkent.

11. ábra: Szökési esetek száma gondozási hely szerint

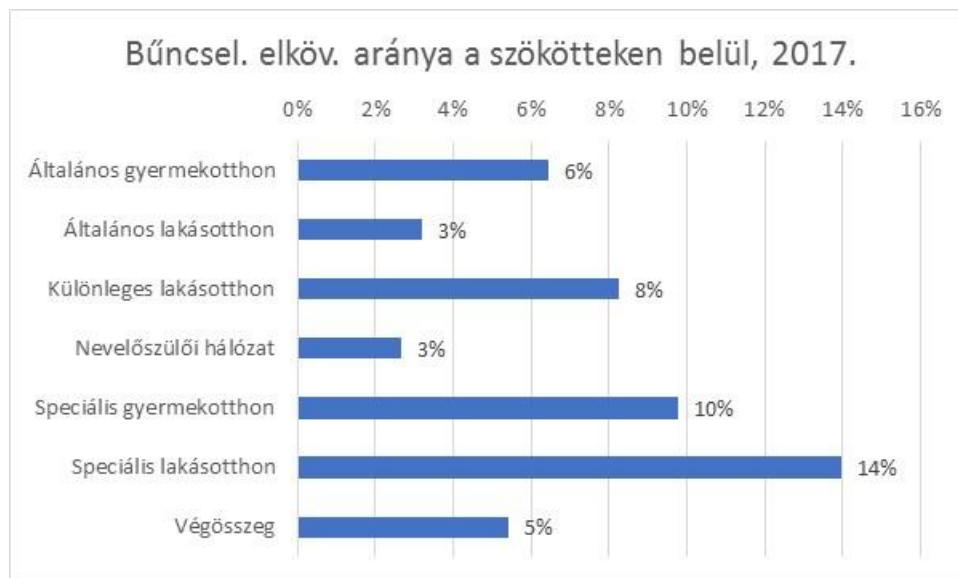
173 fő (a szökötték 5%-a) követett el a szökés ideje alatt bűncselekményt, közülük 44 fő (25%) lány. Abszolút számban a legtöbb bűncselekmény elkövetőt a gyermekotthonokban találjuk (80 fő).

12. ábra: Bűncselekmény elkövetők száma gondozási hely típusa szerint.

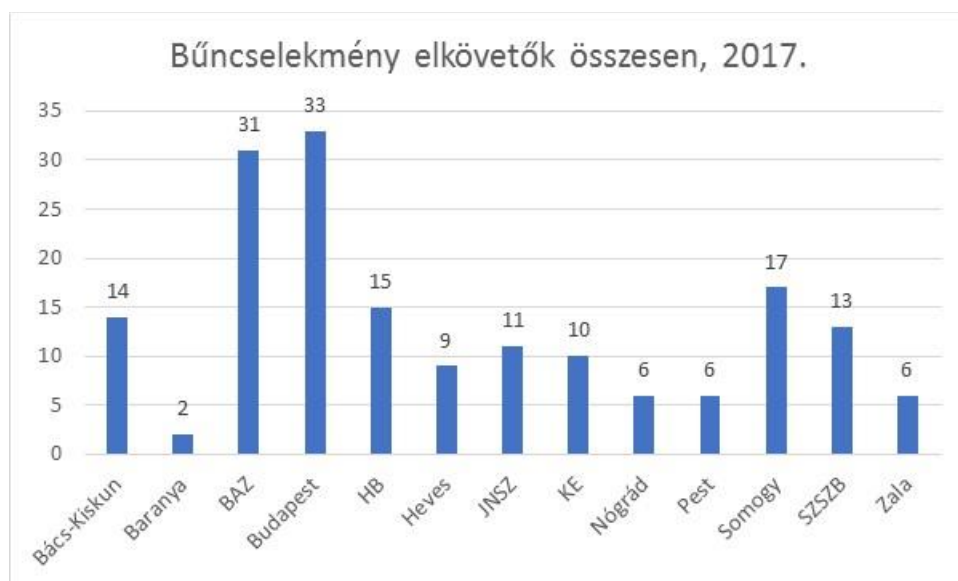
A bűncselekmény elkövetésben érintettek aránya a szököttek számához viszonyítva 2017-ben is a speciális lakásotthonokban a legmagasabb: 14%, ugyanakkor a speciális gyermekotthonokban is 10%, vagyis az átlagos érték duplája.

13. ábra: A bűncselekmény elkövetők aránya gondozási hely szerint

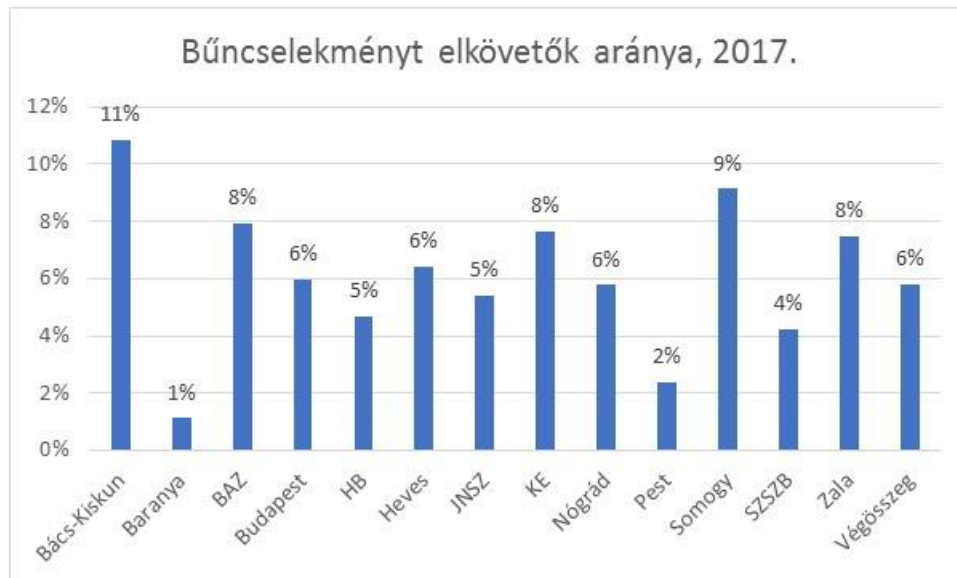
Megyei bontásban a legtöbb bűncselekmény elkövető gyermek Budapesten, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén megyében van szakellátásban.

14. ábra: Bűncselekmény elkövetők száma összesen megyei bontásban

A szököttek számához viszonyított bűncselekmény elkövetői arány a legmagasabb Bács-Kiskun- és Somogy megyékben (11-9%).

15. ábra: Bűncselekmény elkövetők aránya megyei bontásban

A 1208-as OSAP 2017-től részletesen gyűjti az elkövetett bűncselekmények típusait. A 15. ábrából látszik, hogy messze a legtöbb bűncselekmény a vagyon elleni (157 eset), de a második leggyakoribb már a kábítószerrel való visszaélés (29 esettel).

16. ábra: Bűncselekmények típusai

2018

2018-ban a szökött gyermekek száma tovább csökkent: 3296 főt regisztráltak, közülük 1647 fő lány (50%). A legtöbb szökött gyermek gondozási helye lakásotthon volt (1337 fő).

17. ábra: Szökött gyermekek száma gondozási hely szerint, 2018.

Megyék szerint a legtöbben 2018-ban Budapestről szöktek (416 fő), a második Hajdú-Bihar megye (374 fő), a harmadik pedig Borsod-Abaúj-Zemplén megye 354 fővel.

18. ábra: Összes szökött gyermek megyék szerint, 2018.

A szökési esetek száma összesen 18857, ebből a legtöbb lakásotthonból történt (8097, 43%).
 Átlagosan 1 szökött gyermekre 5,4 szökés jutott.

19. ábra: Szökési esetek száma gondozási hely szerint, 2018.

A szökött gyermekek közül 218 fő követett el bűncselekményt (6,3%), a lányok száma-aránya: 37 fő = 17%. A legtöbb bűncselekmény elkövető gyermekotthonban volt elhelyezve (89 fő), a gyermekotthon és lakásotthon együtt 70%-ot tesz ki.

20. ábra: Bűncselekmény elkövetők száma gondozási hely szerint, 2018.

Megyék szerint a legtöbb budapestiek (56 fő, 26%). Nem történt bűncselekmény elkövetés Fejér, Zala és Győr-Moson-Sopron megyékben.

21. ábra: Bűncselekmény elkövetők száma megyék szerint, 2018.

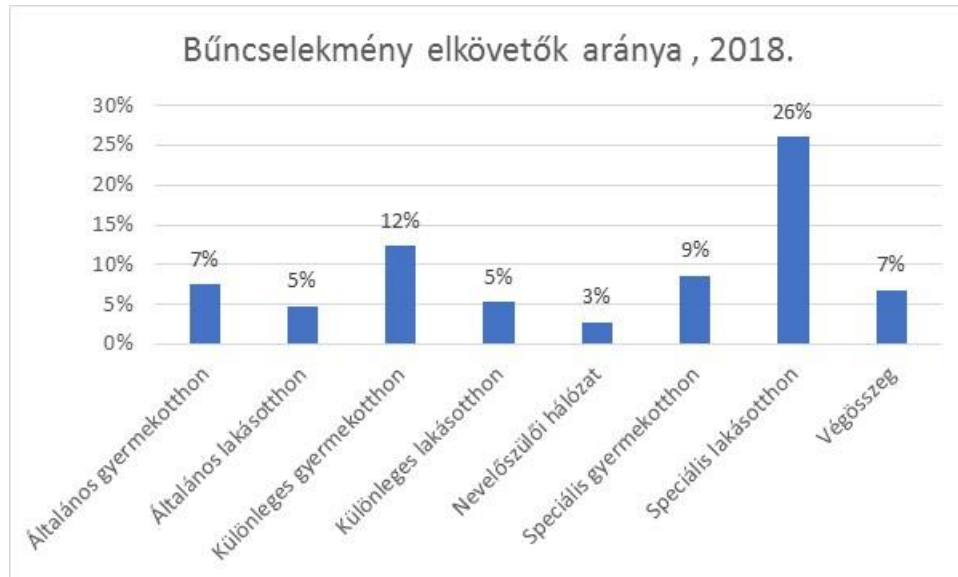
Összesen 436 bűncselekmény történt, közel harmadukat gyermekotthonban elhelyezett gyermekek követték el (131 =30%).

22. ábra: Bűncselekmények száma gondozási hely szerint, 2018.

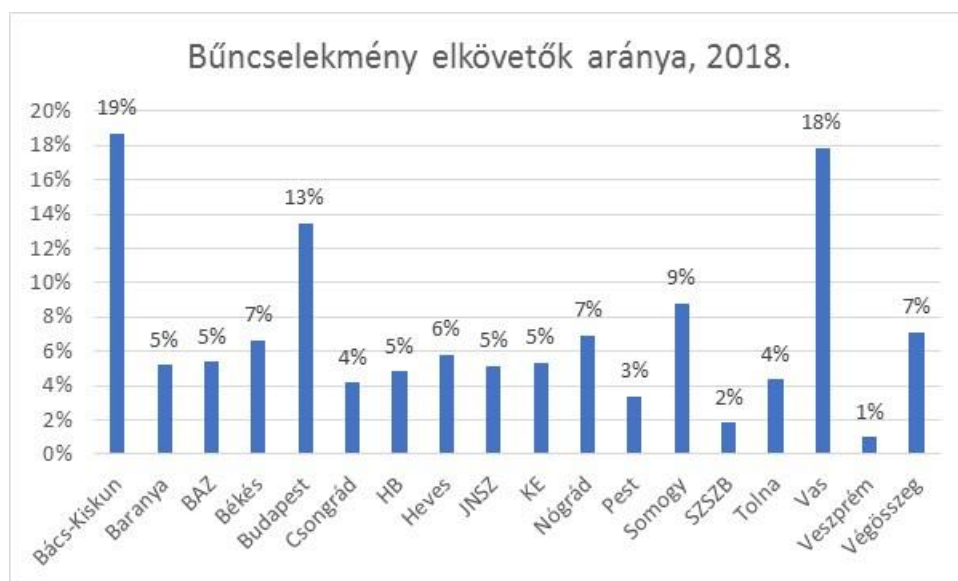
A bűncselekmény elkövetői arány a speciális lakásotthonokban kiugróan magas: 26%.

23. ábra: Bűncselekmény elkövetők aránya a szökötteken belül gondozási hely szerint, 2018.

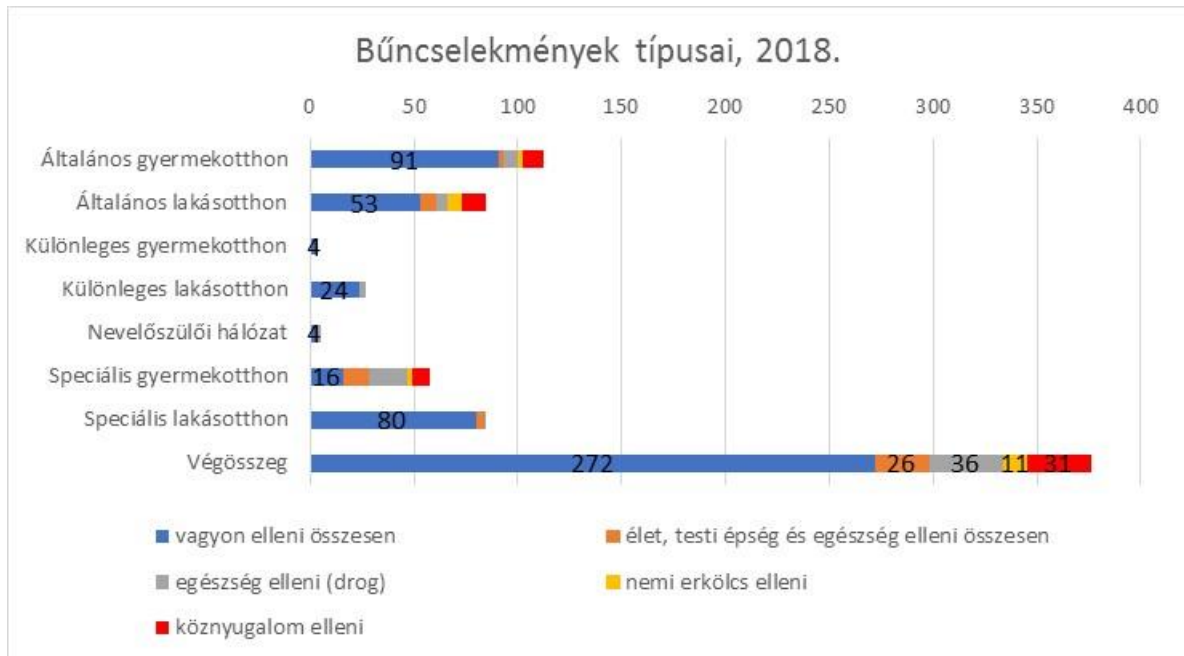
Megyei bontásban a legmagasabb arányokat Bács-Kiskun (19%), Vas megye (18%) és Budapest (13%) mutatja.

24. ábra: Bűncselekmény elkövetők aránya megyei bontásban, 2018.

A bűncselekmények nagy része 2018-ban is vagyoni elleni (272 eset), második leggyakoribb a droggal való visszaélés (36 eset), harmadik pedig a köznyugalom elleni bűncselekmény (31 esettel).

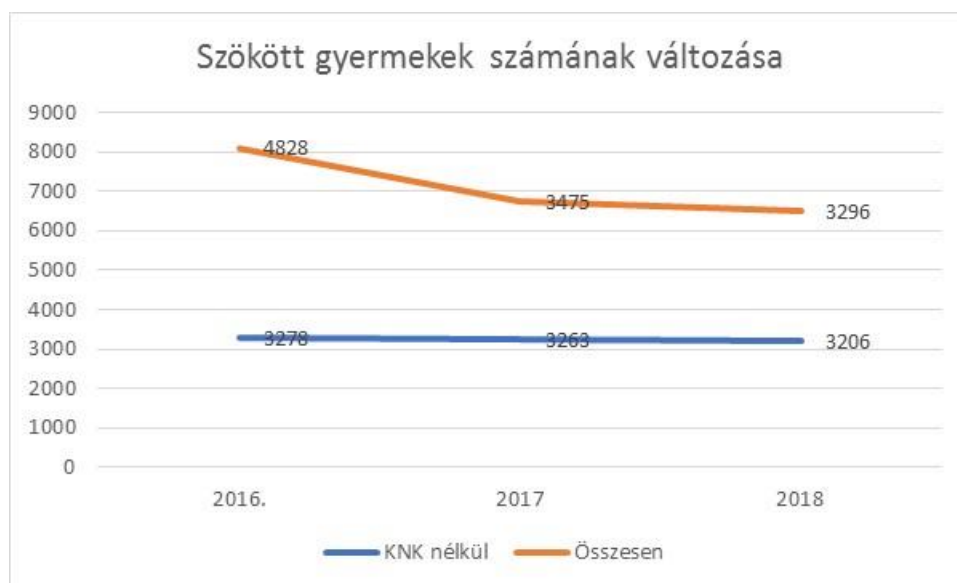
25. ábra: A bűncselekmények típusai gondozási hely szerint, 2018.

Főbb trendek

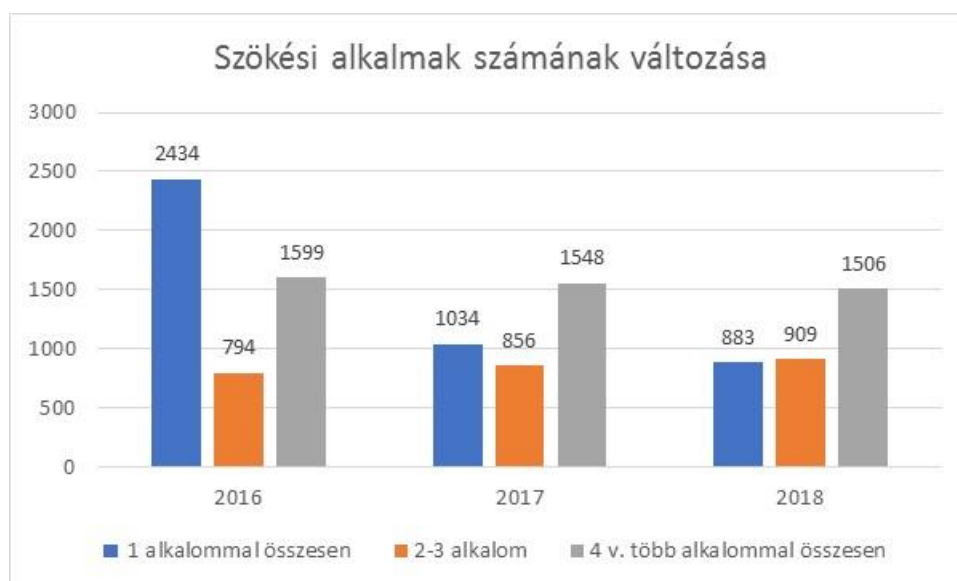
Mivel 3 év adatai állnak rendelkezésre (bűncselekménytípusok esetén csak 2), lehetőség adódik néhány adat változásának vizsgálatára. Megállapíthatjuk, hogy a szökött gyermekek száma ugyan csökkenést mutat (a 2016-os 4828-ról 2018-ra 3296-ra mérséklődött, de ha kivesszük a kísérő nélküli kiskorúakat, akkor ez a csökkenés minimális (3278-ról 3206-ra).

25. ábra: Szökött gyermekek számának változása

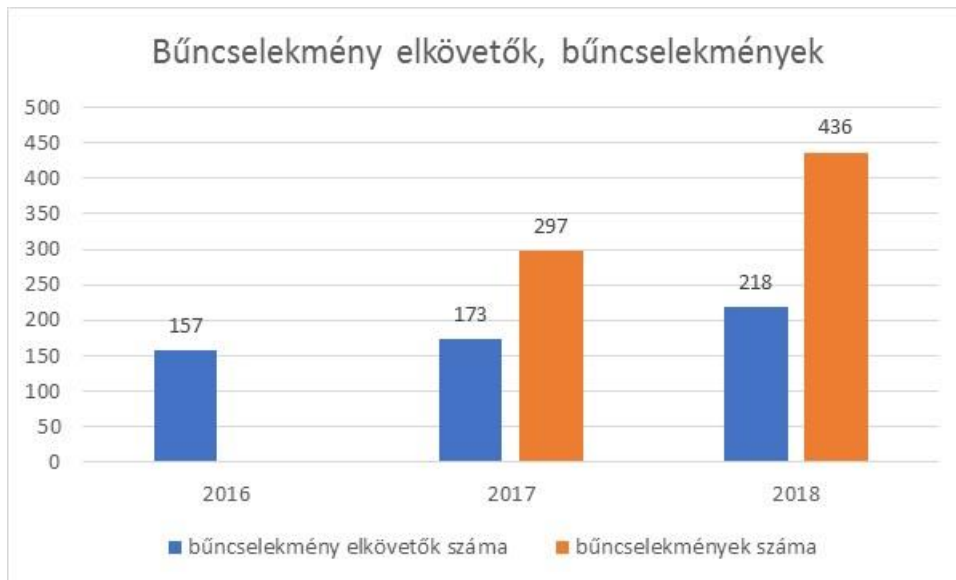
A szökési alkalmak száma esetén jól látszik, hogy jelentősen lecsökkent a csak 1 alkalommal szökő gyerekek száma, míg a 2-3 alkalommal szökőké növekszik, a 4 vagy több alkalommal szököttek száma szintén kis mértékben, de folyamatosan csökkent (szintén a kísérő nélküli kiskorúak számának 2016 utáni csökkenése áll a trend mögött).

27. ábra: Szökési alkalmak számának változása

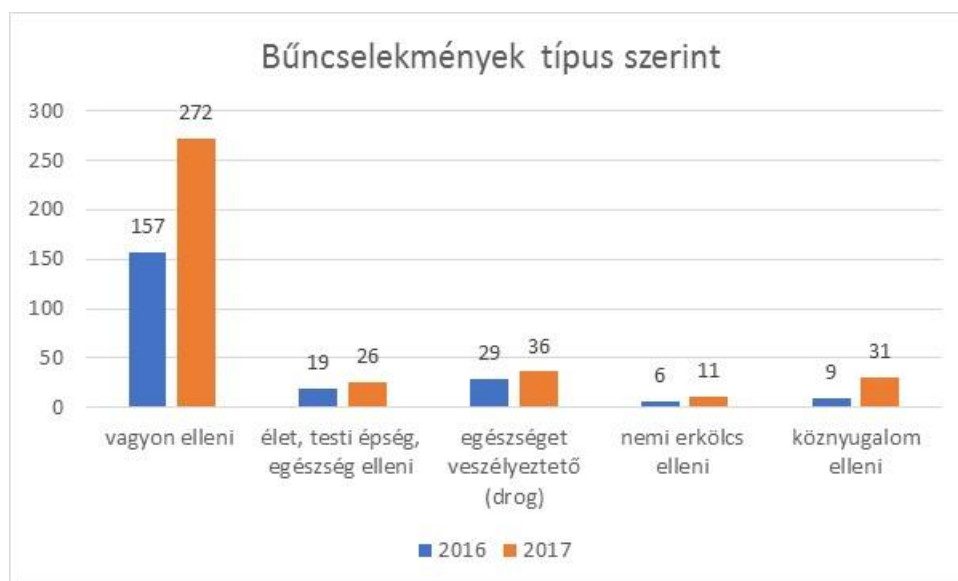
Ugyanakkor egyre többen, egyre többször követnek el a szökött gyermekek közül bűncselekményt.

28. ábra: Bűncselekmény elkövetők, bűncselekmények számának változása

Az elkövetett bűncselekmények főleg vagyoni kárt okoznak, második leggyakoribb a droggal való visszaélés. 2 év összehasonlításában ugyan minden típus esetén növekedést látunk, de mégis feltűnő, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények száma - bár kicsi a súlyuk az összesen belül – mégis megtriplázódott.

29. ábra: Bűncselekmények száma típus szerint

III. fejezet: Az interjú kutatás eredményei

III.1. A szökések összefüggései a gyermekvédelmi szakellátásban dolgozó szakemberek és döntéshozók tapasztalatai alapján

Módszertani háttér

A kutatás során 10 fő szakértővel készült feltáró interjú, félig strukturált interjú módszerrel. A megkérdezettek között nevelőszülők, gyermekvédelmi gyámok, intézményvezető, területi gyermekvédelmi szakszolgálat vezetője, pszichológus, közigazgatási döntéshozatalban dolgozó módszertani szakértők szerepeltek. A szakértői interjúk Budapesten és Hajdú-Bihar megyében készültek. Az interjú adatfelvételhez 6 fő dimenziót dolgoztunk ki: 1) szökési okok, 2) szökési motivációk, célok, 3) a szökést követő intézkedések, 4) a szökések, ismételt szökések megelőzésére tett intézményi erőfeszítések, 5) hazai és nemzetközi jó gyakorlatok a megelőzésre, 6) a szakemberek által javasolt programok a fiatalok számára. Az interjúkat minden esetben rögzítettük, és azokról szó szerinti átiratot készítettünk.

Szökési okok, motivációk, célok

A szökési okok és motivációk kérdésblokkban arra voltunk kíváncsiak, hogy miért szöknek a gyermekvédelemben élő gyermekek és fiatalok, melyek a tipikus okok, és hogyan tudnák a kérdezettek kategorizálni ezeket, illetve az is lényeges kérdés volt, hogy a fiatalok hová szöknek az intézményből.

A gyermekotthonban dolgozók eltérő hangsúlyokkal látják és értelmezik a szökési motivációkat, mint a gyermekotthonon kívül dolgozók. A szervezeten belül lévők nem érzékelnek olyan jelentős intézményi hatást és nem tulajdonítanak annyi negatív jellemzőt az intézménynek a szökésekkel összefüggésben, mint azok a szakértők, akik külső szereplőként kapcsolódnak a rendszerhez (pl. gyermekvédelmi gyámok). A **gyermekotthoni munkatársak** leginkább a gyermekek élethelyzeteivel magyarázzák a problémát, és nem látnak benne szervezeti hibát, alapvetően hátrító magatartást tanúsítanak.

„Amiről meg vagyok győződve, hogy nem azért szöknek el, mert a lakásotthonban bármi olyan borzasztó, szörnyű dolog lenne, ami számukra elviselhetetlen lenne. De, ha jobban belegondolok, egy tizenéves, én is voltam tizenéves, és egy tizenévesnek az életkori sajátosságait megvizsgálva, szerintem azonnal tetten érhető az is, hogy egy gyerek, amikor egy lakásotthoni környezetbe kerül, alapvetően nagyon-nagyon nagy változás. Egy olyan dolog, ami tényleg a legtöbb gyerek számára egy sokk, egy olyan trauma, eleve az, hogy ő odakerül, és, hogyha ott

nem, nincs egy olyan, legalább egy kapcsolat akár korosztályban, akár felnőtten, mert ugye több felnőtt dolgozik a lakásotthonban, akiben ő bizalmast találhat, akkor egyszerűen ez a. Én így látom, jön ez a mennem kell. Hát szerintem egyszerűen ez csak abból adódik, hogy békétlenek a világgal, magukkal, nem találja a gyerek a helyét, és ott van az igény, hogy menni kell.” (növendékügyi előadó, H-B. megye)

Ebben a megközelítésben a szakértők határozottan állították, hogy a gyermekek számára vállalhatóak az intézményi szabályok, és nem a túlzott elvárások miatt szöknek el. Meggyőződésük, hogy a lakásotthonokban jól érzik magukat a fiatalok, de valamiért „bekövetkezik náluk”, hogy kényszert éreznek az otthon engedély nélküli elhagyására. A felelősségvárás klasszikus formája az arra történő hivatkozás is, hogy azért sincs ezen a téren felelősségük, mert a gyermekotthonokban kommunikálják a fiatalok felé, hogy kéredezni kell, és a szabályokat is megtanítyják számukra, hogy hogyan és kitől tegyék. Másik tipikus intézményi önhibán kívüli szökési ok a véletlen, vagyis hogy a fiatal éppen akkor szeretett volna kéredezni, amikor nem volt elérhető a gyám, a házvezető stb., vagyis nem volt kinek szólania. Ebben az esetben, mivel a fiatalok többsége már viszonylag önálló, nem jelent gondot számukra eljutni oda, ahová menni szeretnének. A gyermekotthonokban dolgozók a kéredezést nagyon nagy sikernek tartják (szabálykövetés), ugyanakkor úgy értékelik az intézmény reakcióit, hogy bárki is dönti el, hogy kap-e engedélyt az eltávozásra a fiatal vagy sem, ez nevelési eszközként nem működik.

„Na most, a lakásotthonban élő gyerekek számára nem olyan szabályokat kell betartani, ami így nem lenne egy élhető dolog. Tehát, hogy nem arról van szó, hogy ez feszíti őket, vagy ott valami túlzott elvárással lennének, hanem egyszerűen jól érzik ott magukat, és amikor jön a pont, hogy mennem kell, akkor mennem kell. (...) De a felnőttek nem mindig elérhetőek ilyen szempontból, tehát már úgy értem, hogy nem elérhetőek, hogyha a gyerek ezt kitalálja, és a mit tudom én, Julika néni pont abban a pillanatban a telefont nem veszi fel. Vagy a házvezető csak mit tudom én órákkal később ér ki a lakásotthonba, akkor ő nem fogja azt megvárni (...) ha ő el akar menni, akkor el fog menni, és óriási fejlődésnek szoktuk betudni, ha egy gyerek valahova kéredez. Aztán nyilván az adott illetékes felnőtt eldönti, hogy kap-e erre engedélyt vagy nem, de nevelési eszközként nem igazán, tehát nem működik. (növendékügyi előadó, H-B. megye)

Ugyancsak az intézményi felelősségvárás egyik formája az életkori sajátosságokhoz kapcsolt viselkedésszerkezetre hivatkozás. A fiúkhoz a bandázás jelenségét, a lányokhoz, de mindkét nemhez is a szerelem hatását kapcsolják leginkább az engedély nélküli eltávozások okaként.

„Általában az szokott, a fiúk mennek ugye, bandáznak, csavarognak a haverokkal, szerelmesek lesznek, csak úgy, mint a lányok, és akkor miután a korosztályos kapcsolat ilyenkor mindenképp van, ha nincs engedély, akkor mennek engedély nélkül. Szerintem ez ennyire egyszerű.” (növendékügyi előadó, H-B. megye)

Az intézményen kívül dolgozó szakemberek jóval kritikusabbak a szökések terén a gyermekotthoni működéssel kapcsolatban. Szerintük a szökések legfőbb oka az, hogy a gyermekotthonok nem építenek ki **valós partneri viszonyt** a fiatalokkal, ezért nem tudják megtartani őket. A szocializációs hatások, a szabályok és keretek számukra nehezen teszik lehetővé a merev szabályokhoz történő alkalmazkodást, kiemelve a **rugalmatlan kimenő rendszert**, és az ebből következő rossz döntéseket.

„Hát valójában az ok, hogy nincs, tehát a gyerekotthon nem tudja őket megtartani, nem tudnak velük kiépíteni a gyerekotthonok partneri viszonyt. Nagyon, most így igen, tehát rosszul szocializáltak, tehát nem nagyon, nehezen viselik a kereteket a gyerekek, és más keretekhez vannak szokva. Nem, nincsenek felkészülve arra az otthonok, hogy azt mondja, hogy akkor gyere vissza este 10-kor, nem baj, ha nem, hogyha valakik nem adnak kimenőt, rugalmatlan a kimenő dolog, és akkor inkább kint marad, nem mint, hogyha kint nem lenne szabály, tehát kint is van szabály, csak nem az, amit lehet.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

Ugyancsak szökésre hajlamosító tényező a **pénz hiánya** is. Elsősorban a 14 éven felüli gyermekek esetében az újonnan megjelenő igények, szükségletek miatt (pl. dohányzás) kevésnek bizonyul a zsebpénz. A pénzszerzés érdekében pedig többen döntenek amellet, hogy nem mennek vissza a gyermekotthonba. A gyermekotthonok rugalmatlan szabályértelmezése ebben az esetben is előidézhetheti a szökéseket, ahelyett, hogy támogatná pl. a fiatalok hivatalos diákmunka-lehetőségeit.

„És akkor még egy kis pénz is jöhet, szakellátott gyerekek, de én nem végeztem ilyen mérést, de hát 14 fölött nagyon kevés az, aki nem dohányzik például. Na, most a zsebpénz, az 14 fölött az már valami 5.200.-Ft, ha jól emlékszem, de az mire elég, már, hogyha a cigarettára gondolok, és akkor elmennek, és hát mondjuk így, pénzt keresnek. (...) Rugalmatlan a rendszer, tehát nem tudnak a gyerekotthonok erre így rezonálni, most a negyedik, ötödik gyereknek intézek diákmunkát, tehát, hogy nem az van, hogy ne menj el dolgozni, meg nem tudom, hanem segítem őket, hogy menjenek el dolgozni, hogy legyen diákigazolványuk, ne kelljen annyit adózni, legyen pénzüik, legyen folyószámlaszámuk. A gyerekotthonok visszatartják, hogy miért...? Mert akkor pénze lesz.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

A gyermekvédelmi gyám a zsebpénz ellen „lázdó, harcoló” gyermekotthonok viselkedésének egyik következményeként értelmezi a szökéseknek ezt a típusát. Az otthonok szemszögéből a zsebpénz növeli a gyermekek magatartásának szabadságfokát és ellenőrizhetetlenné teszi a viselkedésüket, amely teherként a gyermekotthon rendszerében. Ugyanakkor a pénzre a gyermekek által okozott károk (rongálások, eltűnések) költségeinek fedezése miatt is szüksége van az otthonoknak, így nem érdekük, hogy nagyobb összeggel rendelkezhessenek szabadon. A pénzszerzéssel és pénzköltéssel összefüggésben a legnagyobb problémát abban látja, hogy a fiatalok nem tanulhatják meg a saját számlán lévő pénz racionális használatát, mert a gyermekotthonokban elhanyagolják a pénzgazdálkodás és pénzkezelés készségeinek kialakítását. A partnerség hiányának következményeként viszont egyrészt nincs igazi beleszólásuk a saját fogyasztásukba, másrészt erősödik a motiváció és a nyitottság a más irányú pénzszerzések és a „cukros bácsik” felé.

„20 éve lázadnak, harcolnak a zsebpénz ellen azért, mert abból akarják kifizetni, hogyha rongálás van, abból fizetik ki, hogyha valami eltűnik. Meg az a gyerekeknek egy szabadsága, és az nem jó, mert, hogy az ellenőrizhetetlen. Tehát folyamatosan meg kell azért küzdenem, hogy Junior számlát nyissunk a gyerekeknek, mert akkor oda kapja a Junior számlára az ösztöndíját, akkor ő költi, de ez fáj az otthonnak, hogy beszéljük meg, elmész, ezt veszel... Hát ebből tanulná meg a gyerek, hogy vegyél magadnak valamit. De nem, ő mondja meg, vagy ha gyámi számlán van, akkor a gyámi engedély kell., tehát a gyerekek, hogyha hozzá akarnak jutni valamihez, akkor úgyis hozzájutnak, mert mindig van cukros bácsi. Mindig van, aki beeteti őket az iskolánál, tehát ez, ez.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

A gyermekotthoni működés anomáliái között vetődött fel az **intézményi elhanyagolás** jelensége is. Ezt abban az értelemben említették a szakemberek, hogy a gyermekotthonban tartózkodó fiatalokról az ott dolgozók sok esetben nem tudnak pontos információkat, nem tudják, hogy mivel töltik a szabadidejüket, merre járnak nap közben.

„De annyira furcsán dolgoznak a gyerekotthonban, most én így mondom a szaklétszám, hogy ha megyek gyereket látogatni, szólok, hogy bent van-e, mondják, persze, szólunk neki, hogy bent lesz. Odaérkezek, szóltatok? Nem. Jó, elment. Mondom biztos, hogy elment? Igen, elment, és kiderül, hogy ott fekszik a tornateremben. Tehát egész egyszerűen nem tudnak az ott lévő gyerekekről. A nevelők nem a gyerekek közt vannak, hanem a nevelői szobában, magukra zárva az ajtót, félnek a gyerekektől, vagy tartanak, én nem tudom. Az a jó gyerek, aki csak létszám, de nincs bent, nem kell vele foglalkozni.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

Ellenpéldaként említették, hogy ugyanakkor a szökésben érintett fiatalok vagy a gyakran távolmaradók a **gyermekotthonon kívüli szervezett programok** alatt más magatartást mutatnak. Táborozás során például a fiatalok a környezetváltozás, az élmények, a velük való foglalkozás és személyes kapcsolatok hatására nem szöknek.

„Unatkozik benn, unatkozik. És a gyerek, hogyan tud unatkozni, tehát ez a gyerek is, amikor van pénz, elmennek nyaralni, akkor nem szökik. Hát ahol tegnap is voltunk, én ezen döbbsentem meg, hogy 2 gyerek van bent a 25-ből, ugyanakkor meg elmentek táborozni. És akkor a szökött gyerekek visszatértek a táborra? Igen, a táborba, a gyermekotthonba nem. Nem unatkoznak, foglalkoznak velük, van személyes kapcsolat, terelhetők, tehát, hogy ezért szöknek, mert nincsen, tehát nincs program, nincs személyes kapcsolat.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

Azok az intézményrendszerben dolgozók, akik mégis úgy gondolják, hogy van a szervezetnek felelőssége a szökésekkel összefüggésben, elsősorban **rendszerszintű problémának** gondolják, és a megváltozott környezeti feltételekhez kapcsolják (jogsabályi változások) ezt. Egyfajta **ellátási vákuumként** érzékelik a probléma hátterét, vagyis szerintük maguk a „sokproblémás kiskamaszok” kerültek ellátási vákuumba. Úgy gondolják, hogy a magas szökési aránynak az lehet az oka, hogy a jogszabályok már nem engedik meg a 12 éves kor alatti gyermek gyermekotthoni elhelyezését. Ezzel megváltozott a gyermekotthonok funkciója is a szakellátási rendszerben, de ennek sem a kimondása, sem a felkészülés a változásokra nem történt meg.

„Szerintem mindenki ezen tipródik, hogy miért szöknek folyamatosan a gyerekek a szakellátásból, illetve hát nyilván vannak. Azt hiszem az a feneség, hogy legalábbis a mostani időszakra vonatkozólag, hogy nem, hogy az nem volt elégséges, és nem volt talán teljesen adekvát, az a felkészítési folyamat, amivel az a jogszabálmódosítás életbelépett, hogy 12 éves kor alatt nem lehet gyermekotthonban elhelyezni gyereket.” (intézményvezető, Budapest)

A gyermekotthonok működtetésének alapelvei jelentős módon átalakultak, miközben a kiskorúak szakellátási rendszerében nincsenek új, adekvát válaszok arra, hogy milyen módon kellene eredményesen irányítani az új szisztémában a gyermekotthonokat. Ez komoly hatást gyakorol az intézmények menedzselésére, szakmai és kompetencia-problémákat hozott felszínre, illetve fejlesztési igényeket alakított ki, amelyekre még nem reagált a gyermekvédelem rendszere.

„És akkor a sokproblémás kiskamaszok, én azt gondolom, hogy egy olyan ellátási vákuumba kerültek ez által, amire még jelen pillanatban sincsenek adekvát válaszok, a kiskorú szakellátásban, hogy igazándiból hogyan kellene működtetni azt a gyermekotthont. Ez nekem

saját magamnak is nagyon nagy szakmai kín, én magam sem tudom a választ, hogy azt az 1 gyermekotthont, amit 2016 óta próbálok működtetni, azt igazándiból, hogyan is kellene úgy működtetni, hogy az ott elérje a célját.” (intézményvezető, Budapest)

A családi kapcsolatokkal összefüggésben feltárható szökési okoknak két típusát említették a szakemberek. Az első típusba azokat sorolták, amelyek esetében a fiatalok **hazaszöknek a családjaikhoz**. Ebben az esetben fogalmazódott meg az a vélemény, hogy amennyiben a gyermek a családjához szökik, azt is jelzi, hogy a gyermekjóléti alapellátásban nem sikerült a család problémáit megfelelő eszközökkel enyhíteni, hiszen, ezeknek a gyermekeknek a hazaszökésből következően, még vannak pozitív kötődései a családnak. Emiatt úgy vélik, hogy az ő esetükben teljességgel értelmetlen a szakellátás ilyen formában. Ugyanakkor kiemelik, hogy felelősségvállalási probléma állhat a szakellátásba kerülés mögött (az alapellátás vagy a szülő már nem meri vállalni a felelősséget).

„Akik valójában szöknek, ők szerintem azért szöknek, mert ott is kétféle, az egyik, aki haza. Tehát ott az alapellátás nem működött szerintem jól, nem tudtak megfelelő segítséget nyújtani a családnak, nyilván a gyerek-szülő kapcsolat valamilyen szinten létezik, mert a gyerekek hazaszöknek, ott értelmetlen a szakellátás. Tehát ott valószínűleg egy olyan történet van, hogy a gyermekjóléti szolgálat, nem mer már, vagy a szülő nem mer felelősséget vállalni a saját gyerekéért.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

„Hát vannak olyan esetek, amikor ugye nem a korosztályos társasághoz szöknek úgymond a gyerekek, hanem haza. Nagyon tipikus, sőt, talán ebből még több van, hogy a gyerek engedély nélküli távolléte, meg maga a szökés, az annyit jelent, hogy a gyerek hazamegy, ami, én azt gondolom, hogy a legtermészetesebb dolog a világon. Mert most teljesen mindegy, hogy egy szakember, hogy ítéli meg egy családnak a környezetét, a körülményeket, ami alapján ugye úgy döntenek, hogy a gyerek lakásotthonba kerüljön, vagy nevelőszülőhöz, a gyerek számára akkor is az, az otthon, akkor is az a bázis.” (növekedési előadó, H-B. megye)

„Akik viszont tartósan távol vannak, vagy olyan ellátottak, akik mondjuk, csak papíron vannak nálunk, és még arra sem volt lehetőségünk, hogy személyesen megismerkedjünk vele, ők azért az esetek többségében otthon vannak. Tehát, hogyha nem is az édesanyánál, de valahol a családon belül vannak, és hát ez egy ilyen borzasztó diszfunkciója a gyermekvédelmi szakellátásnak, hogy kiemeljük a családból a gyereket annak érdekében, hogy utána hazaszökjön. És nem lehet, vagy csak nagyon nyögvenyelősen, vagy szinte egyáltalán nem lehet megteremteni azokat a feltételeket, és ez most nem az alapellátásra nézve pejoratív, hanem a mindenfajta környezetre nézve, ami lehetővé tenné, hogy akár már a kiemelésre ne kerüljön sor,

akár pedig, ha már a kiemelésre sorkerült, akkor tényleg a lehető legrövidebb időn belül visszagondozható legyen a kamasz a saját családjába, mert, hogy egyébként is ott van. Egyébként is ott van, vagy a tartós párkapcsolatában van.” (intézményvezető, Budapest)

A szakemberek szerint viszont „az igazi szökős gyerekek” életében teljességgel **rendezetlenek a szülőkhöz fűződő kapcsolatok**. Ők azok a veszélyeztetett gyermekek, akikről a szökésük után a rendszer nem tud semmit, és akiknek nagy valószínűséggel mentális problémákkal is terhelt az életük.

„A másik pedig, amikor a szülővel teljesen rendezetlen a kapcsolat, és akkor azok az igazi szökős gyerekek, akikről nem is tudunk semmit, ő nekik nyilván van ilyen problémájuk, mentális problémájuk, hogy nem képesek kialakítani ilyen családi kapcsolatokat, szöknek.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

Őket tekintik a leginkább veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekeknek, akik könnyen válnak áldozattá, futtatók, drog, bandák közelébe és hatása alá kerülnek.

„Hát, szerintem bandáznak, és stricikhez, és ilyen futtatókhöz, és akik adják a drogot, de, hogy ez helyileg hol van, és hát egymást is vélelmezem, hogy mert így mondják, hát egymást is adják-veszik. Az van, hogy ha valakinek van 10.000.-Ft-ja, honnan van? Kimentem a Népligetbe, ha akarsz kimész, megteszed, és akkor te neked is lesz tízezer, tehát, és akkor utána még egymást be is protezsálják, meg tehát ez nagyon ingoványos terep, és utána elhagyják a gyerekotthont, ott kötődés nem alakult ki, és akkor jönnek ezek a..., hát akik segítik, úgymond kihasználják őket.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

Említették a szexuális kihasználás kockázatát, amely az érzelmi kötődésért, a „**valaki szeret**” **érzésért** cserébe több formában és szinten jelen van. A legtöbb ilyen helyzetben lévő fiatal értelmezésében nem válik ketté a kihasználó és a nem kihasználó partneri magatartás.

„Azért, mert bent nem érzi jól magát, nincsen kihez kötődni, és hát igen, tehát, hogy azt fogalmazza meg jó néhány gyerek, hogy és akkor mi van, jobb nekem, mert ott legalább szeretnek. Ott van egy érzelmi kapcsolata, ott szeretik, ennyi, ez az ára. De vesznek nekem ezt meg azt, van, akit fizikailag, tehát dolgoztatnak.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

A nem kihasználó párkapcsolatban lévő fiatalok esetében is reménytelen életstratégiát tervezni, de a szexuális kihasználás áldozatává váló fiatalok körében a legnagyobb a kockázat, hogy előbb-utóbb prostituálódnak. Az ellátórendszer ennek megakadályozására alkalmatlan.

„Van egy elég markáns csoport, aki hát mondjuk úgy, hogy hát nem gondolom annyira kihasználásnak, de párkapcsolatban élnek, de nem lehet legalizálni ezt a párkapcsolatot úgy,

hogy akkor legyen házasság, tehát nem lehet felépíteni erre egy életstratégiát. Úgyhogy mindenképpen nehéz helyzetben vannak, mert ezek bizonytalan helyzetek, és hogyha meg kihasználás van, akkor ugye meg az történik, hogy ez megy 1,2,3,4,5 évig, és akkor utána az utca”. (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

„Klasszikus esetben az van, hogy ez mindig egy szerelemmel indul, és aztán ők így beleragadnak ebbe, most a lányokra gondolok, de a fiúkkal is előfordulhat. És abból viszont kitörni nagyon-nagyon nehéz, és ők viszont bujtatva vannak, tehát, hogy ott ők nincsenek magukra utalva, ez nem az ő döntésük, hanem ha egy lány ilyen helyzetbe kerül, akkor ott bizony minden el van rendezve. Tehát mindenre van magyarázat, mindent, tehát, hogy el vannak dugva a hatóságok szeme elől.” (növekedékügyi előadó, H-B. megye)

A szökésre adott intézményi válaszok

Ebben a témakörben a válaszadók két irányból közelítették meg az értékelést, az adminisztrációs kötelezettségek és a szakmai lehetőségek irányából. **Az adminisztrációs kötelezettségek** terén pontosan ismertették a protokollt, amely jelentős segítség számukra az eljárás hivatalos lefolytatásában. Legfontosabb szempontnak azt tekintik az eljárás során, hogy az intézményből távozó gyermek 12 vagy 14 év alatti, vagy épp 14 év feletti életkorú. Ugyancsak fontos szempont, hogy gyógyszeres kezelés alatt áll-e, illetve az is, hogy milyen lelki állapotban volt a távozása során. Ezek alapján mérlegelik, hogy azonnal kérik-e a rendőrség segítségét, a körözés elrendelését vagy csak 24 óra elteltével. A visszafogadás során hasonló protokoll alapján zajlik a folyamat a rendőrséggel együttműködve.

„Hát, az engedély nélküli távollétnek a kezelésére van egy protokoll. Tehát az ott kezdődik, hogy eleve az, hogy mi számít engedély nélküli távollétnek, az ott kezdődik, hogy ha egy gyerek engedély nélkül elhagyja a lakásotthont, akkor nem ugyanaz a bánásmód, tehát vizsgálni kell, az életkorát először is. (...) 14 év fölötti gyerek esetében, ott viszont van egyfajta ilyen türelmi idő, ott 24 óra elteltével kell a körözés elrendeléséről gondoskodni, amit ugye itt személyesen én szoktam a gyerekothonunkban fogadni a jelzéseket, és én továbbítom a rendőrségnek, mert hát a rendőrség, csak írásos kérésre rendel el személyi körözést.” (növekedékügyi előadó, H-B. megye)

„És akkor természetesen ugyanígy visszafele is, ha a gyerek megérkezik, akkor a jelzés nyomán én írásban kérem a rendőrséget, hogy szüntesse meg a körözést, és ők erről gondoskodnak. Vagy ha a rendőrség szállítja be, akkor a rendőrség értesít minket arról, hogy a gyereket itt és ott megtalálták, és, hogy hova szállították.” (növekedékügyi előadó, H-B. megye)

A **szakmai lehetőségek** területén a szakemberek egyik intézményi válaszként a **visszafogadás** folyamatát emelték ki, és igen kritikusan fogalmaztak. Úgy vélik, hogy szerencsés lehet az a gyermek, akivel elbeszélgetnek a visszatérését követően, függetlenül attól, hogy ez kötelező lenne. Ugyancsak problémaként említették, hogy ha egy gyermek visszamegy a gyermekotthonba, még az ellátása is bizonytalan lesz arra a napra (ágy, étel). Ugyanakkor az „**intézményi ügyeskedések**” egyik formája, ha nem jelentik be a szökést, emiatt nincs kiadott körözés sem. Vagyis a szökésben lévők statisztikája nagy valószínűséggel nem tükrözi a valóságot, jóval több fiataalt érint, mint amennyit bejelentenek.

„Kötelező lenne, mondom, jegyzőkönyvet fölvenni, hol ... stb., stb., de nem mindig van szerencséje a gyerekeknek, rosszabb esetben, mondom, tehát itt ezt a gyámoltamat visszavitte a rendőrség, és így se tudtak róla, hogy visszavitte a rendőrség. Na, hát arról ne is beszéljünk, hogyha egy gyerek visszamegy, és azt mondja, na, most én feladtam ezt, az se biztos, hogy lesz ágya, hogy a kaját biztos nem rendelték meg neki. Igen, és na, jó, ezt hagyjuk is. Mert én vélelmezem, hogy itt azért vannak ilyen kis lopekolások is a felnőttek részéről, nincs kiadva a körözés, és akkor..., hát, akkor van kaja, akkor azzal lehet seftelni.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

Mivel a szökéseknek nincsenek intézményi következményei, a szakemberek említették, hogy **adminisztrálják** a tényét az engedély nélküli távozásnak és a visszatérésnek is, de jellemzően más nem történik.

„Ha mennie kell, és nem kap rá engedélyt, akkor is elmegy, majd visszajön, és akkor viseli a következményeit. Hozzáteszem, kb. semmilyen következménye nincs, mert nincs. Tehát konstatáljuk, nyilvántartjuk, de tehát így igazából semmilyen következménye nincs.” (növénykézügyi előadó, H-B. megye)

A **szökésekre adott intézményi válaszok** helyett inkább annak **hiánya** érzékelhető a válaszokból. Ugyanakkor több fontos gondolat is megfogalmazódott, amelyek arra irányulnak, hogy szívesen változtatnának, és vannak is elképzelések, de hiányoznak az erőforrások. Az elsődleges megközelítés az, hogy azt már pozitívan kell(ene) értelmezni, ha a gyermek a gyermekotthonba tér vissza a szökését követően. A szakértők szerint többnyire addig maradnak az intézményben, amíg ott olyan dolgokat tudnak számukra biztosítani, amelyeket ők tényleges segítségnyújtásnak gondolnak (ahogyan a fiatal értelmezi a segítségnyújtást).

Azt is fontosnak tartanak tisztázni, hogy mit gondolnak a fiatalok és mit gondolnak a gyermekotthonban dolgozók segítségnyújtásnak, de ez csak akkor megoldható, ha hosszabb ideig tartózkodik az intézményben az érintett fiatal. Enélkül a kommunikáció nem lehet folyamatos és nem fejlődhet a megfelelő irányba. A rendszer jelenleg egyoldalúan gondolkodik a fiatalok helyzetéről, többnyire komplex értelemben, a több irányú segítség módszereivel kíván dolgozni, miközben a szakértők azt vélelmezik, hogy ez a gyermekvédelmi ellátórendszer „kényszerképzete”, amely ebben a formában és ezekben az esetekben egyáltalán nem működhet. Ezzel összefüggésben említették az ún. „minimális beavatkozás elvét”, mely valójában a kis lépésekben való haladást jelenti, ahol a fokozatosan kifejezésre jutó szükségletre reagál a rendszer a fiatal egyéni igényeihez és bizalomszintjéhez, illetve teljesítőképességéhez igazítottan. A nagykorúvá válás elősegítése érdekében a szükségletközeliség és a fokozatosság elvének érvényre juttatása kapná még inkább a főszerepet a szabadság fokának növelésével párhuzamosan az önállóság fejlesztése mellett. Úgy vélik, hogy ez a szemlélet különösen a régóta a szakellátásban dolgozók számára jelentene markáns váltást, ezzel együtt módszertani nehézséget is.

„Ez a minimális beavatkozás elve, ez azért még nem annyira elterjedt a szakellátás rendszerében, és hogyha, és hát ahhoz egy elég markáns szemléletváltás szükséges, azt gondolom a saját kollégáim vonatkozásában is, meg különösen, akik régóta dolgoznak a szakellátás rendszerében, hogy pl., amikor valaki tartós szökésből visszajön, akkor ne akarjunk vele mindent egyszerre. Mert, hogy attól neki fog feszülni és el fog menni.” (intézményvezető, Budapest)

A **változtatások terén** a visszatérő fiatal esetében egy rendkívül elfogadó, a fiatal motivációira nyitott szakmai közeget vizionálnak, amely képes „meghallani”, hogy miért ment vissza, és elfogadni, ha csak egy meleg ágyra van szüksége, de azt is, ha tiszta ruhára. A jelenlegi tipikus reakciók még úgy hangzanak, hogy „bezzeg, amikor ruhát kell venni, akkor jók vagyunk neked”, mert emiatt a hozzáállás miatt nem fog visszamenni. Ehelyett azt gondolják, hogy az lenne a helyes, ha elfogadnák a fiatal motivációs szintjéhez igazított igényeket, és a számonkérések és „igehirdetések” helyett az elfogadó bizalomépítésre helyeznék a hangsúlyt. *„Ha most csak ennyi fért bele, akkor most csak ennyi fért bele, de akkor benne van az esély, hogy a következő alkalommal, lehet, hogy egy kicsivel több fog beleférni. Vagy lehet, hogy lehet ülni vele egy órát, jót beszélgetni, ami megint nem arról szól, hogy ígét hirdetek neki a tankötelezettség teljesítésének fontosságáról, mert nyilván az a cél, hogy hanem arról lehet vele beszél. Ez megint, mint amit rögtön az elején mondtam, hogy bizalomépítés, bizalomépítés,*

bizalomépítés, bizalomépítés, meg hát az, igen, a sem számonkéréssel, sem direkt utasításos, se sehogyan nem, az kell, igen. Tehát, hogy valami olyan hiteles kapcsolat, ami neki megéri, ami miatt megéri neki újra, újra visszatérni, vagy adott esetben huzamosabb ideig ott is tartózkodni.” (intézményvezető, Budapest)

Ugyancsak a szükséges változtatások körében említették azokat a plusz **szolgáltatásokat**, amelyekre szükség lenne a gyermekotthonokban élők számára, de a jelenlegi rendszer ezt vagy nem képes biztosítani vagy még inkább az igényekkel nem adekvát módon teszi. Ilyen például a pszichológiai, fejlesztő pedagógiai szolgáltatások, amelyek terén (is) azt emelték ki, hogy a jelenlegi gyermekotthoni működés több téren is a közoktatási rendszer működési sajátosságait vette át, amely nem illeszkedik ehhez az intézményrendszerhez. Szükség lenne a gyermekotthonokban komplex szemléletű szolgáltatói teamekre, amelyek a különböző igényekre adekvát válaszokat képesek adni a gyermekek érdekében.

„És hát ebben nyilván benne van egy csomó plusz szolgáltatás is, akár egészségügyi, akár pszichológiai, akár fejlesztőpedagógiai, csak mind, mind ezzel a kerülőutas megoldással, amire hát hogy mondjam, a közoktatási rendszerből átvett gyerekotthoni működés, hát, nem a legadekvátabb működési forma. És hát ezt a 2-3 féle szemléletet kellene úgy összekovácsolni egy szolgáltatói teambe, ami, hát, aminek az épület az a falait, vagy a kereteit bírja adni, de, hogy egyébként pedig nem annak kellene az elsődlegesnek lenni, hogy akkor én most működtetek egy épületet, amit úgy hívnak, hogy gyermekotthon.” (intézményvezető, Budapest)

Szökésprevenció, jó gyakorlatok

A szakembereknek nagyon **kevés információjuk** volt a preventációs programokról, jó gyakorlatokról pedig nem tudtak beszámolni. Többen úgy vélték, hogy ilyenek nincsenek is.

„Én azt gondolom, hogy ez hiányzik, tehát nem nagyon, nem tudok erről. Előfordulhat, de nem nagyon. Nálunk, és amit én nagyon jó tapasztalatnak vélek, valaki a pedagógus minősítésre való felkészülésnél ezt a témát hozta, és akkor kidolgozott egy programot, amit mondjuk a..., ez pont egy szakmai vezető volt, és akkor nála, a hozzá tartozó lakásotthonokban ezekre jobban odafigyelnek. Tehát előfordulhatnak ilyenek, de ez szerintem a kollégáktól függ.” (pszichológus, H-B. megye)

Szükségesnek gondolnának a fiatalok körében egy **csoporthoz tartozó foglalkozást** bevezetni, a csoportdinamikai folyamatok fenntartására. Ezt a visszatérő gyermekek körében is jónak tartanák.

„Nincs, nem tudok róla. Hát, egyébként lehetne, mondom, hogyha lenne a gyerekotthonoknak víziója. Tehát most, hogyha a tegnapi megbeszélésen azóta is ezen gondolkodok, hogyha az lett volna, hogy ott vagyunk a táborban, akkor csinálunk programot, akkor ott a felnőtt azt mondja, hogy akkor gyerekek nyilván most meg fogtok szökni, vagy nem tudom mi, de akkor beszéljük meg a tábor végén, hogy mi volt nektek itt jó. Mi az, amit visszavigyünk a gyerekotthonba, mi az, ami nektek ott azt segítené, hogy egy nap legalább bent aludjatok, hogy tudjunk találkozni. De, hogy ez az egész, ez úgy derült ki, hogy mint prevenciós programot, megkérdeztem ott a gyerekotthon vezetőt, hogy akkor, hogy most van valami elképzelés, hogy ilyen csoportdinamika, hogy egyik gyerek, hogyha visszajönnek a gyerekek, hogy akkor van-e ilyen csoportgyűlés, hogy akkor megbeszéljük, hogy most visszajött, hogy mi legyen.” (gyermekvédelmi gyám, Budapest)

Akik hallottak már megelőző programokról vagy csoportfoglalkozásokról, vagy szerveztek már ilyet a saját intézményükben, azok is inkább nagyon **alkalmi módon**, nem beépítve a rendszerszerű működésbe. Az ilyen hozzáállású szervezetekben érzékelik a szakemberek a szükségességét ezeknek a programoknak, de semmilyen tudatos szakmai stratégia nincs mögötte, ebből következően konkrétabb célok sem fogalmazódnak meg. Érzékelhetően komoly nehézségként élik meg ezeknek a programoknak nem csupán a hiányát, de a „kitalálását” is, a rendszeresség pedig fel sem merült. A válaszok egy részéből erősen tükröződik az „intézményi szemlélet”, vagyis inkább az kap hangsúlyt, hogy a gyermekek szökése mekkora nehézséget vagy milyen terheket ró a szervezetekre, emiatt hogyan lehetne változtatni a gyermekek magatartásán.

„Mi szoktunk, hát most konkrétan nem emlékszem, hogy utoljára ilyenre mikor volt példa, de volt. Tehát, hogy mi sokféle témában próbálunk a gyerekeink számára ugye segítséget nyújtani abban, hogy akkor mit, és hogyan kéne csinálni. Ezek közül ez egy elég konkrét téma volt. Volt, hogy meghívtunk rendőrségtől is szakembert, aki segített nekünk abban, hogy egy kicsit tényleg így komolyabban vegyék a gyerekeink ezt, annak ellenére, hogy túl sok következménye sajnos így nincs. Tehát így nincsenek így annyira ilyen visszatartó ereje, már csak még nem is szégyen, hogyha a rendőrség elfog téged, és mondjuk, a rendőrség szállít be valahová.” (növekedési elnök, H-B. megye)

A **veszélyek megelőzésével összefüggő preventív programokat** (függőségek, bűnelkövetés, prostitúció) is csak ritkán sikerül lebonyolítani, és ebben is érzékelhető egyfajta **tudáshiány** azon a téren, hogy úgy vélik, a prevenciós programok azok számára jelenthetnek támogatást,

akik már érintettek a problémában, vagyis a megelőzéssel összefüggő programokat és a deviáns helyzetekbe belekerülő gyermekek támogatását módszertanilag nem értelmezik másként.

„A megelőzés, igen. Hát, igen, szokott lenni, nem gyakran, de van. Most is nemrég volt épp prostitúciót megelőző ilyen preventív előadás gyerekek részére. Hát inkább az a nagy gond, hogy ugye ilyenkor ezeket a gyerekeket eljuttatni oda, akik érintettek, mert tehát akik érintettek, azok nincsenek itt, és hát ez néha nem egyszerű feladat, de van, van, és szokott lenni.”
(növendékügyi előadó, H-B. megye)

A szakemberek számára szervezett **szökésprevencióval összefüggő képzésről nem tudnak** a kérdezettek. Több képzést is említettek, amely számukra nagyon fontos és ezeken részt is vesznek, pl. a devianciák felismerése, a konfliktuskezelés, de ezeken belül nem kapnak a szökésekkel összefüggő speciális tudást.

„Így kifejezetten, konkrétan a szökés nem, nem szokott külön téma lenni a képzéseken. Inkább a bűnelkövetés, prostitúció, bántalmazás, meg a konfliktushelyzetek kezelése, devianciák felismerése ugye, mert most itt ugye említettem egyszer, hogy ezen, szerintem rengeteg múlik, hogy az adott szakember, az adott pillanatban fel tudja-e mérni, hogy itt most épp mi történik. Mert, ha fel tudja mérni, hogy épp most mi történik, és fel van készítve arra, hogy neki felnőtként, ebben a helyzetben, hogy kell reagálnia, mint gyerekefelügyelő, nem, mint én Kis Józsi, Juliska, hanem, mint gyermekfelügyelő, mint a jelenlévő felnőtt, és megfelelően tud reagálni, akkor az, nagyon-nagyon nagy segítség.” (növendékügyi előadó, H-B. megye)

A szökésprevenció terén a **tehetetlenséget** is megfogalmazták a szakemberek. Bármennyire is fontosnak tartanak, hogy megelőzzék a szökéseket, nincsenek olyan szolgáltatások, amelyek segítenék ennek elérését, és itt ismét előkerült a rendszerszintű probléma gondolata. Bár nem lehet klasszikus jó gyakorlatnak tekinteni, de egyes intézményekben megfogalmazzák (és elfogadják) azt a célt, hogy a tartósan távol lévő fiatallal kapcsolatban azt tekintik az egyik legnagyobb sikernek, ha sikerül kiépíteni egy olyan kapcsolatot, amelyben a fiatal maga döntheti el, hogy mikor kér segítséget a gyermekotthontól, illetve, ha segítségre van szüksége, akkor hozzájuk forduljon, és ne a külvilágból keressen lehetőségeket.

„Rendszerszintű probléma, amire most a rendszernek így konkrétan nincs adekvát válasza. És nem lehet, vagy én pl. nem tudok olyan szolgáltatást becsempészni most ebbe a csoportba, ami elég meggyőző a kamaszlánynak arra, hogy ő azt válassza, és ideig-óráig ottmaradjon. (...) Le kell, kiskorúsítani kell a szociális munkás eszköztárát, és ilyen egyéni megállapodások mentén lehet azt elérni, hogy a folyamatos kapcsolattartás az működjön, illetve amikor ő úgy gondolja,

hogy valódi, hogy segítségre szorul, és van minimális motivációja arra, hogy ezt a segítségnyújtást igénybe vegye, akkor bennünket keressen.” (intézményvezető, Budapest)

A válaszokat viszont befolyásolta, hogy mennyire tartják szükségesnek a szökésekkel kapcsolatos egyéni vagy csoportos foglalkozásokat a fiatalok körében. Jellemzően a gyermekotthonban dolgozók nem hisznek a hatékonyságában az ilyen beavatkozásoknak, a saját megoldásaikat gondolják inkább alkalmazhatónak. Ezek egyik formája a nyitott kommunikáció az intézmény munkatársai és a fiatalok között, amelynek középpontjában a **bizalom kiépítése** áll. Erről viszont nem tudták elmondani, hogy módszertanilag hogyan építik fel és milyen megoldásokat alkalmaznak.

„Én azt látom megoldásnak, mi azt szoktuk erősíteni, mert, hogy ez, ami célra vezetett, hogy bárhova szeretnél menni, bármit szeretnél, oszd meg velünk, mondd el, hogy az miért fontos neked, és, hogyha az a te javadat szolgálja, és nem veszélyeztet téged semmilyen szinten, akkor mi partnerek leszünk abban, és megteremtjük a lehetőséget, hogy eljuss ide vagy oda. Kapsz engedélyt erre vagy arra. Tehát, hogy szerintem a kommunikáció. Tehát, hogy bizalom kiépítése, az, hogy a gyerekeknek tényleg, tehát segítsünk abban, hogy fejlődni tudjon, hogy nem minden felnőtt ellenség, nem mindenki, tehát, mi azért vagyunk itt, hogy számukra az ő életük élhetőbb, könnyebb legyen, és tényleg segíteni akarunk. Sajnos nem mindig ezt látják bennünk.” (növendékügyi előadó, H-B. megye)

A bizalom, mint az eredményes munka alapja más összefüggésben is előkerült. Másként tartják fontosnak ezt azoknak a fiataloknak az esetében, akik távolmaradását egyfajta csínyként értelmezik, és elegendő egy kevés cinkosság velük, vagy megértő félrenézés, hogy az engedély nélküli távolmaradásoknak ne legyen formálisan is következménye. Ezt inkább kalandkereső, a korosztályra jellemző magatartásnak tekintik, és megértőek velük szemben. Ezekből az esetekből értelmezni lehet, hogy a gyakorlatban a leghelyesebbnek az tűnik, hogy **egyéni mérlegelésekkel, a helyzethez igazított döntésekkel** segítik a fiatalokat, a formalizált szabályrendszer betartásának kényszere helyett.

„Nincs lehetőség, egyszerűen azt gondolom, vagy azt tapasztalom, hogy nincsen lehetőség olyan bizalmi kapcsolatot kialakítani a hozzánk bekerülő kamaszlányokkal, kiskamaszlányokkal, hát ami azt gondolom, az alapja annak, hogy ő ottmaradjon, és ne menjen onnan el. Ami nagyon figyelemfelkeltő, hogy nyilván van kalandkeresés, meg elmegyünk bulizni, és nem jövünk haza, és stb., de hát ez belefér. És akkor van engedély nélküli eltávozások tömkelege, amivel megpróbálunk megállapodásokat kötni, tehát, hogy a fél legális, vagy illegális

kategóriából valamilyen módon átvarázsolni a legálisba, hogy igen, el lehet menni, bulizni, próbáljunk arra megállapodást kötni, hogy, hogyan, milyen feltételek mellett, ez a kecske is, káposzta is, és akkor valami működik.” (intézményvezető, Budapest)

Az engedély nélküli eltávozások során jelentős segítség lehetne az **internet**, és a közösségi oldalak a szakellátás számára, ugyanakkor a szakemberek úgy érzékelik, hogy ezen a téren is jelentős lemaradásban vannak. Emiatt, függetlenül attól, hogy az eltávozott fiatalról az online érintkezések miatt a társak többnyire mindent tudnak, a szakellátásban dolgozók viszont alig.

„Tehát, hogy tényleg mindenki ismer mindenkit, de általában, különösen mióta online, és folyamatosan a kapcsolattartás, meg világháló van, meg mindenféle közösségi csoportok vannak, azóta gyakorlatilag mindenki tud mindig mindenről mindent, kivéve a szakellátót, mert ők azt gondolom, hogy ők kevésbé.” (intézményvezető, Budapest)

A szakellátás egyáltalán nem tudja kihasználni az online tér által nyújtott lehetőségeket, de a negatív oldala ellen sem tud tenni semmit. Jelentős a lemaradás mindkét irányból. A szakellátásban dolgozókat és az ellátott fiatalokat is szükség lenne **médiahasználatra képezni**.

„De egyébként tényleg mindenki tud mindent, ami hát ezt is kellene, tehát, hogy itt is egy kicsit még gyerekcipőben kullog, azt gondolom a szakellátás rendszere, mert, hogy ennek a fejlesztő hatásait nagyon-nagyon jól ki lehetne használni, de jelen pillanatban még csak a káros hatásai csorognak be a szakellátás rendszerébe. Mert, hogy hát beszívja őket nyilván, minden kamaszt beszív a virtuális világ, őket meg fokozottan beszívja a virtuális világ.” (intézményvezető, Budapest)

Ugyanakkor a szakemberek **önkritikusan** értékelik az informatika által nyújtott lehetőségek nem ismeretét, a technológiai lemaradást, amelyben élnek, de úgy gondolják, hogy az idősebb korosztálynak éppen az az előnye, hogy 30-40 éves tapasztalatra támaszkodhat, és az egy rendszerszintű probléma, hogy a középkorosztály és a fiatal korosztály hiányzik a szakmából, akik viszont be tudnák hozni a modern technológiák által kínált lehetőségeket.

„Nagy valószínűséggel ebbe, tehát az már nem fog működni, és hát ebből a szempontból nyilván van egy csomó nagyon sok előnye annak, hogy így fogalmazzak, öreg rókák dolgoznak a gyerekvédelemben, akik már 30-40 éve csinálják, és próbálnak alkalmazkodni a mindig új, meg új helyzetekhez. De ugyanannyi hátránya is van, hogy gyakorlatilag a nem a nagyon fiatal pályakezdő, hanem az eggyel fölötte lévő szakellátói generáció, szinte tökéletesen hiányzik.” (intézményvezető, Budapest)

Hiányolják a szakemberek a különböző **intézmények közötti együttműködési** formákat, amelyek hozzájárulhatnának ahhoz, hogy ne feltétlenül a gyermekotthonokban kelljen szervezni foglalkozásokat, hanem a közeli intézményekben is lehessen. Erre azért is szükség lenne, hogy a gyermekeknek meg tudják mutatni, hogy „mennyi jó dolog van körülöttük”. Ezek a kapcsolatok ma még hiányoznak, pedig fontos cél lenne annak elérése, hogy a fiatalok úgy érezzék, hogy a „környezetükben is otthon vannak”.

„És hát én azt gondolom, hogy ez a fiatalok ellátásában sem kellene másképp működni, mert, hogy az lenne az adekvát, hogy eljuttatni oda, hogy egy csomó együttműködési, tehát nagyon fontos a bábszakkör, meg a meseterápia, stb., csak nem feltétlenül be kellene hozni a gyermekotthonba. Hanem mondjuk egy közeli művelődési házzal, olyan szolgáltatási, vagy együttműködési szerződést kötni, hogy abban az időszámban oda gyakorlatilag mi megyünk.”
(intézményvezető, Budapest)

A **környezetben történő megjelenések tanulása** azért is fontos lehet a fiatalok számára, hogy hozzájáruljon az énképük fejlesztéséhez, az önbizalmuk növeléséhez. Jelenleg az énképük markánsan meghatározó eleme, hogy „államilag neveltek, zacisak”. Ezt szükséges lenne tompítani vagy lerombolni, mert az utógondozói ellátottak körében rendszeresen megtapasztalják, hogy mennyire nehéz leépíteni ezt az önmeghatározást, viszont mennyi komplexussal jár.

Problémát érzékelnek az **intézmény elnevezésével** kapcsolatban is, hiszen gyermekotthonnak kell nevezni, miközben ők már nem kisgyermek. Felmerült az „ifjúsági otthon”, mint lehetséges alternatíva a jelenlegivel szemben, amely legalább az életkor szerinti „lekicsinylés” érzését oldhatná, természetesen e mögött egy másfajta szakmai koncepciónak, működési módnak is kellene lennie.

„Az első fő probléma a rendszerben, hogy ezeket az intézményeket gyermekotthonnak nevezzük, és egy bizonyos kor után a gyerekek, inkább úgy mondom, hogy a kamaszok, vagy az ifi fiatalok, azok már nem érzik magukat jól ebben a környezetben, és ennek az egyik fő oka az a megnevezés is, hogy mi gyermekotthonnak nevezzük. Ugye nincs olyan, hogy ifjúsági otthon.”
(pszichológus, H-B. megye)

Szintén a szökések prevenciójának egyik fontos eszközeként említették a **fiatalok kiterjedt, de belterjes** (maguk közül való) **kapcsolatrendszerének oldását**. Ehhez új kapcsolati rendszerekre, ismeretségekre lenne szükségük, amelyet a családból kiszakadva nem kaphatnak meg a szokásos formákban.

„Megdöbrentő, tehát, hogy fájdalmasan megdöbrentő, hogy azok a kliensek, akikkel elkezdünk a '90-es évek elején dolgozni, ők hát ilyen, 40-45-50 évesek mostanság, és van egy markáns kör, akik velünk már nem, csak ilyen nagyon lazán, de egymással még mindig nagyon markánsan tartják a kapcsolatot, ami önmagában nem lenne baj, hogyha lenne más mellette, de nincs. Hanem így 45-50 évesen is gyakorlatilag pont ugyanabban a kapcsolati hálóban mozog, és ez nem jól van így.” (intézményvezető, Budapest)

Összegzés

A kutatásnak ebben a részében a szakértők és döntéshozók körében készült félig strukturált interjúk elemzésére került sor. *A szökési okok, motivációk, célok* című alfejezetben bemutattuk azt a két ellentétes nézőpontot, ahogyan a gyermekotthonokban és az azokon kívül, de a rendszerben dolgozó szakemberek látják a szökéssel összefüggő intézményi szerepeket. A szervezeteken belül dolgozóakra sajátos, hárító magatartás jellemző, elsősorban nem a gyermekotthoni működésben vélik a szökések okait megtalálni, hanem a gyermekek körülményeiben, gondolkodásmódjában és a korosztályi sajátosságokban. Intézményi felelősség helyett egyéni/magánéleti hangsúlyú felelősségként értelmezik a szökéseket. Erőteljesen szervezeti érdekekben és a szervezetek motivációi irányából gondolkodnak, a kontroll és a szabálykövetés elvárása érvényesül a megkérdezett szakemberek értékrendjében. Funkcionálisnak és konstruktívnak értelmezik a saját szerepüket, miközben a szökések jól mutatják a diszfunkcionális és destruktív hatásokat. A fenti eredmények azt is igazolni látszanak, hogy a szökések negatív hatást gyakorolnak a munkavállalói attitűdjeikre (ez még inkább a szabályokhoz ragaszkodást válthatja ki). Ez arra figyelmeztet, hogy nem csupán a fiatalok szökési arányainak csökkentésére van szükség, hanem ezzel párhuzamosan a fiatalokkal dolgozó szakemberek emberi kapcsolatainak építésére, a szökések miatti kudarcérzések oldására is.

Bemutattuk, hogy a gyermekotthonokon kívül dolgozó szakemberek leginkább a gyermekek és az ellátó szervezet közötti valós partneri viszony kiépítését hiányolják. Merev, szabályokhoz ragaszkodó, rugalmatlan rendszerként értelmezik és jellemzik a gyermekotthonok világát, amely nem képes a gyermeki igényeket, elsősorban a bennük zajló érzelmi-indulati jelenségeket kezelni. Több olyan hétköznapi jelenséget is összegeztünk, amelyek alkalmasak lehetnek a szökés döntését befolyásolni: a rugalmatlanul kidolgozott kimenő rendszer, a fiatalok számára rendelkezésre álló pénz mennyisége, a gyermekek szabadságfokának növekedésétől való intézményi félelem. Feltártuk az intézményi elhanyagolás jelenségét is, amely vagy kizárólag

a személyzet munkájából következik, vagy a fizikai környezeti adottságok (az otthont nyújtó épület jellemzői) és a személyzeti munka korlátainak együtteséből.

A gyermekotthonokban dolgozó, és a szökésekért szervezeti felelősséget érző szakemberek a jelenség okaiként főként rendszerszintű problémákat és ellátási vákuumot érzékelnek, elsősorban a gyermekotthonok megváltozott funkciójának újraértelmezési problémái miatt.

Kimutattuk, hogy az intézményi munka sikerét is jelentősen befolyásolja a gyermekeknek a szülőkhöz fűződő viszonya, amely a szökések módját, időtartamát és jellegét is meghatározza.

A megkérdezettek tapasztalatai szerint a legtöbb szökés a családhoz visszatérés miatt történik, jellegét tekintve pedig inkább egyéni és nem csoportos engedély nélküli távozásokról van szó.

A leginkább veszélyeztetett gyermekek azok, akik nem a családjukhoz szöknek, és akik könnyen csúsznak bele a deviáns kapcsolati környezet hatására bűnelkövetésbe, droghasználatba, illetve válnak prostitúció áldozataivá.

A szökésre adott intézményi válaszok körében bemutattuk a protokoll-alapú adminisztrációs eljárás megítélését a szakemberek irányából, valamint a rendelkezésre álló szakmai lehetőségeket is. Elmondható, hogy valós intézményi válaszok nincsenek, vagy csak nagyon ad hoc és felszínes intézkedések formájában, átmeneti jelleggel. A szakmai lehetőségek terén a szakemberek elsősorban a visszafogadás folyamatának ismertetésén keresztül igyekeztek az intézményi magatartásokat értelmezni. Intézményi válaszok helyett elsősorban azok hiányairól számoltak be. Ugyanakkor vannak elképzeléseik arról, hogyan működhetne jobban a rendszer, és az adott intézmény szintjén milyen apró lépések segíthetnének a szökési arányok enyhítésében. Említették többek között a szükségesnek vélt segítségnyújtások újraértelmezését, a fiatalokkal partnerségben végiggondolt igényeket. Fontosnak tartanak a kommunikáció javítását, az egyoldalúan gondolkodó, rendszerközpontú felfogás helyett a partnerségi viszony kiépítését. Kulcskategóriává vált a bizalomépítés, amelynek viszont a technikáival nincsenek tisztában, és bizonytalanok a választott módszerek hatékonyságában. A változtatásokat az intézményen belüli specifikált szolgáltatások kiterjesztésével is biztosítanák, amelyek egy team jellegű, több szakma képviselőiből álló együttműködésre épülnének.

A szökésprevenció, jó gyakorlatok című alfejezetben be kívántuk mutatni a szakemberek által ismert megoldásokat. E helyett viszont csak ezek hiányairól tudtak beszámolni, nem ismertek preventív beavatkozásokat, sem adaptálható jó gyakorlatokat. Eredményeink szerint legnagyobb szükség a fiatalok számára szervezett csoportfoglalkozásokra van, illetve az együtt élő fiatalok kapcsolatainak javítására, a csoportdinamikai folyamatok erősítésére. Ezek jelenleg

pilot jelleggel jelennek meg a rendszerben, de csak ad hoc vagy alkalmi módon szerveződnek, nem kiszámíthatóak, nem tervezhetőek rendszeresen és nem is követhető nyomon a bennük zajló fejlődés. Több esetben tapasztaltunk erős tudáshiányt és ebből fakadó bizonytalanságot a szakemberek körében, nincsenek a környezetükben számukra is lehetőséget és segítséget biztosító preventív beavatkozási formák. Bemutattuk, hogy az internet, a közösségi média eszközrendszere nem áll rendelkezésére a szakemberek (tudáshiány, eszközhiány) számára, így az online tér által kínált preventív lehetőségeket nem tudják a rendszerben dolgozók megragadni. Ugyanakkor a veszélyek jelentősek, a fiatalok biztonságos online médiahasználattal összefüggő tudása is hiányos, amely további kritikus helyzeteket teremthet.

III.2. A szökés a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek és fiatal felnőttek szemszögéből

A kutatás során húsz érintettel készült interjú, tizenhat gyermekkel és négy fiatal felnőttel. Budapesten összesen tizenkettő interjú készült, hat gyermekkel két gyermekotthonban, négy javító-nevelő intézetben és kettő utógondozói ellátással. A fővárosi intézmények mellett hat interjú készült 2 Hajdú-Bihar megyei gyermekotthonban, az egyik intézmény egyházi fenntartású. Emellett egy ikerpárral beszélgettünk Hajdú-Bihar megyében, akik nevelőszülői ellátásban részesülnek. Tizenegy lánnyal és kilenc fiúval beszélgettünk, életkoruk alapján 12-19 év közöttiek. Az interjúk gyámi engedéllyel készültek, és a kutatás során anonim módon kerülnek felhasználásra.

Szökéssel érintett gyermekek és fiatalok helyzete, háttere

A megkérdezettek gyermekek és fiatalok egy része öt éven belül került be a szakellátásba. Ők életkorukból adódóan nem kerültek nevelőszülőkhöz, többségük abban a gyermekotthonban él jelenleg is, ahova bekerült. Bekerülésük előtt egy részük élt gyermekek átmeneti otthonában, testvéreikkel együtt kerültek be szakellátásba, jelenleg is egy intézményben élnek. A bekerülés együtt járt minden esetben iskolaváltással. Az interjúkban részt vettek másik része öt évnél régebb óta él a szakellátás keretein belül. Megállapítható, hogy akik öt évnél régebb óta nevelkednek a gyermekvédelmi szakellátásban akár a fővárosban, akár vidéken nevelőszülőknél nevelkedtek kisgyermek korukban, majd több lakás-, illetve

gyermekotthonban éltek mostanáig. A megkérdezett fiatal felnőttek pedig utógondozásban vagy javító-nevelő intézményben élnek jelenleg.

Az interjúk alapján a megkérdezett gyermekek és fiatalok mind szakmát szeretnének szerezni és dolgozni, ha nagykorúvá válnak. Sokan terveznek a vendéglátóiparban dolgozni, a szakács szakma messze a legnépszerűbb a válaszadók körében. Sokak gondolkodnak külföldi munkavállalásban is. Jövőképük, vágyaik természetesen nem tér el a kamaszok általános gondolkodásától: családra, társra, saját otthonra és jól fizető munkára vágnak, ahhoz, hogy ezt meg tudják maguknak teremteni. Az interjúkból kiderült, hogy a megkérdezett fiatalok tudják, hogy a továbbtanulás, egy szakma szerzése fontos céljaik eléréséhez, és szeretnének továbbtanulni, illetve befejezni a nyolc osztályt.

Bekerülés oka

Az interjúk alapján megállapítható, hogy a bekerülés oka a gyermekek többségénél lakhatási okokra vezethető vissza. A nem megfelelő lakhatási körülmények, illetve a lakhatás hiányából következő veszélyeztetettség jelenik meg a gyermekek és fiatal felnőttek elmondásából leggyakrabban, mint kiemelési ok. Fontos kiemelni, hogy ez a gyermekek narratívája, az ő perspektívájuk jelenik meg az interjúkban.

„Hát a ház, meg a körülmények. És hányan vagytok testvérek? 7-en. És mindannyian bent vagytok a rendszerben lakásotthonban, vagy nevelőszülőnél vannak? Nem, van egy kistestvérem, aki már nagyobb is, meg minden, csak ő ilyen fogyatékos, aztán ő nem itt van. Meg van 2 kicsi, aki anyáéknál van, és 3-an itt. (vidék, gyermek 2)

„Hát, mert nem volt olyan a körülmény, hogy ott tudjunk élni. Úgy, hogy a ház nem volt olyan állapotban, vagy? Nem, hanem jó volt, csak, hogy nem volt bekötve a víz, ilyesmi.” (vidék, gyermek 3)

„Hát, a ház, meg izé apu, meg anyu nem voltak jóban, meg ilyenek, veszekedések voltak, hogy nem mindig voltunk oviban, meg ilyenek.” (vidék, gyermek 5)

A rendezetlen családi háttér, bizonytalan szülői kapcsolatok és a szülők szenvedélybetegsége is tetten érhetőek az interjúkban. A szenvedélybetegség jelenléte a családokban a legtöbb esetben együtt jár bűnelkövetéssel, kriminalizációval. A megkérdezett gyermekek és fiatal felnőttek képesek megfogalmazni a bekerülésükhöz vezető okokat, a nem megfelelő körülményeket és a családjukban lévő problémákat.

„Hát, mert apukám ivott, és hát ugye nem tudta fizetni az albérletet, meg nem volt meg a körülmény se. És apukáddal egyedül, tehát egyedül élt apukád? Nem, mostoha anyukámmal, de ő meg elvált tőle, mert nem bírta azt, hogy iszik, és hát én meg így bekerültem.” (vidék, gyermek 7)

„Hát tetszik tudni, ahogy anyáék elkezdtek így szívni, mi láttuk. 9 éves korom óta cigiztem, és akkor láttuk, hogy ők milyen jól érzik magukat tőle, meg ilyenek, és hát kipróbáltunk, de már olyan szinten elfajult, hogy már mikor menni kellett volna iskolába, hát inkább beszívtunk, oszt elmentünk az orvoshoz, az meg kiírt minket 1 hétig, és akkor tovább, tovább, így maradtunk, így elfajultak a dolgok.” (Budapest, fiatal felnőtt 4)

„Hát nekem más apukám van, a nevelőapukám meg ott van a börtönben, ő nemsoká fog szabadulni ebben az évben, vagy a másik évben. Anyának van férje, így külön.” (vidék, gyermek 1)

Egy-két esetben jelenik meg a vérszerinti szülő halála, mit bekerülési ok, de nem önálló problémaként, hanem a veszteséghez kapcsolódó, megfelelő gondozó felnőtt hiányában kialakuló veszélyeztetettség miatt kerültek be a szakellátásba gyermekek.

Azok a fiatal felnőttek, akik kisgyermekkorukban kerültek be a szakellátásba és éltek nevelőszülőknél, mai napig ragaszkodnak a nevelőszüleikhez, tartják velük a kapcsolatot.

A megkérdezettek mind tartanak legalább egyik szülőjükkel rendszeresen kapcsolatot és szüleik mellett más rokonaikkal, testvéreikkel. Ahol az intézmény rendelkezik belső iskolával, ott minden általános iskoláskorú gyermek a belső iskolába járt. Ahol nincs belső iskola, ott a környékbeli iskolákba járnak a gyermekek, egy esetben, ahol bekerülés nagyon friss volt, ott még vissza járt a gyermek a korábbi lakhelyéhez közeli iskolába a tanév végéig.

Szakellátásba kerülés körülményei

Az interjúk alapján elmondható, hogy a megkérdezett gyermekek és fiatal felnőttek nem voltak felkészítve a szakellátásba való bekerülésre, s emelőtte, sem utána nem kaptak segítséget a bekerülés okozta és hozott traumáik feldolgozására. Az interjúk alapján nagy hangsúlyt fektetnek a testvérek együtt tartására, a megkérdezettek mai napig együtt nevelkednek testvéreik azon részével, akik szintén a szakellátásban nevelkednek, kivéve a speciális és különleges szükségletekkel rendelkező testvéreket, ebben az esetben a gyermekek közös nevelésére nincs mindig mód.

„Hát, elsőnek rossz volt, mert sírtunk nagyon sokat, nem értettem semmit, kicsi voltam, hogy ez most miért van. Hiányoztak anyáék is gondolom. Kicsit féltem, hogy jaj, most olyan helyre megyünk, hogy nem tudom, megijedtem.” (vidék, gyermek 2)

„Hát rossz, mert sírtam a kocsiban mikor beültettek, de utána már jó volt, mert jó volt a közösség is, hamar befogadtak, és jó volt.” (vidék, gyermek 7)

„Hát, lakásotthonba. És ott milyen volt? Hát, szar volt, nem éreztem jól magamat, egyedül akartam lenni, csak a nevelőszülőket akartam, senki mást. De azt elmondták neked, hogy miért kell eljönni a nevelőszülőtől, hogyha szerettél ott lenni, ők is szerettek téged? Nem, nem mondtak semmit. A lakásotthonban nem is próbálták neked segíteni ezt a folyamatot, hogy ott könnyen be tudj illeszkedni, a gyerekeket elfogadni, ugyanúgy járdál iskolába? Nem. Hanem úgy hagytak békén, vagy nem foglalkoztak veled? Hát foglalkozni foglalkoztak, csak nem érdekelték őket.” (Budapest, fiatal felnőtt 1)

Szökés jellemzői, háttere, okok

Az interjúk alapján elmondható, hogy a gyermekek és fiatal felnőttek döntő többsége saját családjához szökik. A leggyakoribb jelenség, hogy az engedélyezett eltávozásról nem mennek vissza az intézménybe csak napokkal, hetekkel később és otthon maradnak a családjukkal, szüleikkel. A fentebb ismertetett bekerülési okok, amiket a gyermekek értenek és ki tudnak fejezni, változatlanok maradnak, a gyermekek a kapcsolattartási vágyuk, szüleikhez való érthető és fontos kötődésük miatt szökésükkel jelzik a gyermekvédelem felé, hogy a jellemzően anyagi, lakhatási problémák miatti bekerülések esetében a gyermekek a rossz, nem megfelelő, zsúfolt lakáskörülmények ellenére is inkább a szökést választják és visszatérnek családjukhoz. Az interjúk alapján egyértelműnek megállapítható, hogy a kapcsolattartás megoldatlansága, a szüleiktől, családjuktól, ismerős közegetől való távolság növeli a szökés kialakulásának a kockázatát, a szökés időtartalmát és gyakoriságát.

„Hát mindig hazamegyek, és otthon alszok, és nem jövök ide vissza, ez csak úgy hétfévente szokott inkább lenni. És mindig hazaszöksz, vagy volt, hogy már máshova? Mindig hazamegyek. És miért szöksz haza, tehát miért? Hát mert úgy otthon jobb, meg, hogy ott vagyok anyáékkal, és ott jó.” (Budapest, gyermek 4)

A családhoz való szökés gyakran a szökések kiindulópontja, későbbiekben már nem csak családhoz, hanem barátokhoz és ismerősükhöz is szöknek a gyermekek, mert nem szeretnének visszatérni a gyermekotthonokba.

„Amikor legelsőnek szöktem, az november körül volt, de akkor a szüleimhez mentem el a nővéremmel. És ott voltam 1 napot, aztán másnap visszajöttem. Most pedig elengedtek 1 napra a barátomhoz. Ott minden jó volt, meg minden, csak eltelt az az 1 nap, és mentünk a buszmegállóhoz, hogy jöjjünk vissza Debrecenbe, aztán meg ide, és beszélgettünk, minden, és akkor a testvérem, meg a barátnőmmel voltam, és ők rábeszéltek, hogy maradjunk.” (vidék, gyermek 3)

„A barátomhoz meg a mostoha anyukámhoz szoktam, maximum 1 hétvégére, de volt, amikor már voltam többet is, mert jó volt, és szóval jó néha innen kimenni mondjuk 1-2 napra. Csak tudják, hogy hova mentél el, akkor nincs baj, csak kiadják a körözést. Ha visszajössz, vagy visszahoznak, ki szokott visszahozni ide, vagy magadtól jössz vissza? Magamtól, nem szoktak visszahozni. (vidék, gyermek 7)

Emellett megjelenik az a klasszikusnak tekinthető szökési mintázat, amikor a veszélyeztető társaság, a szabadság utáni vágy egyre erősebb igény a szerhasználatra és a szabályoktól, keretektől való megszabadulás áll a szökés mögött. Ezek a helyzetek annyiban még veszélyeztetőbbek, hogy ezekben az esetekben a gyermekek nem családjukhoz szöknek vissza, hanem utcán, elhagyatott épületekben, játszótereken töltik az időt felnőtt felügyelete, segítsége nélkül.

„Mindig találtunk egy ilyen helyet, pl., volt ott Nyíregyházán egy ilyen vasútállomásnál egy ilyen raktárszerűség, egy ilyen nagyon régi raktárszerűség, és mindig hát vagy ott voltunk, vagy vonatban aludtunk. Nappal ugyanúgy folytattuk, meg ilyenek.” (Budapest, fiatal felnőtt 4)

Ebben a helyzetben az áldozattá válásának, az egészséget veszélyeztető helyzetek kialakulásának a kockázata nagyon nagy. Ezekben az esetekben a szerhasználat, a illegális, illetve legális szerek használata minden esetben megjelenik és meghatározó tényező.

„Megismerkedtünk jobban így a többi gyermekotthonossal, ők is drogoztak akkor, abba úgy mondván ők is füveztek, úgy, mint mi az öcsémmel, a nagyobbikkal. És utána meg már ahogy így szívogattunk, ott is meg volt az a kör, akik szívogattak, ők már előttünk is ezt csinálták, és akkor mi is belementünk ugyanebbe. Látszott is rajtunk, a viselkedésünkön, jó, nem annyira, mint az igazi nagy drogosok, hanem hogy már benne voltunk ebben, már régóta. Hát, meg nekünk is ugyanúgy hiányzott tetszik tudni. Hát, volt olyan már mikor nem akartam szökni, írtak fel nekem, ilyen hangulatjavító gyógyszerrel próbálták csillapítani, de nem tudták, ugyanúgy megszóktam.” (Budapest, fiatal felnőtt 4)

Szökés gyakorisága, jellemzői

A szökésekre jellemző, hogy időszakosak, egyre hosszabb időre szöknek el az intézményből egyre gyakrabban. A nevelők, gyermekfelügyelők, gyermekvédelmi gyámok az esetek többségében tudják, hogy kivel vannak a szökésben lévő gyermekek és fiatalok. Hogy pontosan hol, azt sokszor nem árulják el a nevelőknek, de azt, hogy kikkel vannak együtt, azt igen. Itt is megjelenik az a jelenség, hogy a kamaszoknak a kortárs- és családi kapcsolatok fontossága adja a szökéshez a muníciót, az erőt és az indokot. Ez az az életkor, amikor a gyermekek elkezdnek szökni azt intézményekből, ismerik a várost, a fontosabb csomópontokat, bevásárló központokat, el tudnak jutni önállóan akár családjukhoz, akár barátaikhoz.

„Volt olyan, amikor majdnem minden napos, de volt, amikor 1 hétig nem, hát vagyis, több olyan is volt, amikor nem, hanem bejártunk a suliba.” (Budapest, fiatal felnőtt 4)

„A Cseppkőből. És miért szöktél? Nem tudom, mert minél jobban azt mondták, hogy nem mehetek, annál jobban mentem, meg hát a diszkó, meg minden. Elmentünk bulizni, aztán császkáltunk, visszamentünk, felkeltünk, megint mentünk, utána lementünk vidékre, ott voltunk 2 hétig, visszamentünk.” (Budapest, fiatal felnőtt 2)

Ahol nem figyelhető meg erős családi kapcsolat, ott a párkapcsolat, szerelem mentén a pár családjához való szökés motívuma jelenik meg a szökések mögötti indokként. Sokszor ezek a családok biztonságot nyújtanak, pótolják a vérszerinti család hiányát, így a szökések mögött ezekbe az új „szerzett családokba” való betagozódás, valahova tartozás igénye áll, különösen akkor, ha ezt a szakemberek tiltják, nem támogatják.

„Igen, mert nem engedte a nevelő, hogy foglalkozzunk egymással. Amikor szöktem, annyi volt, hogy kimentem a párommal a szüleihez. Aztán kiküldték rád a rendőrséget, és? Igen, visszavittek a rendőrök, utána megint szöktem.” (Budapest, gyermek 5)

„Hát, itt nem tiltsák így meg, hogy mit csinálunk, csak elmegyünk, 24 óra után kiadják a körözést, meg mondják, jöjjünk haza, de hát nem tudnak beleszólni, főleg akkor, ha nem tudják, hova megyünk. Mindenki tudja, csak oda járok szinte most már.” (vidék, gyermek 6)

„Hát, ők inkább így családhoz szöktek, hogyha így elvették őket, vagy valaki így a fiú miatt szökött, hogy én most a szerelmemmel akarok lenni. Hát így nagyjából, így őket is meg tudom érteni, hogy miért szökdöstek, mert ugye, ha egy családtagtól elszakítunk valakit, akkor azt ne várják, hogy az olyan jó kislány lesz, mert nem.” (Budapest, fiatal felnőtt 4)

Intézményi reakciók

Az interjúk alapján az gyermekvédelmi szakellátásban jelenleg intézményi szinten nincs eszköz, módszer, hogy megakadályozzák a szökéseket, illetve nincs az interjúk alapján reakció a szökésekre, miután a gyermek önként vagy szüleivel, vagy rendőri kísérettel visszatér az intézménybe. A fiatalok beszámolóí alapján készül egy feljegyzés, de a szökésről nem beszélgetnek a nevelőkkel. Nincs olyan bizalmi viszony a gondozottak és a nevelők között, hogy meglehessen osztani titkokat, élményeket, amiket átéltek. Ez azokban az esetekben is problémás, amikor a családjához szökik haza a gyermek, hiszen nem véletlenül került be szakellátásba, de különösen veszélyeztető, ha utcán vagy ismerősöknél csavargott engedély nélküli eltávozása alatt.

„Voltam, vagy 3-4 hete volt ilyen drogbemutató, és ott is feljött a szökés. Az maradt meg, hogy nem jó, mert, hogy a rendőröknek az nagyon sok munkával jár, hogy keresgessenek, meg ilyenek, de, hogyha nekem jó, akkor. Mondjuk bármi mással kapcsolatban ilyen bántalmazással, vagy bűnelkövetéssel kapcsolatban szoktak ilyen hasonló bemutatók, vagy előadások lenni? Nem. Nem igazán. És mit gondolsz, hogy akár újra elszöknél megint, hogyha úgy adódik? Igen, de ugyanúgy visszajönnék.” (vidék, gyermek 7)

„Hát, én nem szoktam senkivel beszélni, amikor visszajövök. Nevelőkkel se beszélgettetek róla, hogy következőnek lesz-e ilyen, vagy miért mentél el? Nem.” (vidék, gyermek 5)

„És ki szokott visszahozni? Senki, magamtól visszajövök. Volt már olyan, hogy köröztek? Volt. És rendőrség hozott vissza? Volt. És amikor visszajöttél, akkor beszélgetett valaki veled így a szökésről? A nevelő néni megkérdezi hol voltam, meg feljegyzést szoktunk írni.” (Budapest, gyermek 4)

Fontos kiemelni, hogy a húsz interjúból egyetlen egy olyan van, ahol a megkérdezett gyermek konkrét néven nevezi a nevelőt, egy konkrét emberről beszél és nem általában a nevelőkről. Sokat elárul a nevelők és gondozottak viszonyáról, hogy nem említenek neveket. Arra lehet ebből következtetni, hogy nincs bizalmi viszonya ezeknek a gyermekeknek a nevelőkkel. Nem véletlen, hogy az interjúkból az derül ki, hogy nem történik érdemben beszélgetés, beavatkozás a szökések megelőzésére, illetve a szökött gyermekekkel a szökés ismétlésének a megakadályozására, mert ahhoz bizalmas viszony kellene, ahol lehet odafordulni a másikhöz, meg lehet vele osztani az érzelmeket, az élményeket, jót és rosszat egyaránt.

„Ha visszaérszel, akkor mi szokott itt történni? *Hát, ugyanúgy megy minden, mint előtte. És le szoktatok ülni mondjuk, megbeszélni, hogy? Hát, amikor valami kis bajom van, vagy valami, akkor ugye szoktam beszélni a nevelőkkel, de főleg A. nénivel szoktam ezt így jól megbeszélni. Azt is mondjuk, hogyha elmész, és akkor nem tudnak rólad, hogy mikor jössz? Igen, és neki elmondom.*” (vidék, gyermek7)

Mi kell / kellene ahhoz, hogy ne szökjenek a fiatalok?

Két nagyon fontos tényezőt említenek az interjúban a megkérdezett gyermekek és fiatal felnőttek. Az egyik a bizalom, a szeretet, hogy legyen az intézményben olyan felnőtt nevelő vagy bármilyen beosztásban dolgozó szakember, akihez lehet bizalommal fordulni, aki tanácsot ad, jelen van az életükben, törődik velük, akinek fontosak és akire számíthatnak. A havi egy pszichológus kevés, ott nem tud kialakulni ez a fajta bizalmi kapcsolat, a találkozások gyakorisága nem is teszi ezt lehetővé. A túlzott, merev szabályok és elvárások ebben az életkorban szintén komoly ellenérzéseket váltanak ki a fiatalokban, főleg, ha ezek a keretek, szabályok és elvárások otthon nagyon másak voltak. A másik nagyon fontos tényező az intézményi sivárság, unalom. Az interjúban gyakran erőteljesen megjelenik ez a probléma, a programok, lehetőségek hiánya. A fiúk körében az internet, tv, számítógép, számítógépes játékok nagyon fontosak és hangsúlyosak, de emellett a sport, kültéri, intézményen kívüli programok is megjelentek az interjúban. A lányok esetében a technikai eszközök hiánya kevésbé hangsúlyos, ők inkább a kinti programokat preferálnák.

„*Hát, én majd úgy akarom majd, hogy a gyámommal megbeszélem, hogy minden hétvégén otthon aludhassak úgy, hogy engedéllyel, és akkor nem fogok szökni.*” (Budapest, gyermek 4)

„*Hát, én annak, elsőnek is inkább szeretetet. Nagyon sok szeretetet, meg hát nem tudom. Akkor a drog irányított, az meg a szeretethiány, ez a, jó, mert nem voltunk tetszik tudni bezárva, nem voltunk bezárva, mehettünk ide-oda, ahogy akartunk, de viszont még szerintem annál rosszabb, hogyha ott kint be van zárva egy ember, mert akkor több bűncselekményt követ el.*” (Budapest, fiatal felnőtt 4)

„*Hát, csak, hogy több a programok, az jó lenne. Milyen programok? Hát ilyen szabadtéri. De mire gondolsz, ilyen sport, ilyen foci, meg kosár? Nem, hát, hogy így elmennénk így mondjuk uszodába, vagy így, de amúgy szoktunk menni, csak ritkábban. Tehát, hogy többször menni*”

ilyen programokra? Igen. És nyáron voltatok így táborozni is? *Én nem voltam.*” (Budapest, gyermek 4)

Szökéssel érintett életút rövid bemutatása

Jelenleg a Rákospalotai javítóintézetben élő lány csecsemőkora óta nevelőszülőknél nevelkedett 12 éves koráig. A nevelőszülőkhöz mai napig ragaszkodik, tartja velük a kapcsolatot. A nevelőszülőktől való áthelyezés nagyon traumatikus élmény volt a számára, komoly törést okozott az életében. Nem világos a számára, hogy miért kellett eljőnnie a nevelőszüleitől, nem sikerült a szakembereknek ezt megmagyarázni, megértetni vele. Negatív érzésekkel, haraggal és csalódottsággal gondol vissza erre az időszakra és a bekövetkezett változásra.

„Csecsemőkoromtól nevelőszülőnél voltam 12 éves koromig. 12 éves koromban elkerültem ilyen lakásotthonokba. És hogy emlékszel vissza arra a 12 évre, ameddig nevelőszülőnél voltál? Hát, én szerettem ott lenni, még mai napig tartom a nevelőszülővel a kapcsolatot, beszélünk. Én ott nevelkedtem, ott nagyon jó volt, csak utána valami örökbeadás miatt onnan ugye el kellett jönni, mert ott csak ugye addig lehettél, amíg ugye nem visznek örökbe. És te nálad nem merült fel korábban még, hogy téged örökbe fogadjanak? De, 9 évesen derült fel az, hogy igen is örökbe adható vagyok, de utána állítólag apám felizélt, és állítólag nem írta alá ezt az egészet, ő nem engedélyezte.”

A lakásotthonba való bekerüléstől kezdve kezdett el szökni, egyre gyakrabban, egyre hosszabb időre és egyre nagyobb veszélynek téve ki magát. A nevelőszülőktől való elszakítás traumáját ő úgy értelmezi, mintha saját családjától fosztották volna meg, nem hallgat senkire, nem fogad szót senkinek, folyamatosan egyre veszélyesebb helyzetekben találja magát, a falcolással, a drogozással és azzal, hogy mindig máshol alszik, legtöbbször utcán. 12 éves korától 16-17 éves koráig többet van szökésben, mint a szakellátás valamely intézményében.

„Szökdöstem, otthagytam az intézetet, napokra kint maradtam éjszakára, éjszakáztam kint. Egyedül? Még akkor igen. Hogy kell elképzelni, ha 12 évesen elindulsz az intézményből, vagy nem mész haza, és tudtad, hogy hol fogsz aludni, mit fogsz enni ilyesmit, vagy nem érdekelt? Nem érdekelt. Mikor elveszítettem a nevelőszülőt, olyan volt, mintha elveszítettem volna saját életemet. És ők nem próbáltak tenni valamit azért, hogy visszamehess? De, hát többszörösen lejöttek hozzám, próbáltak velem beszélni, hát én meg megmondtam, hogy nem, ha ők hozzájuk

nem megyek vissza, akkor ne várják azt, hogy én jókislány leszek. Mert senkire nem leszek, olyan, mintha egy családtól szakítanak el. És akkor hol voltál éjszakánként, vagy amikor így elszöktél? Játsszótereken voltam. És nem féltél? Nem, mert csak a fájdalom volt bennem, és nem érdekelt. Onnan elkezdtem a vagdalásokat a kezemen, elkezdtem a lábamon, onnan meg folytattam a kezemen. 13 évesen hozzányúltam legelsőnek a droghoz.”

Három évet élt lakásotthonban, onnan a sorozatos szökések, drogozás, falcolás és iskolakerülés miatt került speciális gyermekotthonba Göncre. Gyakorlatilag folyamatosan szökésben volt már ebben az időszakban, szinte sosem volt bent az intézményben 15 évesen. Ebben az időszakban jelent meg életében a kriminalizáció, egy gyermekotthonos barátokból álló kör közösen szökött, lopott, prostitualizálódott, végül egy csoportosan elkövetett rablás miatt kerül javítóintézetbe két évre.

„(...) áttettek a Göncire ilyen specibe, ugye nem bírtak velem. A szökések, a vagdalás miatt, suliba nem jártam, nem tartózkodtam az intézetben csak akkor, hogyha a rendőrök vittek be. Onnan elvittek Göncre, 1 évig egyáltalán nem is voltam bent Göncön, mert megszöktem. Pesten a barátnőmmel, mert vittek minket a felülvizsgálatra Pestre, onnan mi elszöktünk, onnan ott voltunk a barátnőm tesójánál. Onnan beleestem, ilyen táncolni kellett így a fiúknak, onnan utána megtaláltak a rendőrök. De azt akartad te? Hát akkor úgy nem érdekelt semmi, hogy most csinálom-e, vagy nem. De mondjuk kaptál érte pénzt? Azt igen, csak utána meg valahogy nem láttam semminek értelmét, onnan elszöktem a barátnőméktől is. Onnan elmentem Göncre nagy nehezen elvittek, hogy mit, hova kell mennem. Ott voltam 2 hétig, utána nem bírtam.”

Visszagondolva élete ezen szakaszára, egy rémálomnak látja, mintha nem is önmaga lett volna. 12 éves korától 16 éves koráig élt egy nagyon önpusztító életet, mert a nevelőszülőktől való szakítás dühével és haragjával nem tudott megbirkózni.

„Mivel elvették az életem részét, akiket szerettem, akik felneveltek, jó, hogy az ember dühös. Nem tudtam senkire haragudni, mert csak inkább így fájdalmat éreztem, hogy elvettek tőle, más intézetekbe jártam, még akkor azt se tudtam, mi az az élet, csak mentem magamnak, fejjel az arcnak.”

16 évesen, folyamatosan szökésben volt, amikor Pesten megismerkedett egy fiúval, odaköltözött a fiú családjához. Innentől kezdve a droghasználat megszűnt, a falcolás lecsökkent, élete normalizálódott. 17 évesen terhes lett, mire a csoportosan elkövetett rablás ügyébe ítélet született.

„Megismertem egy fiút, a gyereke apját, vele voltam, nála voltam. Nála úgy éreztem magam, hogy biztonságban, semmi értelmű szökődősem, semmi. Vele jó volt a párkapcsolatom, utána 17 évesen kiderült, hogy gyermeket várok, örültem neki.”

A szülés után azonnal meg kellett kezdenie büntetését, így kislánya nevelőszülőkhöz került. Rendszeresen találkozik vele, tartja vele a kapcsolatot és legfontosabb célja, hogy lányát visszakapja. Az interjú alapján kérdésként merül fel, hogy miért nem tölthetett több időt együtt lányával: valóban a gyermekvédelmi gyámokkal való viszony határozza meg, hogy egy egyébként együttműködő, anyaságot komolyan vevő fiatalos és újszülött csecsemője közötti korai kötődést a gyermekvédelmi rendszer képes-e megtámogatni és segíteni. Hat hónap együtt töltött idő meghatározó az anya-gyermek kapcsolatban, mindkét fél érdeke az lett volna, hogy ne szakítsák szét őket.

„Elkövettem egy csoportos, felfegyverkezett rablást, amiből 2 év javítót kaptam. Januárban a kislányom megszületett. Akkor már itt voltál? Nem, még akkor kint, úgy volt, hogy 6 hónapig Nagybarcán vagyok a gyerekekkel, utána jövök be, de ugye a gyámmal nem volt jó viszonyom, onnan hát elintézte azt, hogy januárban kerüljek be ide, és akkor a gyermekemet elviszik. Ezt megtudtam pénteken, mert szerdán született a gyermekem, pénteken felöltöztettem, megvártam, míg elviszik kivizsgálásra, minden. A gyereket felöltöztettem, kivittem a kórházból, otthon voltam vele, vártam a rendőröket, hogy legalább addig is legyen velem. A gyereket elvitték, ebből nem kaptam semmi feljelentést, semmit, a gyereket ápoltam, normálisan adtam vissza.”

A szökésben töltött idő egyik nagy kockázati forrása a legális és illegális szerekhez való hozzáférés és a kriminalizáció. A bemutatott eset jól érzékelteti, hogy 12-16 éves kor közötti szökés milyen magas kockázattal vezet szerhasználatához és bűnözéshez. A drogot, mint unaloműző megszokást definiálja a beszélgetésben az interjú alanya, és bár tudjuk, hogy a szakellátásban bent lévő, nem szökő gyermekek is komoly kockázatnak vannak kitéve különböző addikciók tekintetében, a szökés ezt a kockázatot tovább növeli.

„Volt olyan, hogy simán csak füvet szívtunk, oszt semmi nem volt benne, mert rosszul voltam, kómában voltam emiatt, utána megint csináltam, hogy hátha csak túl sokat szívtam, utána megint gyomormosáson voltam. Utána megundorodtam a drogtól, utána elkezdtem gáztöltözni, azt 2 hónapig csináltam, utána nem. Utána már azt mondtam, hogy itt most már elég nekem a drogból, a drogba nem menekülhetek el, inkább így a vagdalásokba menekültem életem végéig.”

Legalább ilyen súlyos tünete a gyermekvédelmi rendszer működésének a falcolás, mint önbüntető, önbántalmazó magatartás. 12 éves korától rendszeresen, még élete legkiegyensúlyozottabb pillanataiban is a rossz álmok, szorongás és félelem miatti érzelmek és indulatok feloldására vagdossa magát.

„Utána, amikor egyre jobban kezdetek bennem a feszültségek lenni, nem találtam oda hozzájuk, nem láttam őket, egy időben inkább a vagdalásba menekültem, az, hogy lássam a véretem, azt, hogy folyik. Volt, hogy öngyilkos akartam lenni többszörösen is, de már az a fájdalom már nem érdekelt, beterítette az egész életemet, amit én akkor éreztem. A vagdalásnak még mindig nincs vége, most hát olyan 1 hónapja, hogy nem nyúltam a kezemhez. Többször próbáltak segíteni rajtam, pszichológusokhoz járok, hogy ne csináljam ezt, meg, hogy semmi értelme, meg, hogy járjak inkább boksza, fussak, focizzak, sportoljak, írjam le a fájdalmamat, utána égessem el, semmire nem érnek evvel. Ha egyáltalán nem tudom aztat megtalálni, amivel levezetem az idegemet, akkor felőlem kutathatnak bármerre, nem érdekel.

Amióta bekerült a javítóintézetbe, sikerült elvégeznie a 7-8. osztályt, jelenleg dajka képzésben vesz részt. A gyermekével rendszeresen találkozhat, nagyon jó a viszonya a nevelőszülővel, aki bízik benne és engedi, hogy egyedül is, kettesben legyen lányával, elviheti játszótérre is. Gyermeké apjával megszakadt a kapcsolata, nem számíthat rá, nem tervez a közös jövővel.

„Mióta itt vagyok bent 1 év 2 hónapja, azóta tudom, hogy ki vagyok, tudom, hogy mit szeretnék elérni, és vannak céljaim. Belőlem ezt ezelőtt 1 évvel nem nézték volna ezt ki, hogy én 7-8 osztállyal ülök itten, és, hogy szeptembertől egy dajka OKJ-s szakmám lehet, amit decemberre végzek, és szabadulok. Ezt ugye senki nem nézte ki belőlem. Felmutathatom aztat, hogy aki voltam, az már nincsen, egy új ember lettem, mióta itt vagyok bent, én ezt tudom rá mondani, saját magamról.”

Lányával való közös élet előkészítése a fő motiváció, ami a tanulásban és a majdani munkakeresésben hajtja. A lakhatás megoldásában számít a gyermekvédelemben töltött idő után számára rendelkezésre álló otthonteremtési támogatásra.

„Csak neki bizonyítanék most így per pillanat, hogy megmutassam aztat, hogy képes voltam felállni, és azon kívül, hogy elvették tőlem, hogy vissza tudom szerezni. Mert mikor kiderült az, hogy terhes vagyok, akkor az ember elkezdett gondolkozni azon, hogy mi lesz, ha a gyereked megkérdezi, hogy anya, te miért vagdostad magadat? Anya te miért csináltál ezeket? Mit mondok neki? Anya, neked miért nincsenek szüleid? Mert, hogyha egy gyerek megkérdezi tényleg aztat, az életedről kérdez, hogy anya neked milyen volt a gyerekkorod, akkor valamit

mégis mondanod kell, és vagy azt nézed, hogy ugyanolyan életet akarsz a gyerekednek szerezni, vagy inkább azt, hogy inkább ennél jobb legyen az élete, mint a tiéd volt. Mert, hogyha érzed aztat, hogy van benned egy gyermek, aki a tiéd, akit te hozol a világba, aki a te véred folyik benne, és neked mondja azt, hogy anya, annál szebb az életben sosincs, és bármilyen fájdalom legyen az, hogy terhes vagy, vagy szülsz, vagy mikor meghallod a szívdobogását, annál szebb pillanatok nincsenek. És bármilyen fájdalom legyen a szülés, vagy bármi, de tudod aztat, mikor rád teszik, hogy ő a tiéd, és van kiért küzdjél és harcolj az életedben.”

Összegzés

A kutatás ezen szakaszának célja a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek és fiatal felnőttek nézőpontjából, perspektívájából megismerni és feltérképezni a gyermekvédelemben megjelenő szökések mintázatát, a szökéshez vezető okokat és a lehetséges megoldási módokat.

A szökés témájával kapcsolatban elkészült húsz ellátotti interjú alapján összefoglalóan elmondható, hogy hasonlóan a nemzetközi trendekhez, a szökésekre jellemző, hogy egyre gyakrabban, egyre hosszabb időre szöknek el a gyermekek és fiatalok. Az is elmondható általánosságban, hogy az esetek többségében a saját családjukhoz szöknek vissza, ennek a valószínűsége nyilván nagyobb, ha kevesebb ideje él szakellátásban a gyermek és szorosabb a kapcsolata a családjával. Megfigyelhető, hogy először családjukhoz szöknek a gyermekek, majd később, ha a szökés, mint megoldási stratégia beépül az eszköztárukba, már nem csak haza, hanem máshova is szöknek. Így a kockázatok, aminek kiteszik magukat egyre nagyobbak és veszélyesebbek.

Az interjúk alapján a gyermekvédelmi szakellátás rendszere eszköztelen a témával kapcsolatban. Nincs, nem tud kialakulni olyan bizalmi viszony a nevelők és gondozottak között, ami hatékony alapot adna a szökéssel kapcsolatos segítő beszélgetésekhez, a pszichológussal való találkozások nem elég gyakoriak, ha elérhetőek egyáltalán, hogy érdemi változásként lehessen rá tekinteni. Nincs a gyermekek körül olyan segítő szakember, akire támaszkodni tudnak, akiben bízhatnak. Nem jelenik meg konkrét nevelő, mint segítő szakember csak egy gyermek narratívájában a húszból. Ahhoz, hogy akár a szökés, akár más gyermekeket veszélyeztető tényező (pl. drog) tekintetében érdemben tudjon fellépni a szakellátás a nevelő-gondozott viszony erősítése és mélyítése elengedhetetlen. Ez pedig akkor tud megvalósulni, ha a jelenlegi magas létszámhiány és nagyarányú fluktuáció és az ebből következő kényszerek helyett megfelelő végzettségű, tudású és hozzáállású szakemberek fognak dolgozni a

szakellátás különböző intézményeiben és pozícióiban, ehhez anyagi és társadalmi megbecsültség és minőségi munkakörülmények szükségesek.

A másik fontos tény, hogy a gyermekek és fiatalok narratívájában az intézményi unalom, programok és elfoglaltság hiánya jelenik meg, mint a szökésekhez vezető jellemző ok. Ebben a kérdésben is fontos és alapvető változásokra lenne szükség. A mindennapok egyhangúsága, egyformasága, a lekötetlen energiák és kapacitások a gyermekotthonokban élő gyermekeket az intézmény falain kívül, engedély nélküli tevékenységek felé fordítják. Az engedélyezett eltávozásokból való vissza nem térések mögött ez a fajta élmény -és izgalomkeresés gyakran megjelenő motívum. A sivár, egyhangú környezetben való változtatás, színesebb és érdekesebb programok és alternatívák felmutatása, biztosítása a gyermekek és fiatalok számára pozitív változással járna.

Életkori sajátossága a 12 évnél idősebb gyermekeknek a kortárs kapcsolatok fontossága, a szökések mögött meghúzódó okok között is egyértelműen szerepel a társas hatás. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy az interjúk alapján a gyermekek nagy része vérszerinti családjához szökik vissza. Ott érzik jól magukat, kötődnek családjukhoz, szüleikhez és rokonaikhoz, illetve a tágabb szociális környezetükhöz. Ahhoz, hogy ez a természetes módon fontos és érthető kötődés ne legyen oka a szökések egy jelentős részének, sokkal nagyobb erőfeszítéseket kell tenni a vérszerinti család és gyermek közötti kapcsolattartás erősítésére és biztosítására, annak újbóli felülvizsgálatára az igények változása mentén, úgy, hogy egyrészt a gyermekjóléti alapellátás dolgozik a kiemelés okainak a megszüntetésén, illetve, hogy a gyermekvédelmi szakellátás által biztosított szolgáltatások a családi kötelek erősítése mellett vonzó alternatívát biztosítsanak ezeknek a gyermekeknek és fiataloknak.

IV. fejezet: A kérdőíves kutatás eredményei

Vezetői összefoglaló

2019. novemberében kérdőíves online kutatást végeztünk a gyermekvédelmi szakellátást nyújtó telephelyeken. Az intézmények 74%-át, míg a működési engedélyek nyilvántartásában külön azonosítóval rendelkező szolgáltatások 63%-át sikerült elérnünk. A vizsgálatban 2019. áprilisi szökési adatokat kértünk be, mert az átlagos hónapra vonatkozó szökési adatok tudjuk legjobban megmondani, hogy az ellátott gyermekek hányadát, milyen csoportjait érinti leginkább a szökés.

Kutatási kérdéseink a szökés okaira, befolyásoló tényezőire, a követett gyakorlatokra irányultak, ehhez a szakirodalomban, szakértői interjúkban előkerült hipotéziseket teszteltünk.

A telephelyi infrastruktúráról megállapítottuk, hogy a gondozási helyek elzártsági mutatója átlagosan nem magas: 20 perc alatt elérhetők a telephelyektől tömegközlekedéssel a legközelebbi rekreációs helyszínek. A szakemberhiány átlagosan 12%-os a telephelyeken (ez bőven a strukturális hiányként elfogadott 2%-os szint felett van), de ennél is nagyobb gond a magas fluktuáció (országosan 25%). A telephelyeken nyújtott szolgáltatási hiányok közül említést érdemel, hogy rosszak a terápiákhoz jutás feltételei, illetve nincsenek a telephelyek infokommunikációs eszközökkel sem ellátva (ez nehezítheti a családdal való kapcsolattartást, ami a legfontosabb szökési célpont, illetve más, a nevelői munkát segítő pozitív lehetőségeket is kihasználatlanul hagy).

Szökési eset a telephelyek 73%-ában történt a vizsgált hónapban. Az ellátott gyermekek száma 8355, a szököttek 1143 fő volt. A szökött gyermekek aránya az összes ellátotthoz viszonyítva 14%. A telephelyeken 1825 szökési eset történt, vagyis 1 szökött gyermekre 2019 áprilisában 1,6 szökési eset jutott. Eltéréseket találtunk ellátástípusok szerint: a legrosszabb a helyzet a kísérő nélküli kiskorúakat ellátó telephelyet nem számítva a speciális lakás- és gyermekotthonokban.

A leggyakoribb szökéssel társuló devianciák a drogfogyasztás, bűnelkövetés, illetve nem deviancia, de a szökés gyakran együtt jár pszichiátriai problémákkal is. A legtöbben a gondozási helyről szöknek, a leggyakoribb a 48 óra és 30 nap közötti szökés. Az életkor összefügg a szökés időtartamával: a fiatalabbaknál gyakoribb a 48 óránál rövidebb idejű szökés. Az adott hónapban szökött gyermekek 51%-a több mint 3 alkalommal szökött már.

A vezetők véleménye szerint a szökésért leginkább maguk a gyermekek felelősek, akik életkori sajátosságaik, szocializációs vagy mentális problémáik miatt nem tudnak alkalmazkodni a szabályokhoz, menekülnek a kötöttségek elől. Véleményük szerint legkevésbé pedig maga az ellátórendszer okolható a szökésekért, (ez a vélekedés megerősíti az interjúk kutatás eredményeit) - éppen ezért szerintük bent maradásra is főként pszichológiai módszerekkel lehetne ösztönözni a gyermekeket.

A gondozási helyek megelőzési repertoárja viszonylag szűknek mondható (egyéni beszélgetés, pszichológiai tanácsadás). A gyermekkel folytatott beszélgetések témája alapján a vezetők a szökést elsősorban veszélyforrásnak tartják az áldozattá válás, illetve a bűnelkövetés szempontjából (ez utóbbi indokolt is a társult devianciák gyakorisága alapján, az áldozattá válás viszont nagyon keveseket érint, bár itt a látencia nagy lehet). A legtöbb helyen ugyan a vezetők állítása szerint van kidolgozott protokoll, de a részletes szöveges válaszokból az derül ki, hogy ez alatt zömében a hatályos jogszabályokat értik és követik.

Továbbképzési igények főként a problémás (agresszív, magatartászavaros) gyermekekkel való bánásmód kapcsán jelentek meg.

Többváltozós elemzéssel megállapítottuk, hogy a szökést legnagyobbbrészt valóban a gyermekek gondozási helyen megjelenő összetétele magyarázza: a leginkább veszélyeztetettek a 15-16 éves, 2-3. gondozási helyükön lévő (jellemzően speciális szükségletű), állami fenntartású gondozási helyen elhelyezett gyermekek. Részint tehát életkori sajátosságról van szó (a nem szakellátásban élő ilyen korú gyermekek esetén az ORFK statisztikái szerint kiskorúak esetén ingadozással, de növekvő tendenciát mutat a szökés miatt kiadott körözések száma²), részint meg tudjuk erősíteni a jelen kutatásban szereplő nemzetközi szakirodalmi fejezet hasonló kutatásainak eredményeit, melyek szintén összefüggést találtak a szökések aránya és a gondozási hely-váltások között.

I. Módszertani megfontolások

A működési engedélyek nyilvántartásának augusztusi adatai szerint az önálló ágazati azonosítóval rendelkező telephelyek száma összesen 560. Ezek e telephelyek 78 intézményhez tartoznak. A telephelyeken nyújtott, külön azonosítóval rendelkező szolgáltatások száma 554, melyet 219 telephelyen nyújtanak. Azonban, mivel a telephelyekhez nincs mindenhol

² ORFK statisztikát csak egy online cikkben találtunk: <https://www.vg.hu/mozaik/aggaszto-adatokat-kozolt-a-rendorseg-az-eltuntekrol-1370875/>

elektronikus elérhetőség, úgy döntöttünk, hogy a 78 központi intézményi email-címre küldjük ki a felkérést, azzal a kéréssel, hogy az intézményvezetők továbbítsák a telephelyeikre. **Végül 58 intézmény 344 egységétől kaptunk vissza értékelhető adatokat³.**

A KSH 2016. évi Statisztikai évkönyve alapján a szökött gyerekek száma ebben az évben kb 4800, de ebben benne vannak azok is, akiknek időközben megszűnt az ellátása, vagy gondozási helyet váltott (vagyis egy gyermek többször szerepelhet), illetve nagy számban a kísérő nélküli kiskorúak, akik gyermekvédelmi szempontból más ellátási igényűek, emiatt ez az adat torz, tervezéshez nem használható. A KSH az összes ellátott gyerek számát egy adott időpillanatra kérdezi (dec. 31), míg a szökött gyerekek számát éves szinten aggregálva, ezért félrevezető ebből arányszámot számolni. Ez különösen az ellátási típusoknál látszik jól, amikor pl. speciális gyermekotthon esetén a szökött gyerekek száma magasabb, mint összes bent lévő gyerekek száma. Mivel fontos lenne tudnunk, hogy a szökött gyermekek mekkora hányadát teszik ki az összes ellátottnak egy adott időpillanatban, ezért ezt a fajta torzítást úgy lehet kiküszöbölni, ha mind a két adatot egy szűk időintervallumra - jelen esetben egy átlagos hónapra - kérdezzük.

1. tábla: Szökött gyermekek száma és aránya gondozási hely szerint

gondozási hely	összes ellátott gyerek	szökött gyerekek száma (éves adat)	szökött gyerekek aránya
általános gyotthon	2516	1324	52,62
általános lakásotthon	2558	1233	48,20
speciális gyermekotthon	354	426	120,34
speciális lakásotthon	86	86	100,00
különleges gyermekotthon	785	74	9,43
különleges lakásotthon	614	136	22,15
<i>knk gyermekotthon</i>	<i>364</i>	<i>1388</i>	<i>381,32</i>
nevelőszülői hálózat	14872	160	1,08
összesen	22149	4827	14,19

Forrás: KSH, Szociális statisztikai évkönyv, 6.9. és 6.16. tábla alapján saját számítás

Ezek mellett a megfontolások mellett figyelembe vettük a kutatás megtervezésekor a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság saját, havi szintű adatgyűjtését is, amelyből jól látszik egyrészt a havi szintű változás a szökésben érintett gyermekek számában, másrészt más adatokat is gyűjtenek az intézmények, amelyek fontos referenciát és kontrollt adnak a kutatási adatok értelmezéséhez. Mivel a szökött gyermekek számában van egy szezonális ciklikusság (jól látható az 1. ábrán, hogy az **iskolakezdés egy fontos időpont**, innentől csökkenést

³ A telephelyek, sajnos, helyenként összecsiszának a szolgáltatásokkal, mivel volt, aki a kérésünknek megfelelően telephelyenként, mások pedig szolgáltatásonként töltötték ki a kérdőívet. A későbbiekben az ilyen típusú lekérdezésekhez egy szolgáltatási szintű címlistára lenne szükség.

mutatnak az adatok). Átlagolva a szökött gyermekek havi számát 1190-et kapunk, ehhez a számhoz pedig a legközelebb az április adatok álltak, **ezért a kérdőíves kutatás vizsgált referencia hónapja 2019. áprilisa lett.** Mivel az SZGYF által fenntartott intézményekben 6663 gyermeket láttak el 2018 áprilisában, melyből 1176 fő szökött, **így a szökési arány 18% volt.**

30. ábra: SZGYF adatok a szökött gyermekek számának változásáról

Forrás: SZGYF saját adatgyűjtés, saját számítás

2. tábla: Szökés adatok az SZGYF által fenntartott intézményekben

SZGYF fenntartású intézmények, 2018. 04.30.	összesen	%
Engedélyezett férőhelyek száma	7749	
Ellátottak száma összesen	6663	ellátottak aránya a férőhely-számhoz viszonyítva: 85,99
Összes ellátottból a lányok száma	2917	lányok aránya az ellátottakon belül: 43,77
Az összes ellátottból ideiglenes hatállyal elhelyezettek száma	627	
A tanköteles korú ellátottak közül a magántanulók száma	253	
Tárgyhóban szakellátása megszűnt	146	összes ellátotthoz viszonyított megszűnés: 2,19
Más megyébe került	6	
Adott hónapban 24 óránál hosszabb ideig engedély nélkül távollévő (elszökött) gyermekek száma összesen?	1176	szökött gyermekek aránya az ellátottakon belül: 17,65
Összes elszökött gyermekből lány	610	szökötteken belül lányok aránya: 51,87
Összes elszökött gyermekből 14 év alatti	113	14 év alattiak aránya a szökötteken belül: 9,61
Összes elszökött gyermekből speciális vagy kettős szükségletű	161	speciális, kettős sz. aránya a szökötteken belül: 13,69

Összes szökési eset (kiadott körözések) száma?	1680	egy főre eső szökésszám: 1,43
Összes szökési eset (kiadott körözések) számából 14 év alatti gyermekek szökési eseteinek száma?	236	
14 év alatti gyermekek szökési eseteinek számából 48 órát meghaladó, de 30 napnál nem hosszabb szökési esetek száma?	82	
Szökés alatt bűncselekmény sértettjévé vált gyermekek száma?	0	
Szökés alatt bűncselekményt elkövetett gyermekek száma?	8	
A hónap utolsó napján szökésben lévő gyermekek száma?	868	
A hónap utolsó napján 30 napnál hosszabb ideje szökésben lévők száma?	442	30 napnál hosszabb ideje szökésben lévők aránya: 37,6
Engedélyezett álláshelyek száma	5309	
Az engedélyezett álláshelyekből szakmai álláshelyek száma	4834	
Betöltött szakmai álláshelyek száma	4309	betöltött álláshelyek aránya: 89,14
Szakemberhiány	525	betöltetlen álláshelyek aránya: 10,86

Forrás: SZGYF saját adatgyűjtés

II. A kérdőíves kutatás vizsgált hipotézisei

A kérdőíves kutatás hipotéziseit egyrészt a szakirodalmi fejezetben is összefoglalt kutatási eredmények átolvasása után⁴, másrészt a kvalitatív, interjú szakaszban felmerült vélemények alapján alakítottuk ki.

H1. A gyerekkor fázisai átalakulóban vannak, új kamaszkori igények, devianciák (a gyermekek gyakran már eleve szerhasználó, bűnelkövető környezetből érkeznek) jelennek meg. Ezzel párhuzamosan a szakemberek véleménye szerint a gyermekek túl későn kerülnek be a szakellátásba, amikor a szocializációs hiányok már nehezen vagy sehogy sem pótolhatók. Szükséglet-állapot szerint az alábbi különbségeket feltételezzünk:

- minél idősebb egy gyermek, annál gyakoribb a szökés,
- speciális szükséglettel rendelkezőknél gyakoribb,
- különleges szükséglet esetén viszont az állapotból kifolyólag ritkább,
- összefügg a gondozásihely-váltásokkal,
- nemek szerint lehet eltérés: a magyar szakirodalom alapján a fiúknál, nemzetközi adatok alapján a lányoknál gyakoribb a szökés.

⁴ Különösen: Bede et al, 2010, Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-166/2016. számú ügyben, Deresnő, 2010., Deresnő 2018.

H2. Feltételezzük, hogy sokan a tanulói kötöttségekkel összefüggésben szöknek, vagyis itt a hipotézisünk az, hogy a szökött gyermekeknél magasabb arányban fogunk magántanulói státuszban lévőket találni.

H3. Szintén feltételezhető a korábbi kutatási adatokból, hogy ideiglenes hatályú elhelyezés alatt gyakoribb a szökés.

H4. A gyermekek jellemzői mellett a szökési arányszám (ami azt mutatja meg, hogy az ellátottak hány %-át érinti a szökés) függ az ellátóhely jellemzőitől. Pl. regionális hatástól, az ellátóhely fenntartójának típusától, a körülményektől (ellátás minősége, infrastruktúra., fluktuáció és szakemberhiány a nevelőknél, megközelíthetőség) befolyásolják, hogy mekkora a szökési arányszám.

III. Eredmények

III.1. Gyakoriságok, alapstatisztikák, minta

Mivel a minta esetén nem tudjuk pontosan, hogy mihez kellene alapsokaságként viszonyítani (a külön ágazati azonosítóval rendelkező telephelyek száma országosan 219, a külön szolgáltatási azonosítóval rendelkező szolgáltatásoké 551, ugyanakkor, ha megnézzük a mintával való összevetést, jól látszik, hogy van olyan megye - pl. Pest - ahonnan több szolgáltatás töltötte ki a kérdőívet, mint amennyi szolgáltatása a Műkeng szerint létezik), ezért az 3. tábla adatai reprezentativitás szempontjából csak fenntartásokkal kezelhetők⁵. Inkább az arányokat érdemes nézni, és így megállapítható, hogy Veszprém megye 19 telephelyét egyáltalán nem tudtuk elérni, Budapest, Csongrád, Somogy megyék pedig erősen alulreprezentáltak a mintánkban.

3. tábla: A minta megoszlása megyék szerint összevetve a Műkeng szolgáltatási adataival

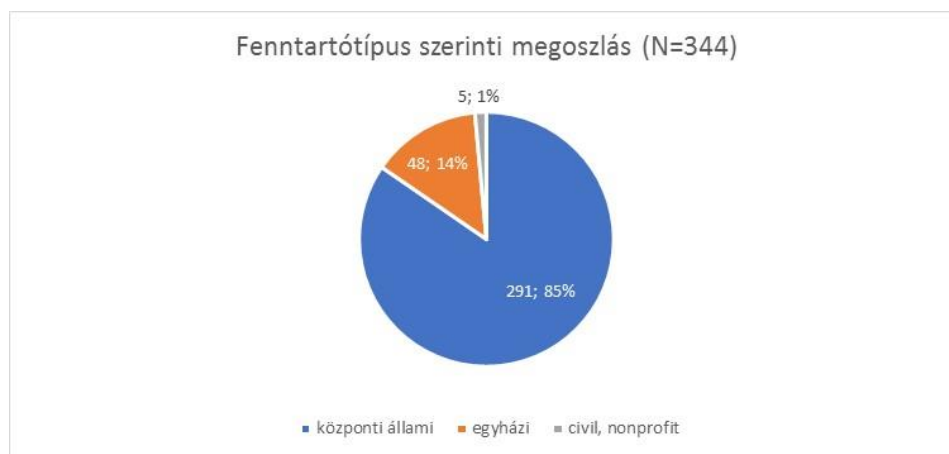
Megye	kérdőívek száma	%	Műkeng szolgáltatások száma (szolgáltatási azonosító)	%
Budapest	23	6,7	100	18,1
Baranya megye	17	4,9	19	3,4
Bács-Kiskun megye	16	4,7	15	2,7
Békés megye	17	4,9	17	3,1
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	31	9	42	7,6
Csongrád megye	7	2	30	5,4

⁵ Vagyis a kérdőív kitöltői valamilyen szakmai egységek: vagy telephelyek, vagy egy adott telephelyen lévő különböző szolgáltatások. A könnyebbesség kedvéért a továbbiakban telephelyként hivatkozom rájuk.

Fejér megye	8	2,3	19	3,4
Győr-Moson-Sopron megye	11	3,2	19	3,4
Hajdú-Bihar megye	62	18	65	12
Heves megye	15	4,4	16	3,4
Komárom-Esztergom megye	7	2	11	2,0
Nógrád megye	4	1,2	13	2,4
Pest megye	28	8,1	21	3,8
Somogy megye	6	1,7	28	5,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	28	8,1	41	7,4
Jász-Nagykun-Szolnok megye	27	7,8	29	5
Tolna megye	13	3,8	16	2,9
Vas megye	9	2,6	11	2
Veszprém	0	0	19	3,4
Zala megye	15	4,4	20	3,6
összesen	344	100	551	100

A Műkeng szerint a szolgáltatások fenntartók szerinti megoszlása: egyházi=15%, egyéb nem állami=2%, míg központi kormányzati 83%. Ennek a mintánk majdnem tökéletesen megfelel (31. ábra).

31. ábra: A minta fenntartótípus szerinti megoszlása

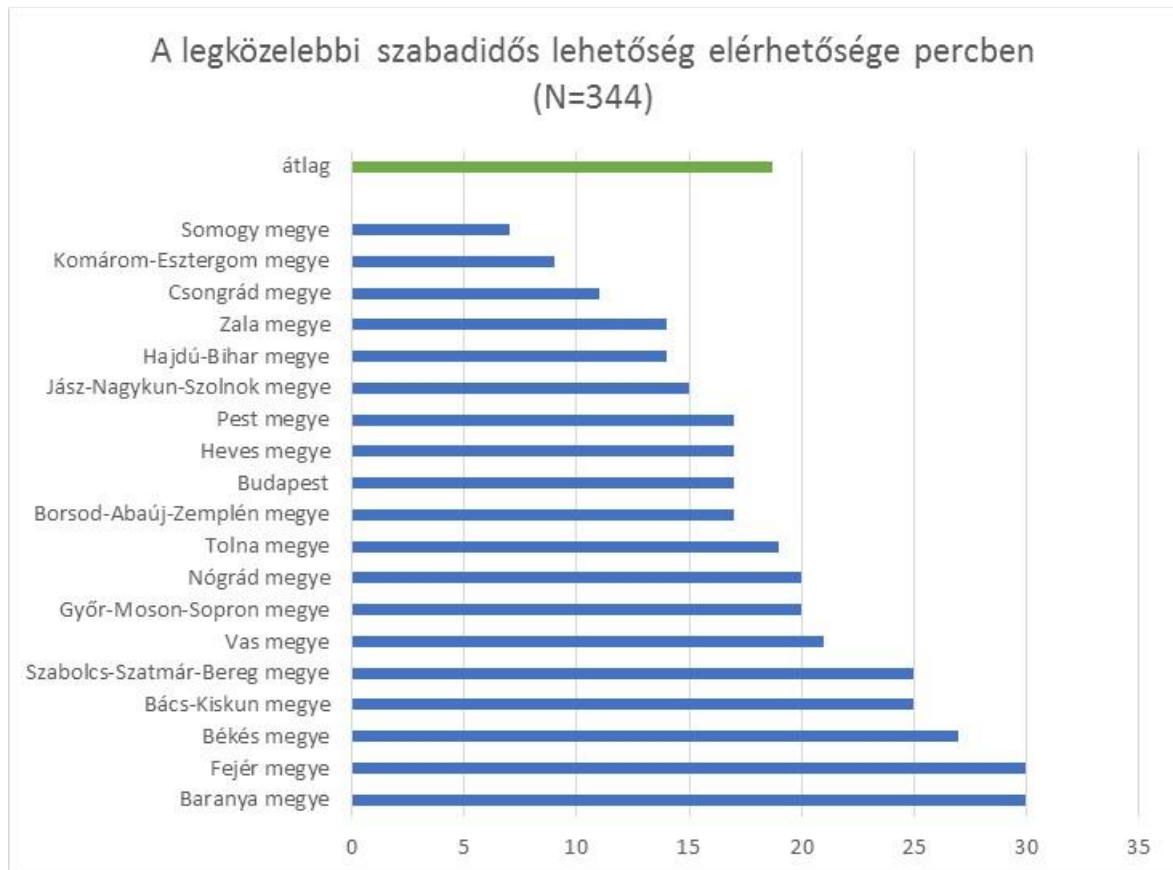

III.2. Infrastruktúra a telephelyen

A telephelyek elzártságának mutatójaként használjuk azt az értéket, amely azt mutatja meg, hány percre vannak a telephelytől tömegközlekedéssel a legközelebbi rekreációs, szabadidős lehetőséget nyújtó helyszínek. **Az országos átlag 19 perc**, ami nem mondható soknak, tehát a telephelyek kihasználhatnák ezt a lehetőséget programok szervezésére. A legjobb helyzetben a Somogy, a Komárom-Esztergom, Csongrád, Hajdú-Bihar, Zala, illetve Jász-Nagykun-Szolnok megyei szakellátást nyújtó intézményi telephelyek vannak negyed óra vagy az alatti értékkel,

míg a legtöbbet (25-30 perc) Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár, Békés, Baranya és Fejér megyében kell utaznia egy gondozásba vett gyermekeknek, ha valamilyen szórakoztató, sport, rekreációs programon szeretnének részt venni.

32. ábra: Körülbelül hány percre van tömegközlekedéssel a telephelytől a legközelebbi szabadidős programot nyújtó helyszín?

Humán infrastruktúra. A **szakemberhiányt mutató betöltetlen szakmai álláshelyek száma abszolút számban 949, ami az engedélyezett szakmai álláshelyek 12%- a.** Ugyanakkor a szórás jelentős, hiszen 4 és 25% között változik telephelyenként. A legmagasabb hiánymutatóval rendelkező megyék sorrendben: Szabolcs-Szatmár (25%), Pest (25%) és Somogy megye (20%), ahol a kollégák negyede, ötöde hiányzik a napi munkavégzésben. A hiány mutató mellett azonban fontos kiszámolni a **kilépési vagy fluktuációs mutatót** is, ami azt mutatja meg, hogy egy betöltött álláshelyre mennyi kilépő jut százalékosan. Ebben az esetben **átlagosan országosan 4 betöltött álláshelyre jut 1 fő kilépő, de ez az arány Budapest esetén már extrém magas: 1,7 betöltött állásra jut 1 kilépő (60%).** Budapest

mellett komoly gond van még a telephelyeken a nagyarányú fluktuáció miatt Somogy megyében, Győr-Moson-Sopron és Pest megyében – ezekben a megyékben 33 és 42% közötti a fluktuáció mértéke.

4. tábla: Szakmai munkakör adatok megyénként

megye	engedélyezett szakmai álláshelyek száma	betöltetlen szakmai álláshelyek száma	hiány (%)	kilépési ráta
Budapest	688	99	14%	60%
Baranya megye	382	65,5	17%	25%
Bács-Kiskun megye	372	30,5	8%	25%
Békés megye	272	14	5%	17%
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	1773	168	9%	11%
Csongrád megye	104	9	9%	18%
Fejér megye	219	27	12%	29%
Győr-Moson-Sopron megye	224	18	8%	42%
Hajdú-Bihar megye	810	51	6%	27%
Heves megye	222	10	5%	17%
Komárom-Esztergom megye	253	9	4%	17%
Nógrád megye	49	2	4%	12%
Pest megye	771	187	24%	33%
Somogy megye	146	29	20%	43%
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	392	97	25%	28%
Jász-Nagykun-Szolnok megye	371	59	16%	21%
Tolna megye	223	17,6	8%	5%
Vas megye	241	23	10%	21%
Zala megye	272	34	13%	15%
összesen/átlag	7784	949,3	12%	25%

Telephelyi infrastruktúra: A telephelyeken nyújtott szolgáltatás egyes konkrét összetevőit egy 4 fokú skálán mértük, ahol az 1-es volt a legrosszabb, a 4-es pedig a legjobb érték. Ez alapján a kérdőívet kitöltő **vezetők a legmagasabbra az étel mennyiségét, minőségét és a házirend meglétét értékelték.** Az épület állapota, szobák, helyiségek, kapcsolattartási lehetőség van a középmezőnyben, míg **a lista végén a terápiák elérhetősége, illetve a korszerű infokommunikációs eszközökkel való ellátottság áll** (a gondozási helyen való marasztalásban ez utóbbinak a kapcsolattartás és más potenciális nevelői lehetőségek miatt sokkal több szerepe lehetne).

33. ábra: Az ellátás infrastrukturális összetevőinek szubjektív értékelése a vezetők szerint

2019. áprilisára vonatkozóan a telephelyek 73%-ában történt szökés (251 telephely), 93 telephelyen viszont nem, ez a telephelyek 27%-a.

34. ábra: Történt-e szökés a telephelyen 2019. áprilisában?

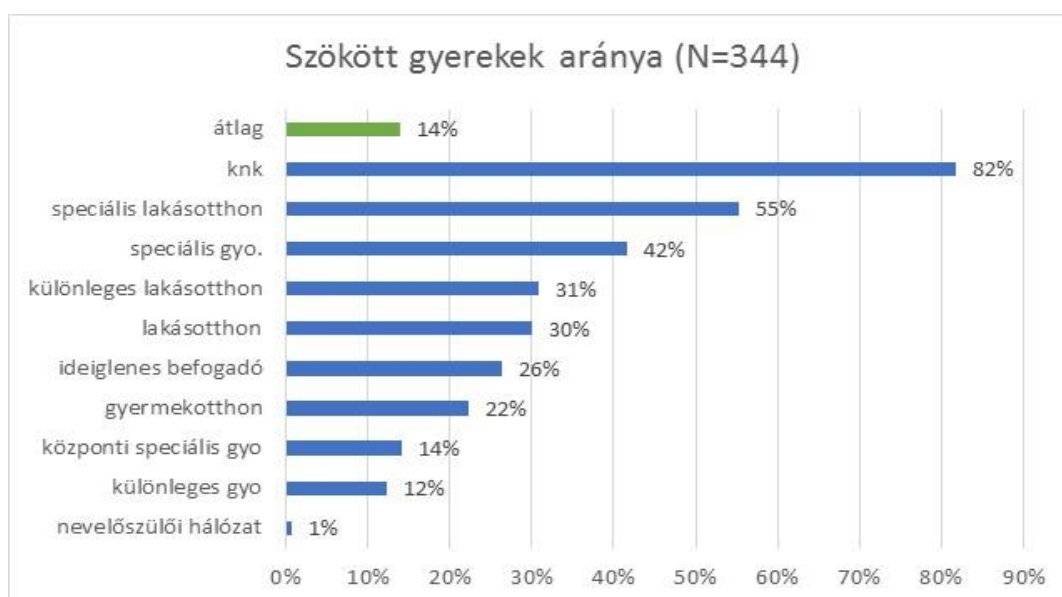
Az ellátott gyermekek száma 8355, a szököttéké 1143 fő volt. A telephelyeken 1825 szökési eset történt, vagyis 1 szökött gyermekre 2019 áprilisában 1,6 szökési eset jutott. A szökött gyermekek aránya az összes ellátotthoz viszonyítva 14% (összevetésként: ez 4%-kal alacsonyabb az SZGYF 2018. áprilisi adatánál).

5. tábla: Szökött gyerekek, szökési esetek az ellátás típusa szerint

	N	ellátott gyermek	szökött gyermek	szökési esetszám	szökött gyerekek aránya az adott gondozási hely típusban az ellátottakon belül
nevelőszülői hálózat	26	4115	26	29	1%
gyermekotthon	61	1629	362	656	22%
különleges gyotthon	43	302	37	56	12%
speciális gyotthon.	16	161	67	96	42%
lakásotthon	172	1512	455	715	30%
különleges lakásotthon	67	191	59	93	31%
speciális lakásotthon	14	67	37	68	55%
központi speciális gyo	4	197	28	22	14%
kizárólag knk	1	44	36	0	82%
ideiglenes befogadó	11	137	36	54	26%
összesen	415	8355	1143	1825	14%

Ugyanakkor jelentősek a különbségek az ellátási típus szerint, mint ahogy azt szemléletesen az 6. ábra is mutatja. A legnagyobb arányban a kísérő nélküli kiskorúakat ellátó intézményekben szöknek a gyermekek, ahogy a KSH OSAP adatból is láttuk. Őket nem számítva **a speciális lakásotthon (55%), és a speciális gyermekotthon (42%)** a leginkább érintett. **Különleges lakásotthonban** (ahol a feltételezéseink szerint minimálisnak kellene lennie a szökéseknek) **az ellátottak 31%-a**, normál lakásotthonban 30%, befogadó otthonban 26%, gyermekotthonban 22% a szökött gyerekek aránya. Központi speciális gyermekotthonban 14%, különleges gyermekotthonban 12%, nevelőszülői hálózatban az ellátottak mindössze 1%-a érintett.

35. ábra: Szökött gyerekek aránya ellátóhely típusa szerint

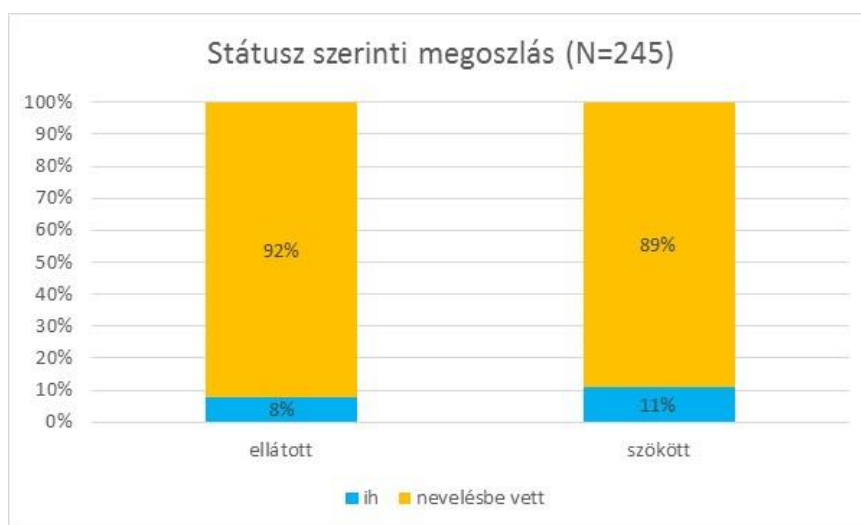
Megyék szerint a **legtöbb gyermek Hajdú-Bihar megyében szökött** 2019. áprilisában (195 fő), ezt követte **Szabolcs-Szatmár-Bereg megye** (176 fő). 1 telephelyre a legtöbb szökött gyermek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében jutott (6 fő). A szökési esetek száma szintén Hajdú-Bihar megyében a legmagasabb (339 eset, 1 telephelyre átlagosan 6), ezt követi Budapest 239 esettel. Budapesten a legmagasabb az egy telephelyre jutó szökési esetszám is (10). Legjobb a helyzet Nógrád, Csongrád és Vas megyében.

6.tábla: Szökött gyerekek száma, szökési esetszám a telephely megyéje szerint

Megyék	szökött gyerekek száma		szökési esetszám	
	összesen	átlag	összesen	átlag
Budapest	89	4	239	10,39
Baranya megye	49	3	87	5,12
Bács-Kiskun megye	56	4	84	5,25
Békés megye	18	1	26	1,53
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	123	4	143	4,61
Csongrád megye	9	1	13	1,86
Fejér megye	32	4	43	5,38
Győr-Moson-Sopron megye	18	2	27	2,45
Hajdú-Bihar megye	195	3	339	5,47
Heves megye	79	5	136	9,07
Komárom-Esztergom megye	18	3	14	2
Nógrád megye	4	1	10	2,5
Pest megye	48	2	106	3,79
Somogy megye	30	5	41	6,83
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	176	6	238	8,5
Jász-Nagykun-Szolnok megye	92	3	132	4,89
Tolna megye	28	2	35	2,69
Vas megye	14	2	27	3
Zala megye	29	2	49	3,27
összesen	1107		1789	

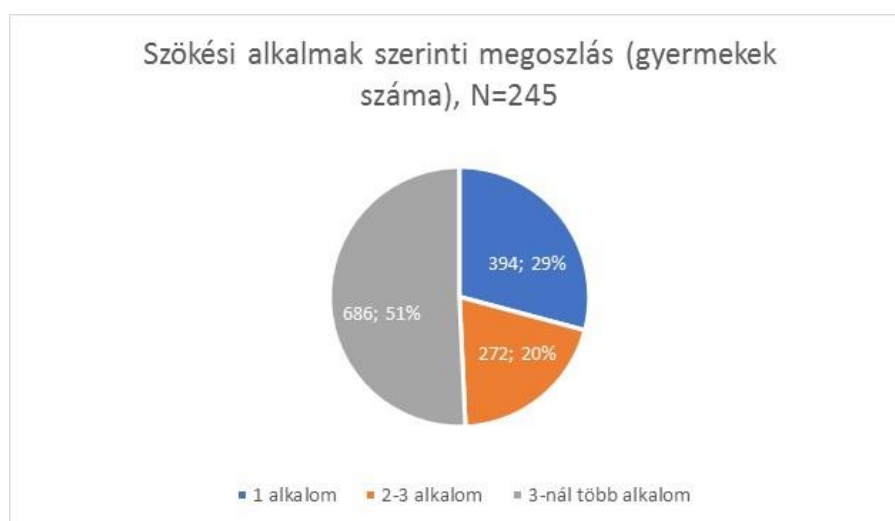
A státusz szerinti megoszlás azt mutatja, hogy valóban van némi különbség a szökött és ellátott gyermekek között: míg a szökött gyermekek 11% van ideiglenes hatályú elhelyezés alatt (IH), az összes ellátottnak csak a 8%-a, ugyanakkor ez a különbség statisztikailag nem jelentős.

36. ábra: Státusz szerinti megoszlás

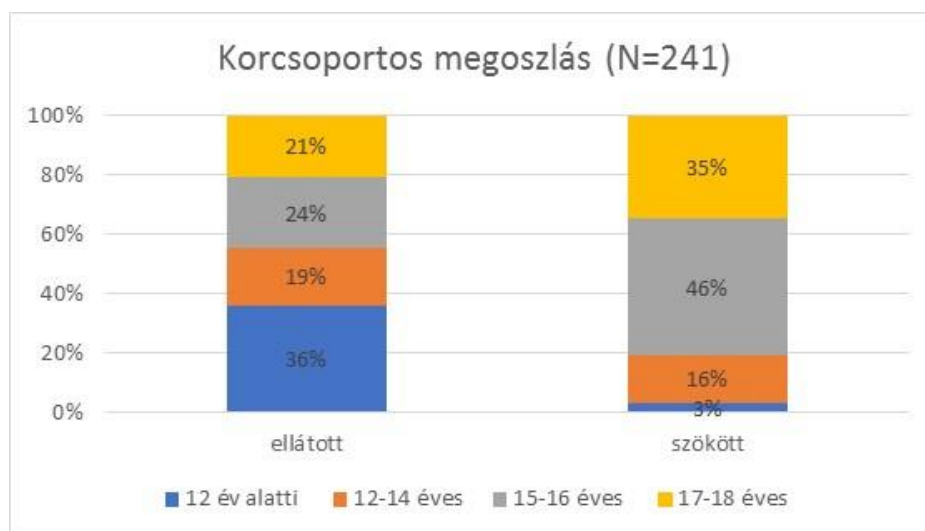
Szökési alkalmak szerint a többség, **51% több mint 3 alkalommal szökött már**, 1 alkalommal 29%, míg 2-3 alkalommal 20%-uk.

37. ábra: Szökési alkalmak száma szerinti megoszlás a szökött gyermekeknél

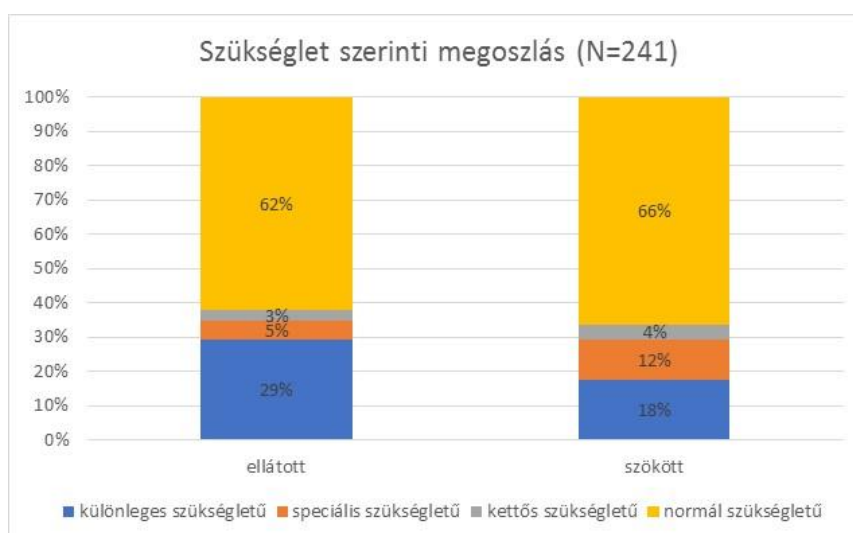
Korcsoport szerint jelentős különbség látható (9. ábra). A szökött gyermekek között elenyésző a 12 év alattiak aránya, **a döntő többségük 15 év feletti (81%), azon belül is főleg a 15-16 éves korcsoportba tartozik.**

38.ábra: Korcsoportos megoszlás az ellátott és a szökött gyermekeknél

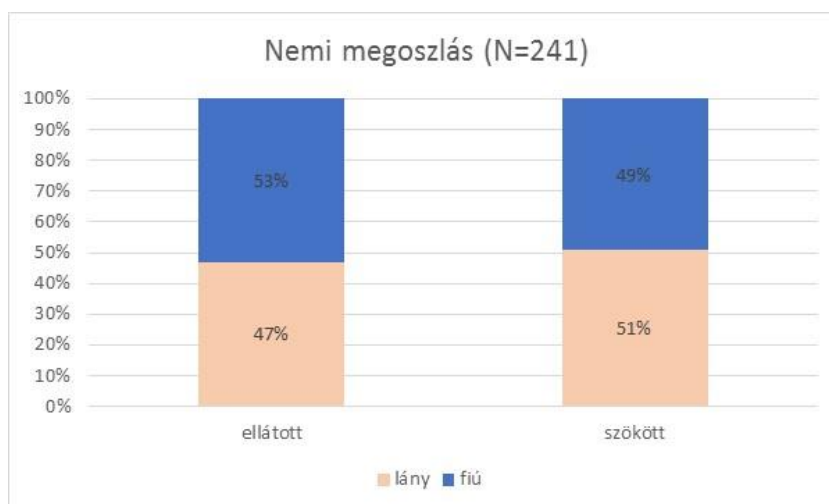
A szükséglet szerinti megoszlás a hipotéziseinknek megfelelően alakul: valóban **kevesebb arányaiban a különleges szükségletű a szökött gyermekek között, mint az ellátott gyermekek között (a különbség 11%, ugyanakkor még így is szökött gyermekek 18%-a különleges szükségletű). A speciális szükségletűek aránya magasabb, mint amit az ellátottakon belüli arányuk indokolna (itt a különbség 7%).**

39.ábra: Szükséglet szerinti megoszlás

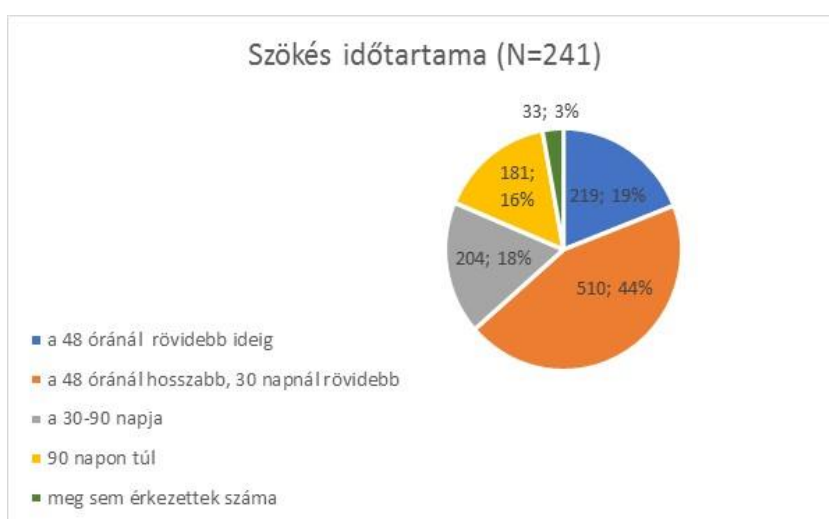
A nemek szerinti bontás azt mutatja, hogy a szökött gyermekek között 51% lány, míg a teljes ellátotti létszámon belül 47% az arányuk. Ez a különbség nem jelentős.

40. ábra: Nemek szerinti megoszlás

A szökés időtartama szerinti megoszlás azt mutatja, hogy **a leggyakoribb a 48 óra és 30 nap közötti szökés (44%)**. Az esetek 19%-ában 48 óránál rövidebb, 18%-ban 30-90 nap közötti, 16%-ban 90 napon túli a szökés időtartama. Megvizsgáltuk azt is, hogy van-e összefüggés a korcsoportok és a szökési időtartam között. Itt azt találtuk, hogy a 12 év alattiaknál valóban gyakoribb a rövidebb idejű szökés. A meg sem érkezettek aránya elenyésző (3%). Azonban azoknak az aránya, akikről több mint egy hónapja nem tudnak a gondozási helyek - összehasonlítva 37%- vagyis több mint a szököttek harmada.

41. ábra: A szökés időtartama

Devianciák, pszichés problémák: Milyen más devianciával jár együtt a szökés?

Leggyakrabban (197 eset, **a szökött gyerekek 17%-a drogfogyasztással**). 145 fő (13%) ellen volt folyamatban büntetőeljárás. Emellett 141 (13%) fő állt rendszeres pszichiátriai kezelés alatt

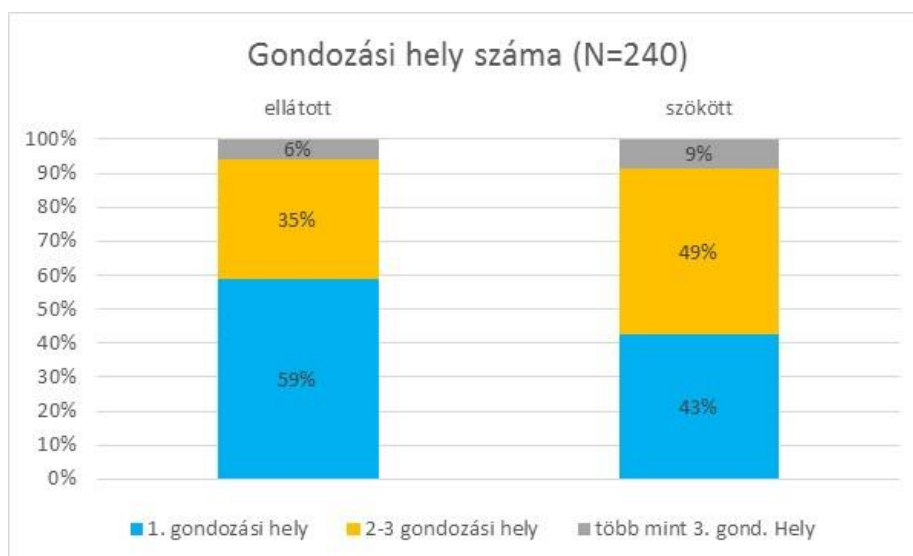
(!), 133 (12%) szökött gyermek szed rendszeresen gyógyszert pszichés problémák miatt, 120 fő (11%) fogyaszt rendszeresen alkoholt, 115-en (10%) járnak rendszeresen pszichológushoz, 100 fő (9%) rendszeresen fogyaszt drogot, 74 (7%) fő követett el bűncselekményt a szökés alatt, 61 (5%) fő volt érintett prostitúcióban és 26 (2%) fő vált bűncselekmény áldozatává. **Vagyis a leggyakoribb szökéssel társuló problémák hármasa a drogfogyasztás, bűnelkövetés, pszichiátriai problémák** (a felsoroltak nem összeadhatók, nem is átlagolhatók, mivel egy gyermeknél többféle is előfordulhat, így csak azt mondhatjuk, hogy ez a 3 probléma maximum a szökött gyermekek nagyjából ötödét érinti).

42.ábra: Devianciák, pszichés problémák előfordulása (a szökött gyermekek közül hány főt érintett)

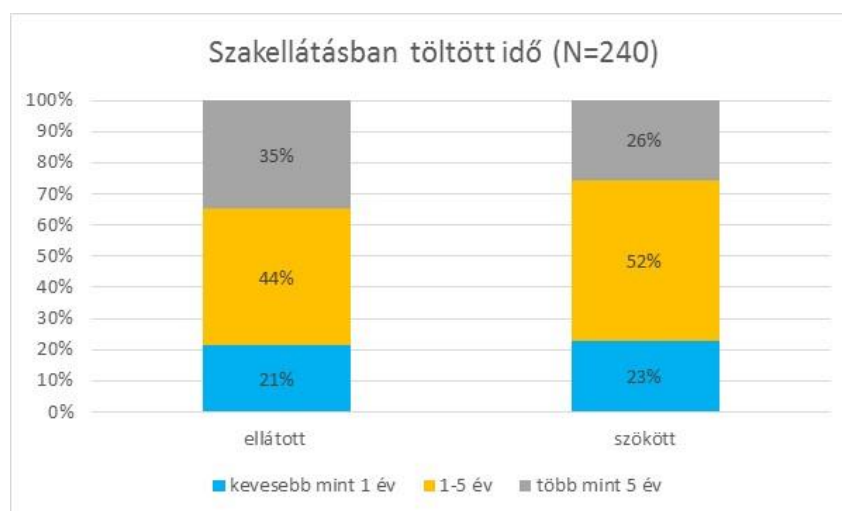
A gondozási helyek számára vonatkozóan az volt a hipotézisünk, hogy a szökött gyermekeknél valószínűleg gyakoribb, hogy már a többedik gondozási helyükön vannak. A 14. ábra azt mutatja, hogy valóban, **a szökött gyermekeknél 49% azoknak az aránya, akik már a 2-3. gondozási helyükön nevelkednek, szemben az összes ellátott 35%-os arányával.**

43.ábra: Gondozási helyek száma

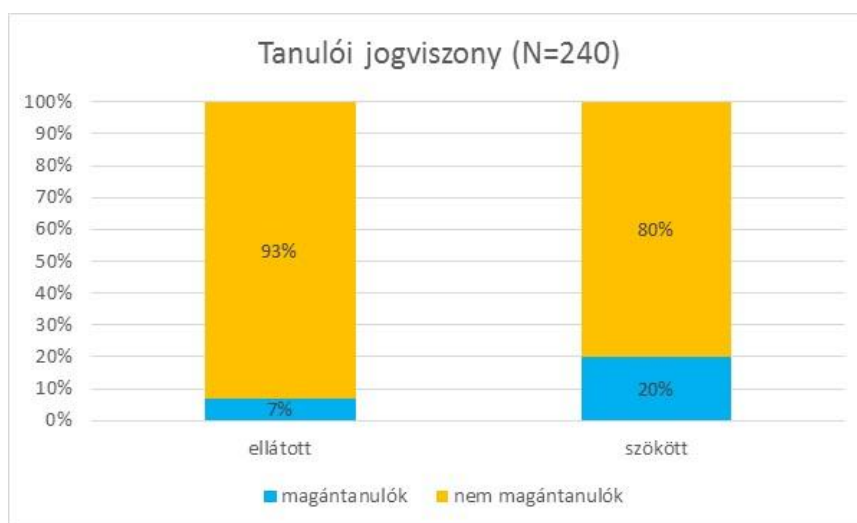
A szakellátásban töltött idő szintén mutat különbséget: a szökött gyermekek körében leggyakoribb az 1-5 év (52% esetében) szemben az összes ellátott 44%-os arányával (44. ábra)

44.ábra: Szakellátásban töltött idő

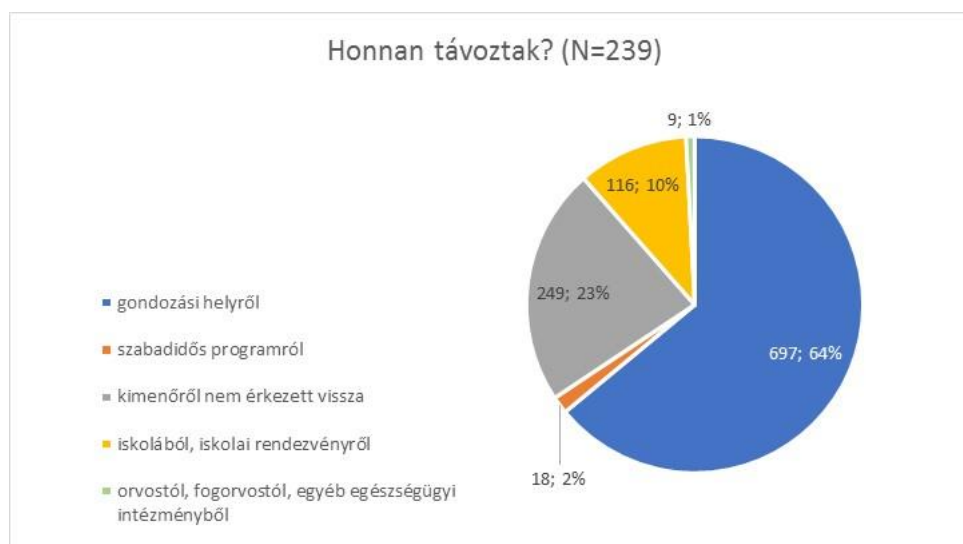
A 45. ábra azt mutatja meg, **hogy a szökött gyermekek között közel háromszoros (20%) a magántanulók aránya, mint a teljes ellátotti körben (7%)**. Ugyanakkor azon helyek közül, ahol történt szökés, 133 telephelyen egyáltalán nincs magántanuló. Vagyis a probléma 106 telephelyre koncentrálódik (ez a szökéssel érintett telephelyek 44%-a). Nem egyértelmű, hogy ezt a különbséget mi okozza.

45. ábra: Tanulói jogviszony szerinti megoszlás

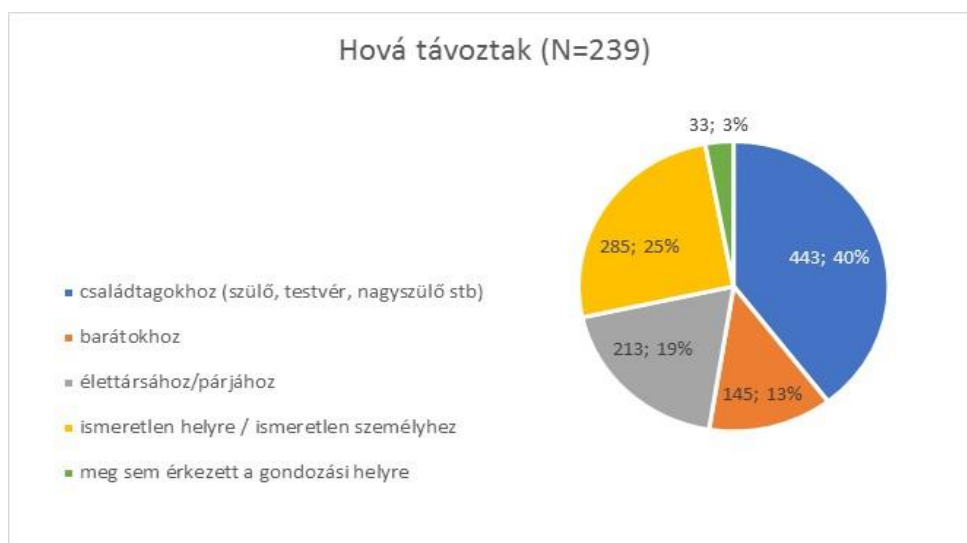
A legtöbben a **gondozási helyről szöknek meg (64%)**, ezt követi, hogy a kimenőről nem érkeznek vissza (23%), 10% iskolából, rendezvényről szökik, szabadidős programról 2%-uk, míg az orvostól stb. mindössze 1%-uk.

46. ábra: Honnan történt a szökés?

A honnan távoztak mellett lényeges, hogy hová távoznak a szökött gyermekek. Az adatok azt mutatják, hogy ahogy az a szakirodalomban, illetve az interjúkban is többször előjön: a családjukhoz távoznak a leggyakrabban (40%), barátokhoz megy 13%-uk, élettárshoz 19%-uk, ugyanakkor **25%-uk esetén nem derült ki a távozás helyszíne (!)**.

47. ábra: Hová távoznak?

A szökés általános okára mindenkinél rákérdeztünk, nem csak azoknál a telephelyeknél, ahol áprilisban ténylegesen történt szökés. Egy 4 fokú skálán lehetett értékelni, hogy mennyire jellemző az adott ok a telephelyen. Ezeket átlagolva és sorba rendezve az látszik, hogy a megkérdezett vezetők véleménye szerint **a gondozási helyi szabályok betartásával van a legnagyobb gond** (2,92-es átlag). Ez részint abból következhet, hogy véleményük szerint túl későn kerülnek a gyerekek a szakellátásba (2,86-os átlag), amikor már nagyon nehéz korrigálni a szocializációs deficitet. A harmadik, szintén ide kapcsolódik (szabályok betartásának nehézsége): menekülnek az iskolai kööttségek elől (2,57-es átlag). (Ugyanakkor ezt cáfolják az SZGYF adatai: éppen az iskolakezdéstől számítva csökken a szökések száma). A középmezőnyben szerepelnek azok az okok, amelyek a gyermekek előéletéhez kapcsolódnak (traumák, csavargás, pszichés állapot). **A gyermekvédelemben dolgozó szakemberek véleménye szerint legkevésbé az ellátórendszer a felelős a szökésekért** (szakemberek felkészületlensége, a kortársbántalmazás, ellátási körülmények a sor végén).

7.tábla: A szökés általános oka a kérdezettek szerint

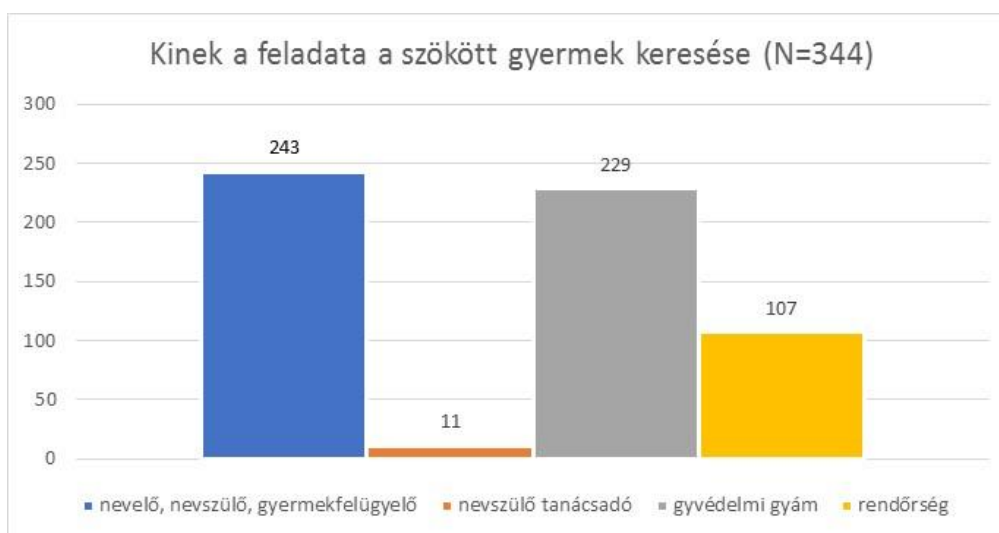
Mennyire jellemző a szökés általános okaként?	átlag	szórás
nehezen viseli a gondozási hely szabályait	2,92	1,05
túl késői életkorban került az ellátó rendszerbe, amikor nem lehet korrigálni a szocializációs hátrányait	2,86	1,09
menekülnek az iskolai kööttségek elől	2,57	1,11
mély traumákkal került az ellátórendszerbe, amire az nem tud terápiás válaszokat adni	2,45	0,99
bekerülés oka is csavargás volt	2,45	1,07
a gyermek pszichés állapota	2,4	1,03
menekülnek az iskolai kudarcok elől	2,22	1,08
nem tudott beilleszkedni a közösségbe / gondozási helyre	2,16	0,94

bűnelkövető környezetből érkezett	2,02	0,89
gondozási hely nem felel meg a szükségleteinek	1,69	0,86
a gyermekvédelmi szakemberek nem felkészültek a szökésben érintett gyerekek problémáinak kezelésében	1,45	0,72
kortársai bántalmazták a gondozási helyen	1,34	0,58
ellátási körülményeket nem találja megfelelőnek	1,33	0,54

N=332

A kérdőív utolsó tematikus blokkjában a szökéssel kapcsolatos intézményi szokásokra, gyakorlatokra kérdeztünk rá. A **kinek a feladata** a szökött gyermek keresése kérdésre a legtöbben azt jelölték meg, hogy a **nevelőé**, nevelőszülőé, gyermekfelügyelőé, második legtöbbit megjelölt válasz a **gyermekvédelmi gyám**, a harmadik pedig a **rendőrség**.

48. ábra: Az intézményünkben kinek a feladata a szökött gyermek keresése?

Megjegyzés: Több válasz is megjelölhető volt. Említések száma.

A szökési ismétlések elkerülése érdekében messze a legtöbbet említett opció az egyéni beszélgetés (311 említés), illetve az egyéni pszichológiai tanácsadás (205 említés). A csoportos foglalkozások ritkák, szülőknek pl. egyáltalán nincsenek is. Az egyéb említések között szerepelt még, hogy a rendőrségi megbízott eseti jelleggel tart előadást bűnelkövetés, áldozattá válás témában a gyermekeknek, kérdés azonban, hogy milyen hatékonysággal, illetve hogy ez mennyire adekvát a devianciák előfordulásának gyakoriságát ismerve. Egy esetben említették az izolációt, mint meglévő gyakorlatot.

8. tábla: Mit tesznek az ismétlések elkerülése érdekében?

az ismétlés elkerülésének érdekében mit tesznek	említések száma
elbeszélgetnek vele egyénileg	311
csoporthoz tartozó csoporton vehet részt a telephelyen	78
csoporthoz tartozó csoporton a telephelyen kívül	22
egyéni pszichológiai tanácsadás helyben	205
egyéni pszichológiai tanácsadás nem helyben	89
egyéni szülői foglalkozás	7
szülőknek csoportos foglalkozás	0
nevelők stb. számára egyéni tanácsadás	65
nevelők stb. számára csoportos foglalkozás	61

A beszélgetések témája leggyakrabban az áldozattá válás, illetve a szökésből fakadó veszélyek. A legkevésbé népszerű témák ellenben az alkoholfogyasztás, felnőtté válás. Egyéb témaként felmerült még a fertőző betegségek, nem kívánt terhesség, a szökés hatása a többi együtt nevelkedő gyermekekre.

9. tábla: Milyen formában, miről tartanak beszélgetést?

beszélgetés témája	egyénileg	csoporthoz tartozó csoporton
bűncselekmény áldozatává válás	266	244
bűncselekmény elkövetése	135	110
prostitúció	127	104
szerhasználat	143	159
alkoholfogyasztás	36	29
felnőtté válás	50	52
szökésből fakadó veszélyek	258	258
egyéb	fertőző betegségek, megélhetés, hogy érzi magát a gondozási helyen	nem kívánt terhesség, a szökés gyerekcsoportra való hatása

Megjegyzés: említések száma

Kidolgozott protokoll: 344-ből csak 31 esetben (9%) nincs szökési protokoll a telephelyen. Ahol van, ott nagyon hasonló elemeket tartalmaz, mely a gyermek fiziológiai szükségletének kielégítésével, egészségügyi átvizsgálásával kezdődik. Egyes esetekben izolálják a gyermeket (külön helyiség van a szökött gyerekek fogadására). Utána vagy kikérdezik a szökés okáról, körülményeiről és jegyzőkönyvezik, vagy egy standard kérdőívet töltenek ki vele. Közben értesítik a rendőrséget a visszaérkezésről, illetve a gyámot, szülőt. Végül történik egy egyéni elbeszélgetés - esetenként pszichológus, gyám bevonásával, de van, ahol csak az ügyeletes

kollégával. Néhányan beidéztek a 15/1998. (IV.30.) NM rendelet 86§-át, vagy csak annyit írtak, hogy a hatályos jogszabályok szerint járnak el.

A kipróbált prevenciós programok az alábbiak:

- előadások: bűnmegelőzés témában (rendőrséggel közösen, áldozattá válás, prostitúció, drogprevenció), egészségügyi témában (orvos, védőnő)
- intézményi látogatások (pl. javítóintézetben)
- egyéni beszélgetések (már a bekerüléskor, vagy szökés után)
- különböző élményprogramok, szakkörök (kulturális, sport, „zene, az kell” Országos Bűnmegelőzési tanács projektje)
- készség- és személyiségfejlesztés, önálló életre nevelés, tréningek
- a családdal való kapcsolattartás ösztönzése (pl. szállás biztosítása a szülőnek látogatás alkalmával)

Prevenciós program, egyéb módszer, amit ismernek a vezetők, vagy szívesen kipróbálnának a saját gyakorlatukban:

Kiállok érted és "A gyáva" c. színdarabok

Élménypedagógia, élményterápiás tábor

A nemzetközi tapasztalat az, hogy minél több gyermekfelügyelő van a gyermekekkel egy műszakban, akkor kevesebb a szökések száma vagy egyáltalán nincs szökés, mert a felnőttek oda tudnak minden gyermekre figyelni, és foglalkozni velük is több idejük jut. Konkrétan ismerek olyan lakásotthont, ahol három gyermekfelügyelő van 9-10 gyermekkel és így megfelelően fel tudják osztani a feladatokat és a hangsúly a gyermekekkel való foglalkozáson van és nem az étel megfőzésén vagy az adminisztráción.

Gyermekotthonokból, lakásotthonokból szökésben lévő gyermekekre, fiatalokra leselkedő veszélyek - Internet veszélyei - fókuszban a fiatalok - Szocializációs hiányosságok meghatározó szerepe az áldozattá válás kialakulásában - Lehetőségek és kihívások a legveszélyeztetettebb gyermekek nevelésében

A Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató Országos Egyházi Módszertani Intézmény a dolgozóknak ajánlott tanfolyamokon ismertetett jó gyakorlatokat a témával kapcsolatban, amit megismerhettünk és alkalmazzuk.

A szökések vidéken a mi esetünkben a családhoz történnek. Minden esetben a szülők és nagyszülők bújtatják gyermeküket, unokáikat. Ez ellen küzdeni nehéz és sok esetben értelmetlen, mert életvezetéssel az alapellátás keretében orvosolható lehetne a probléma. A bekerülések megkétszerezésének elkerülése sokat javítana az eredményeinken. Ne akkor kerüljön be egy gyermek, amikor már a korrekciós nevelés is nehezen alkalmazható, vagy a család nem akar szabálysértési eljárás miatt pénzbüntetést fizetni. Ne azért kerüljön be gyermek, mert az alapellátás szakembere a külsőséget nézi és a maga finnyás élethelyzetéhez igazítja az elvárásokat, aminek a hátrányos helyzetű családok nem tudnak megfelelni. Az empátia a családok felé és a tényleges segítségnyújtás az, ami javít a helyzeten. Ami pedig a prevenciót, vagy foglalkozást jelenti - gondolkodjon el a szakma, mivel jár jobban. Ha egy gyermek, aki a kötelességét nem tudja, iskolakerülésért, szófogadatlanágért kerül be 15 évesen, és külső megerősítésként a jogaira van első körben felhívva a figyelmé - na az pedagógiai öngyilkosság. Nem marad a szakmában olyan, aki elhivatott, mert a saját kezünket kötöttük meg ezzel. A megoldás első körben egy felzárkóztató lakásotthoni csoport lehetne, ahol fogadott szakos tanárok felkészítik, intenzív terápia biztosított - egyéni és csoportos, és irányított szabadidő. És igen - zárt ajtó. Hiszen úgy tudjuk megvédeni őket.

Az Árral Szemben Alapítvány programja.

Az intézményben 2019-ben 2 projekt is foglalkozott a témával. Minden kolléga 2 alkalommal vett részt ezzel kapcsolatos továbbképzésen.

Szabadidős program biztosításával, a gyerekek érdeklődésének felkeltésével, kirándulással a szökések száma csökkenthető, de amikor már a fiatalok kerülnek az intézménybe, akkor kialakult szokásokkal és kapcsolatokkal rendelkeznek, amik erősebb kötődések, mint bármilyen jellegű érdekes program.

Bács-Kiskun Megyei Rendőrkapitányság Ifjúságvédelmi Alosztályával kiváló a kapcsolatunk, az ő általuk kidolgozott prevenciók és bűnmegelőző programokon részt vesznek gyermekeink.

Kérjük a tájékoztatást erre vonatkozóan.

Mentori rendszer kialakítása (egy felnőtt két gyermek), zártabb környezet, következetes nevelés, hogy a gyermek megtapasztalhassa a más életformát, hogy a korrigáló nevelés alapelvei megvalósulhassanak.

Minden programnak alapja a bizalmas kapcsolat.

Pressley Ridge módszer, mely élménypedagógiai eszközöket alkalmazó viselkedésmódosító nevelési-kezelési rendszer, szociokulturális hiánnyal küzdő fiatalok számára 3-18 éves korig.

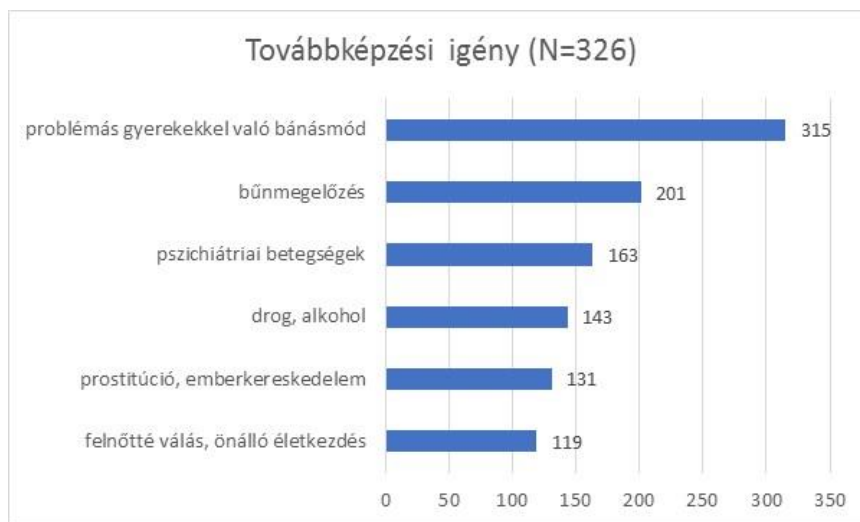
Kíváncsiak voltunk a kollégák véleményére, hogy szerintük **mivel lehetne benntartásra ösztönözni a gyerekeket.** Itt egy 6 fokú skálán lehetett megjelölni az egyetértés fokát. **A válaszokból az derül ki, hogy ehhez a kérdéshez pszichológiai szempontból közelítenek a vezetők: elsősorban az érzelmi kötődés kialakítását hangsúlyozzák (bizalmi kapcsolat, állandó felnőtt jelenléte, figyelni a gyerek szükségleteire) - ezek akár meg is feleltethetők a nemzetközi ajánlásoknak.** Emellett fontosnak tartanak a **speciális férőhelyek növelését, a magasabb szakember létszámot.** Legkevésbé az intézmények nyitottabbá tételével, vagy épp házirendjének szigorításával, önkéntesek bevonásával értettek egyet. Számunkra némileg ellentmondásosnak tűnik, hogy bár a legfontosabb oknak a szökés mögött a szabályok betartatásának nehézségét tartják, ugyanakkor a benntartásra ösztönző tényezőknél a szabályozási jellegű vélemények (házirend szigorítás, minőségbiztosítás, szankciók alkalmazása) a preferenciasorrend utolsó harmadában szerepelnek.

10. tábla: A benntartás ösztönzése

Attitűdválaszok: mivel lehetne benntartásra ösztönözni a gyermeket?	átlag	szórás
fontos a megfelelő bizalmi kapcsolat kialakítása a gyermekkel	5,86	0,351
legyen egy állandó felnőtt, akihez a gyermek bármikor fordulhat	5,59	0,699
fontos lenne már a bekerüléskor figyelni a gyermek szükségleteire, hogy a számára leginkább megfelelő csoportba kerülhessen	5,53	0,754
növelni kellene a speciális gyermekotthonok, központi speciális gyermekotthonok számát	5,53	0,828
magasabb szakember létszámot kellene biztosítani a gyermekek közvetlen ellátásához	5,44	0,699
legyen állandó team a gyermek körül	5,43	0,933
legyen biztosított a megfelelő étkezés, ruházkodás, tiszta ágy, lakhatás (alapvető szükségletek)	5,07	1,025
fontos lenne a gyermek gyámhatósági határozott kapcsolattartásához megfelelő feltételek biztosítása	4,87	1,085
fontos lenne a gyermekvédelemben a minőségbiztosítás	4,67	1,094
legyen korszerű az épített környezet	4,38	1,078
több szankciót kellene alkalmazni a szökött gyermekekkel szemben	4,15	1,576
bizonyos esetekben a vezető egyénileg mérlegelhesse a gyermek rendőrségi felkutatásának (körüzésének) kezdeményezését	3,68	1,546
az intézmények működési rendjét kellene szigorúbban szabályozni	3,62	1,394
önkénteseket kellene nagyobb számban bevonni az otthont nyújtó ellátásba	3,48	1,23
nyitottabbá kellene tenni az intézményeket (pl.: félutas-ház; helyi közösségbe integrálódik az intézmény)	3,45	1,351

Továbbképzési igény elsősorban a problémás (agresszív, magatartás- és viselkedésszavaros) gyermekekkel való bánásmód kapcsán jelent meg (315 említés). Egyéb felsorolásként 5-en említették az agressziókezelést, 4-en a 7 szokás tréninget, 4-en a szupervíziót, és 3-an a különleges és speciális szükségletű gyermekekkel való bánásmódot, mint témát.

49. ábra: Továbbképzési igények sorrendben

A kérdőív legvégén olyan állításokat soroltunk fel, amelyeket az interjúkutatásban a szakértők mondtak. Arra kértük a kérdőív kitöltőit, hogy jelöljék meg egy 6 fokú skálán, hogy mennyire osztják ezeket a véleményeket. A 10. tábla azt mutatja, hogy minden egyes item esetén magasabb az érték 3-asnál, vagyis inkább egyetértnek a kollégák az állítással. A különbség inkább csak az egyetértés mértékében van. Legmagasabb egyetértés alacsony szórás mellett abban volt, hogy **általános, negatív társadalmi változásoknak vannak kitéve a gyerekek attól függetlenül, hogy hol nevelkednek. Ennek is lehet a következménye, hogy a gyermekek egyre agresszívebbek, nem tudják kezelni az indulataikat.** A harmadik legmagasabb átlagpontot pedig az a vélemény kapta, miszerint jelenleg sok olyan gyermek van a szakellátásban, akinek nem ott lenne a helye (!), ami az alapellátás problémáira hívja fel a figyelmet.

11. tábla: Véleményekkel való egyetértés

Vélemények	átlag	szórás
A gyermekek nevelkedési helyüktől függetlenül számos veszélynek vannak kitéve a posztmodern társadalomban (pl. bántalmazás, cyber bullying, dizájner drogok).	5,22	0,834
A gyermekek egyre agresszívabbak, nem tudják kezelni az indulataikat.	4,84	1,092
Jelenleg sok olyan gyermek is van a szakellátásban, akiknek nem ott lenne a helye.	4,58	1,287
A szökés ténye inkább a gyermek pszichés állapotának tünete, mint a szakellátás működésének.	4,43	1,084
A szökés egy tágabb társadalmi probléma tünete, ami ellen a szakellátás nem tud hatni.	4,41	1,313
A szakellátásban túl nagy a szakemberek fluktuációja ahhoz, hogy érzelmi kötődések alakuljanak ki a gyermekkel, ami a szökés ellen tudna hatni.	4,39	1,445
Nincs lehetőség arra, hogy a gyermeket a számára megfelelő szakellátási formába helyezzük el.	4,26	1,266
Hiányosak azok a közösségi ellátások, melyek az ellátórendszerben folyó nevelési, terápiás tevékenységét kiegészítenék, támogatnák.	4,14	1,289
A szakellátásban nincsenek megfelelő terápiás megsegítések, rekreációs programok, ami a szökés ellen tudna hatni.	3,9	1,402
A gondozási hely megválasztásába sokkal jobban be kellene vonni a gyermeket is.	3,68	1,392
A szökésre nem lehet ma már devianciaként tekinteni.	3,59	1,353
A szakellátásban nincsenek pszichológusok, fejlesztőpedagógusok, egyéb segítő szakemberek, akik a gyermekek pszichés és szellemi fejlődése, megsegítése szempontjából segítséget tudnának nyújtani.	3,57	1,56
Nagyok a generációs változások, sokszor nem értjük a jelenlegi generáció viselkedését.	3,56	1,428
A kortárs bántalmazás gyakoribb lett az utóbbi időben a szakellátásban.	3,51	1,517
A gondozási helyről akkor nem szöknek a gyermekek, ha strukturált kereteket tud biztosítani.	3,5	1,454

Többváltozós modell

Többváltozós modellekkel azt vizsgáltuk, hogy a szökött gyermekek arányát mutató ún. „szökési arányszám” nagysága milyen, a korábban a hipotéziseinkben felsorolt tényezőktől függ, melyik változó hogyan, mennyire befolyásolja a szökési arányokat (gyermekek jellemzői, gondozási hely jellemzői).

Lineáris regresszió: gondozási hely, gyermekek jellemzői

A modell lefuttatása előtt páronként ellenőriztük a korrelációkat és kivettük azokat a változókat, ahol nem találunk szignifikáns összefüggést a szökési aránnyal, illetve a modellben sem működtek- vagyis kiesett:

- a fluktuációs ráta,
- a szakemberhiány mértéke (hiány),
- a magántanulók aránya az ellátottakon belül,
- a lányok aránya az ellátottakon belül.

Továbbá a lineáris regressziós modellben rossz a szignifikancia a szökési arány és az IH-ban lévő aránya, illetve a különleges szükségletűek aránya között - vagyis azt mondhatjuk, hogy a hipotéziseink ellenére, nem ezek a tényezők magyarázzák a szökési arányszámokat egy-egy telephelyen. A speciális szükségletűek aránya ugyan önmagában mutat szignifikáns összefüggést a függő változóval, de ez a változó erősen korrelál azoknak az ellátott gyermekeknek az arányával, akik 2-3. gondozási helyükön vannak (feltehetőleg a speciális szükségletűek teszik ki a 2-3. gondozási helyen lévő nagy részét), ezért a modellben ezt a változót szerepeltetjük a továbbiakban. (Ha mindkét változót betesszük, a speciális szükségletűek aránya változónál eltűnik a szignifikáns összefüggés, ezért éppen ezt hagytuk ki.) Ami tehát maradt: a 15-16 évesek aránya, a 2-3. gondozási helyen lévő aránya, illetve a fenntartótípus 2 értékű dummy változóvá átkódolva mint magyarázó változók.

A model summary tábla mutatja a megmagyarázott hányadot, ami egy magyarázó modell esetén magas: 54,4% (sárgával jelölve).

12. tábla: A modell magyarázó ereje

Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,742 ^a	,550	,544	14,89866

Az alábbi táblarészlet azt mutatja, hogy a bevont magyarázó változók hatása szignifikáns, illetve, hogy mind a három változó befolyásolja a szökési arányszámot: minél magasabb a 15-16 évesek aránya, illetve minél magasabb az ellátottakon belül azoknak a gyermekeknek az aránya, akiknek a jelenlegi már a 2.-3. gondozási helye, annál magasabb lesz a szökési arány. A fenntartótípus hatását pedig úgy írhatjuk le, hogy a nem állami fenntartóknál alacsonyabb a szökési arány. A Beta értékek a változók magyarázó erejét mutatják: a korcsoport hatása a legerősebb, második a gondozási hely, harmadik a fenntartótípus.

13. tábla: A változók hatása és erőssége

Coefficients ^a					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	9,536	1,923		4,960	,000
15-16 évesek aránya	,937	,065	,645	14,432	,000

gondozási hely: 2-3.	,187	,034	,244	5,474	,000
fenntartótípus (0=állami, 1=nem állami)	-5,975	2,604	-,101	-2,295	,023
a. Dependent Variable: szökési arány					

A fenntartótípus hatása ugyan független a modellben (vagyis a hatása nem függ össze a másik két változóval), de hozzátartozik a teljes magyarázathoz, hogy a nem állami fenntartóknál sokkal több gyermek van nevelőszülői ellátásban elhelyezve, ahol minimális a szökési arány, éppen a fiatalabb korcsoportok felülreprezentáltsága miatt (nevelőszülői hálózatban a gyermekek 60%-a 12 év alatti, míg ugyanez gyermekotthonok esetén 21%).

14. tábla: Gyermekotthonban, nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek korcsoportos megoszlása

korcsoport	gyermekotthon		nevelőszülői hálózat	
	fő	%	fő	%
12 év alatti	311	21,3	1753	59,9
12-14 éves	337	23,1	536	18,3
15-16 éves	438	30,0	330	11,3
17-18 éves	374	26,6	308	10,5
<i>összesen</i>	<i>1460</i>	<i>100</i>	<i>2927</i>	<i>100</i>

Összegezve tehát azt mondhatjuk, hogy a modell megerősítette, hogy részben életkori sajátosságról van szó, részben pedig összefüggést találtunk a nemzetközi kutatásokhoz hasonlóan a gondozási hely-váltásokkal. Ugyanakkor ebből nem következik, hogy a szökési arányszámok ne lennének csökkenthetők azzal, ha a gondozási helyek jobban figyelembe vennék ennek a korcsoportnak az életkori sajátosságait, szükségleteit, problémáit.

V. Policy ajánlások

- ***A gyermekek és családjaik célzott támogatása a szakellátásba való kerülés előtt*** nem történik meg. A gyermekkorban megjelenő halmozott problémák, elszennvedett traumák mind ezt mutatják, amelyek a gyermekvédelmi szakellátásban transzparens módon láthatók. Számos modellprogram tapasztalata erősíti meg, hogy a sokproblémás családokkal való munka új típusú gyermekvédelmi módszertanra kell, hogy épüljön mind az alap- mind a szakellátás vonatkozásában. (Lásd erről bővebben: http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2018/10/szuloi_kompetenciafejlesztes_rubeus_20180919.pdf és http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2019/09/konyv_szulomkomp_BM2_final_201906.pdf)
- ***A helyi szolgáltatásokat, preventív megoldásokat nem ismerik és nem is használják a gyermekvédelmi intézmények, akkor sem, ha ezek elérhetőek, léteznek az adott településen.*** Az intézmények önmagukba záródtak, mely nem csak abból következik, hogy nincsenek, vagy csak elvétve érhetőek el saját szabadidős-, rekreációs- és terápiás lehetőségek, hanem azért is, mert nem is igen keresik az együttműködések lehetőségét.
- A ***hiányzó szakmai tudások*** is arról árulkodnak, hogy a szakellátott gyermekek élethelyzetéhez nem illeszkednek a szakmai ismeretek, nyitottság pedig arra nem mutatkozik, hogy egyszerű megoldásokat keressenek és próbáljanak ki a napi helyzetekhez igazodva, melyek valójában nem forrásigényesek. Ez túlmutat általában a szökés témakörén és problematikáján.
- ***Célzott programokat alkalmanként, ad hoc jelleggel dolgoznak ki, szerveznek meg az intézmények, melyek prevenció célzatúak.*** Ennek szükségességét sokszor nem is érzik fontosnak, arra hivatkozva, hogy már megtörtént a baj, egy-egy problémátípus megjelent az intézménynél. A reaktív megoldások is szituatívák és esetlegesek minden témában, így a szökés mellett a bűnelkövetés, áldozattá válás, droghasználat, tinédzserterhesség témaköröket is megemlíthetjük. A szakemberek szerint legnagyobb szükség a fiatalok számára szervezett csoportfoglalkozásokra lenne, illetve az együtt élő fiatalok kapcsolatainak javítására, a csoportdinamikai folyamatok erősítésére, ennek eszközeit többségében azonban nem ismerik.
- ***A magas fluktuáció és betöltetlen álláshelyek megnehezítik a napi munkavégzést a gyermekvédelmi szakellátásban.*** Részben erre is megoldást jelentene a más

szolgáltatókkal, intézményekkel való együttműködés nem csak projekt-alapon. Megjegyzendő azonban, hogy ez egy másfajta gyermekvédelmi és ezen belül szakellátási logikát és működési mód mellett döntéshozó és szakmai elkötelezettséget igényel.

- A szakmai kudarcok, a tehetetlenség- és eszköztelenség érzése és a konkrét szökési esetek is negatív hatást gyakorolnak a szakemberek munkavállalói attitűdjeikre. **Fontos figyelemmel lenni a fiatalokkal dolgozó szakemberek emberi kapcsolatainak építésére, az egyes gyermekvédelmi élettörténetek alakulása vagy adott esetben a szökések miatti kudarcérzések oldására** is, általában arra, hogy legyen tere a szakmai párbeszédnek. A különböző szakmai beszélgetések a szupervízió és coaching mellett nagy segítséget jelentene, ennek a kultúráját a vezetőknek érdemes lenne megteremteni az adott intézményen belül.
- **Bizalmi kapcsolat erősítése az ellátottak és a szakemberek között:** Nincs a gyermekek körül olyan segítő szakember, akire támaszkodni tudnak, akiben bízhatnak. Ahhoz, hogy akár a szökés, akár más gyermekeket veszélyeztető tényező (pl. drog, alkohol, bűnelkövetés, prostitúció) tekintetében érdemben tudjon fellépni a szakellátás, a nevelő-gondozott viszony erősítése és mélyítése elengedhetetlen.
- A **kapcsolattartások életkori sajátosságokhoz való igazítása nélkülözhetetlen**, mely jelenleg nem veszi figyelembe a kiskamaszok, kamaszok szükségleteit, ezt mutatják a magas családba vagy párkapcsolathoz való szökési adatok is. Életkori sajátossága a 12 évnél idősebb gyermekeknek a kortárs kapcsolatok fontossága, a szökések mögött meghúzódó okok között is egyértelműen szerepel a társas hatás. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a gyermekek nagy része vérszerinti családjához szökik. Ott érzik jól magukat, kötődnek családjukhoz, illetve a tágabb szociális környezetükhöz. A speciális szükségletűnek nyilvánított vagy férőhely hiányában csak speciális igénnyel bíró fiatalok esetében a szökés egyértelműen kísérőjelenségnek tekinthető. Esetükben is az szakmai munka komplexebb átgondolására van szükség az alapproblémák figyelembevétele mellett.
- A **rendszer rugalmatlansága a gyermekek és fiatalok perspektívájából megdöbbentő:** a rugalmatlanul kidolgozott kimenő rendszer, a fiatalok számára rendelkezésre álló zsebpénz mennyisége, a gyermekek szabadságfokának növekedésétől való intézményi félelem nem tudja maradásra bírni az ellátottakat.

- A **gyermekvédelmi intézményekben a hozott és szerzett traumák feldolgozására nincsenek terápiás megoldások.** A jelenlegi intézményrendszer gyermekvédelmi feladatait nem tudja ellátni. Jól látható, hogy a szökött gyermekek igen magas arányban érintettek a különböző devianciákkal, sokan gyógyszeres terápiában részesülnek, így az engedély nélküli eltávozás alatt a veszély mértéke is sokkal nagyobb. Az önmagában is kérdés, hogy milyen terápiás funkciókat tud betölteni az intézményrendszer, erre milyen helyi szintű jó gyakorlatok léteznek.
- A **gyermekvédelmi intézményekben és hozzájuk kapcsolatban nincsenek olyan szabadidős foglalkozások, táborok, amelyek értelmes elfoglaltságot nyújtanának a gyermekek és fiatalok számára.** A sivár intézményi életre sok esetben egyértelmű válasz a szökés.
- **Az infokommunikációs eszközökkel való ellátottsága az intézményeknek a célcsoport igényekhez és a kapcsolattartásokhoz** (mint két fontos alapfeladat támogatása) **illeszkedően megdöbbentően alacsony,** ezzel kapcsolatban a szakemberek tudása és nyitottsága is hiányzik. Sajnálatos az az álláspont, hogy a világból érkező információ az intézményt védtelenebbé teszi, azaz a fiatal nyitottságára az intézmény zártsága a megfogalmazott szolgáltatói válasz. Itt is a gyermek- és az intézmény érdekének ellentmondásai érthetőek tetten.
- **A felnőtte válás tudatos elősegítése:** alapvető lenne életszerű helyzetekben a gyermekek és fiatalok felkészítése az önálló életre, munkakeresésében való támogatásuk a diákmunka vállalása idején is, hogy a zsebpénz lehetővé tegye az önálló pénzkezelés elsajátítását. Ehhez a Youngo applikáció és weboldal vagy az SOS Magyarországi Alapítványa Leaving Care projektje is segítséget adhat. (lásd erről bővebben: <http://youngo.hu/#/> és <https://www.sos.hu/igy-segitunk-mi/kilepo-fiatalok-leaving-care/>)
- Fontos látni, hogy a szökés, mint szakellátási tünet is a szakellátás strukturális hiányosságait mutatja. **A halmozott problémákkal, terápiás igényekkel, sok esetben devianciákkal terhelt 15 évnél idősebb fiataloknak az életkorukhoz igazodó ellátási formára van szükségük,** melynek a gondolata és konkrét koncepciója már több alkalommal kidolgozásra került *ifjúsági otthonok, életkezdési kollégiumok* elnevezésekkel. Természetesen ennek a szakmai módszertana is speciális tudáselemeket kell, hogy tartalmazzon, sokkal inkább szociális munka típusú ifjúságvédelemhez illeszkedően, melyben a képessé tevés, az önállóság támogatása kerül a fókuszba.

- A legégetőbb a *szemléletváltás* kérdése és *ennek szakmai, módszertani meg támogatása*, mivel a szakemberek és a vezetők egyértelműen a gyermekeket és fiatalokat hibáztatják a kialakult helyzetért. Valójában az önhibásság hangsúlyozása mellett a megoldást is az ellátottaktól várják, hogy nagykorúságukhoz közeledve legalább felismerjék rossz helyzetüket és akarjanak kitörni ebből, ez a hozzáállás alapjaiban kérdőjelezi meg a gyermekvédelmi rendszer létjogosultságát.

Felhasznált irodalom

A gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermekek gondozási helyről történő engedély nélküli eltávozásának prevenciójáról, a gondozási helyre visszatért gyermekek beilleszkedésének elősegítéséről – módszertani ajánlás. Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Módszertani Igazgatóság, Budapest, 2015

Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-166/2016. számú ügyben.
https://www.ajbh.hu/documents/10180/2500969/Jelent%C3%A9s+egy+gyermekv%C3%A9delmi+%C3%BCgyben+166_2016/bc73808f-2029-4e80-a24c-4fc7d1d98357?version=1.0
(utolsó letöltés: 2020.01.13.)

dr. Bede Nóra – Miklósi Balázs – Rakos Eszter (2010): A lemez két oldala – szökési mintázatok elemző vizsgálata. in: *Válogatás a Fővárosi Módszertani Tegyesz tanulmányaiból, cikkeiből 2009-2012.* Fővárosi Módszertani Tegyesz, Budapest, 225-243.
<http://mek.oszk.hu/11300/11386/11386.pdf> (utolsó letöltés: 2020.01.13.)

Békés Zoltán – Bizikné Plagányi Erzsébet – Márton Edit (2005): *Jelentés a szökési esetek alakulásáról a Fővárosi Önkormányzat által fenntartott gondozási helyekről 2002-2004-ben.* Kézirat.

Courtney, M. E., Skyles, A., Miranda, G., Zinn, A., Howard, E., Goerge, R.M. (2005) Youth Who Run Away from Out-of-Home Care. *Chapin Hall Center for Children: Issue Brief* 103, 2005 March, https://www.chapinhall.org/wp-content/uploads/Courtney_Youth-Who-Run-Away_Brief_2005.pdf (utolsó letöltés: 2019.07.11.)

Crosland, K., Dunlap, G. (2014): Running Away from Foster Care: What Do We Know and What Do We Do? *Journal of Child and Family Studies*, 6: 1697-1706.

Deresné Tanárki Mária (2018): *Szakmai beszámoló a Fejér Megyei Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat 2017. évi feladatellátásáról.* <https://www.gyermekvedelem.hu/user/browser/File/2018/Szakmai%20besz%C3%A1mol%C3%B3%202017.pdf> (utolsó letöltés: 2020.01.13.)

Deresné Tanárki Mária (2015): *Bűnmegelőzés a Fejér megyei gyermekvédelmi szakellátásban.* <https://slideplayer.hu/slide/13080918/> (utolsó letöltés: 2020.01.13.)

Gough, M. (2011): *The Other Side of Child Protection: The Lived Experiences of Front Line Child Protection Workers.* University of Victoria. [http://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/3283/MICHAEL%20GOUGH%20THESIS%20FINAL%20\(28-APR-11\).pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/3283/MICHAEL%20GOUGH%20THESIS%20FINAL%20(28-APR-11).pdf?sequence=1&isAllowed=y) (utolsó letöltés: 2019.07.11.)

EMCDDA (2019): *European Drug Report 2019: Trends and Developments.* http://www.emcdda.europa.eu/edr2019_en (utolsó letöltés: 2019.07.11.)

Ofsted (2009): *Life in children's homes - A report of children's experience.* Children's Rights Director for England, London. https://dera.ioe.ac.uk/182/7/Life%20in%20children's%20homes_Redacted.pdf (utolsó letöltés: 2019.07.11.)

Kovács Zsuzsa – Tóth Marietta (é.n.): *A szakellátásban előforduló szökések problematikájának áttekintése.* Kézirat.

Michael R. Pergamit, Ph.D. The Urban Institute Michelle Ernst, Ph.D. Chapin Hall The University of Chicago (2011): *Running Away from Foster Care: Youths' Knowledge and Access of Services* <https://monarchhousing.org/wp-content/uploads/2011/08/runawayyouth.pdf> (utolsó letöltés: 2019.07.11)

Preventing and Responding to Runaways from Foster Care (2014): *Fosterint perspective,* 2014/8. <http://fosteringperspectives.org/fpv18n2/runaways.htm> (utolsó letöltés: 2019.07.11.)

Skyles, A., Smithgall, C., & Howard, E. (2007). School engagement and youth who run away from care: The need for cross-system collaboration (Working Paper). Chicago, IL: The University of Chicago, Chapin Hall.

UNICEF (2017): *A child is a child Protecting children on the move from violence, abuse and exploitation*. New York.

https://www.unicef.org/publications/files/UNICEF_A_child_is_a_child_May_2017_EN.pdf

United Nations (2004): *School based education for drug abuse prevencios*, New York.

https://www.unodc.org/pdf/youthnet/handbook_school_english.pdf (utolsó letöltés: 2019.07.11.)

Egyéb kapcsolódó internetes oldalak:

National Runaway Safeline: www.1800runaway.org

FYSB – Runaway and Homeless Youth: <https://www.rhyttac.net/>

Lorimer at the heart of Fostering: <https://www.lorimerfostering.com/news-and-events/preventing-and-responding-to-runaways/>

UK Fostering: <https://ukfostering.org.uk/children-running-away-from-care/>

Melléklet

Interjúvázlatok

Egyéni interjú vázlata gyermekvédelmi szakellátásban érintett gyermekekkel

Alapadatok és a bekerülés körülményei:

- bemutatkozás
- bekerülés ideje, bekerülés oka, hol nevelkedik, mióta van jelenlegi gondozási helyén, hogyan élte meg a rendszerbe való kerülést

Családi kapcsolatok:

- családi háttér (szülők, testvérek, kivel élt, ki nevelte, család társadalmi helyzete, mit tud vérszerinti családjáról)
- szülőkkel való kapcsolat (tart-e kapcsolatot, milyen rendszerességgel, milyen a kapcsolat gyakorisága, minősége), családi devianciák (drog, alkohol, öngyilkosság, bűnözés, prostitúció, bántalmazás)
- gyermekkorúaknál van-e esély a hazakerülésre, ő mit szeretne, beszélgetnek-e erről a szakemberekkel, illetve a családdal

Intézeti és nevelőszülőnél való élet, napi program, kapcsolatok:

- hétköznapi elmesélése (napi élet, munkamegosztás a nevelkedési helyen)
- ünnepnap elmesélése (karácsony, születésnap)
- ami jó, ami rossz a gyermekotthoni / lakásotthoni életben, illetve a nevelőszülőnél való nevelkedésben
- kortársakkal való kapcsolat (gondozási helyen és iskolai társakkal, fiatal felnőtteknél munkatársakkal)
- nevelőkkel, nevelőszülőkkel való kapcsolat

Iskolai pályafutás, munkavállalás:

Általános iskolai tapasztalatok:

- Tanulmányok: hova jár vagy járt általános iskolába, hogyan tanul/t, milyenek, milyenek voltak az eredmények, voltak-e nehézségek? Ki tud segíteni a tanulásban? Jár-e vagy járt-e felzárkóztatásra, korrepetálásra?

- Pályaválasztás segítése hogyan alakul, amennyiben előtte áll, kap-e támogatást?

Középiskolai tapasztalatok:

- Miért választotta az adott középiskolát / szakmát, szereti-e?
- Tanulmányi eredményeit milyennek ítéli, elégedett-e vele?

Önálló életkezdés támogatása:

- Mik a tervei, hogyan képzei el az életét felnőttként?
- Vannak-e továbbtanulással kapcsolatos tervei a tankötelezettség utáni időszakra vonatkozóan? Vannak-e felsőfokú tanulmányokkal kapcsolatos tervei?
- Hogyan készül, kap-e és ha igen, kitől kap segítséget az önálló élet megkezdéséhez?
- Mit gondol a munkáról, milyen szeretne végezni? Mennyi pénzt szeretne keresni?
- Vágyik-e saját családra, mikor, és milyennek képzei a saját családját?
- Hogyan kívánja a lakhatást megoldani?
- Mire van szüksége az önálló élet megkezdéséhez, mely területek kell erősíteni? (pénzbeosztás, kapcsolatok, munkahely, lakhatás)

Szökéssel kapcsolatos tapasztalatok – saját élmény:

- Mesélje el, hogy mikor és hogyan szökött, mi volt a motivációja, ki segített neki? Az engedély nélküli eltávozásnál hova ment? Ki tudott róla (együtt nevelkedő kortársak, külső barátok, családtagok, gyermekvédelmi gyám, egyéb szakemberek)? Mit szóltak az egyes szereplők a szökéshez?
- Ki hozta vissza a gondozási helyre?
- A gondozási helyen visszaérkezését követően ki, hogyan és miről beszélgetett el vele? Ennek milyen hatása volt?
- Vannak-e megelőző programok, csoportfoglalkozások, amik a szökéssel, droggal, alkohollal, kortárs bántalmazással, bűnelkövetéssel kapcsolatosak? Ha igen, mi a véleménye ezekről? Ha nincsenek ilyen programok, milyen témában venne részt egyéni vagy csoportos foglalkozásokon?
- Mikor szökne el újra, illetve mi tartaná vissza a szökéstől?

Szökéssel kapcsolatos általános vélekedések:

- Miért szöknek a gyermekvédelemben élő gyermekek és fiatalok? Hova szöknek? Hogyan lehetne megelőzni vagy visszatérést követően az ismételt szökést megakadályozni?

- Ismer-e olyan kortársakat, akik rendszeresen szöknek? Meséljen el egy-egy ilyen történetet név nélkül!
- Milyen programokra lenne szükség, amik a szökéssel, droggal, alkohollal, kortárs bántalmazással, bűnelkövetéssel kapcsolatban megelőző jellegűek? Kiben tudna megbízni ezekben a témákban (nevelő, pszichológus, nevelőszülő, kortárs segítők, önkéntesek stb.)?

Köszönjük a válaszadást!

Egyéni interjú vázlata gyermekvédelmi szakellátásban dolgozókkal és döntéshozókkal

Ellátórendszer:

- Kérjük, mutakozzon be röviden (szakmai élet, jelenlegi munkakör, képviselt intézmény bemutatása)
- Kérjük, értékelje országosan az intézményes és nevelőszülői ellátás helyzetét (ellátási filozófia, döntési mechanizmusok a rendszerben, fejlesztési irányok, főbb tendenciák 1997-től napjainkig)!
- Az egyes ellátási szükségletekre a rendszer hogyan tud reflektálni, ebben vannak-e területi különbségek?
- Hogyan tudja a rendszer a vérszerinti családdal kapcsolatos együttműködésekkel kezelni, segíteni?
- Ön szerint a gyermekvédelmi szakellátásban milyen főbb hiányosságok vannak, melyeknek kellene lennie a jövőbeli legfontosabb fejlesztéseknek? Milyen szolgáltatások, programok lennének fontosak?
- A szakemberek képzése terén milyen tématerületeket tartana fontosnak?
- A módszertani fejlesztések terén mit tartana fontosnak?
- Mit gondol a gyermekvédelmi háttérrel rendelkezők társadalmi integrációs lehetőségeiről a rendszer jelenlegi működése mentén?

Szökéssel kapcsolatos tapasztalatok / vélemények

- Miért szöknek a gyermekvédelemben élő gyermekek és fiatalok (tipikus okok ismertetése, kategorizációja: 1) családba való távozás; 2) devianciák megléte; 3) ellátórendszer elégtelensége – ellátási körülmények, illetve strukturális problémák pl. a kamaszok kezelésére alkalmatlan intézmények)? Hová szöknek?
- Hogyan lehetne megelőzni vagy visszatérést követően az ismételt szökést megakadályozni? Ebben van-e szükség az intézményi struktúra átalakítására, esetleg a családdal való kapcsolattartás szabályozásának átalakítására az életkor előre haladtával? Ha igen, milyen javaslatokat tudna megfogalmazni?
- Tudomása szerint a rendszeresen engedély nélkül eltávozó gyermekeknek mi a motivációja, ki segít nekik? Az engedély nélküli eltávozásnál hova mennek? Jellemzően ki vagy kik tudnak róla (együtt nevelkedő kortársak, külső barátok, családtagok, gyermekvédelmi gyám, egyéb szakemberek)?

- A szökés háttérében milyen devianciák figyelhetők meg (bűnelkövetés, addikció, prostitúció stb.)
- Jellemzően ki hozza vissza a gondozási helyre a szökött gyermekeket?
- Mennyire jellemző a csoportos eltávozás?
- Meséljen el egy-egy ilyen történetet név nélkül a saját praxisából!
- A gondozási helyen a visszaérkezést követően ki, hogyan és miről beszélget el a gyermekkel?
- Vannak-e megelőző programok, csoportfoglalkozások, amik a szökéssel, droggal, alkohollal, kortárs bántalmazással, bűnelkövetéssel kapcsolatosak? Ha igen, mi a véleménye ezekről? Ha nincsenek ilyen programok, milyen témában venne részt egyéni vagy csoportos foglalkozásokon?
- Az SZGYF-ben kidolgozásra került protokoll milyen főbb pontokat tartalmaz, ennek a területi munkába való bevezetését mennyire tartja fontosnak? Vannak-e ezzel kapcsolatban tapasztalatai vagy javaslatai?
- A képzésekben ez a téma mennyire jelenik meg? Egyáltalán milyen témákat lenne érdemes a képzésben hangsúlyosabban megjeleníteni?
- Ismer-e a témában bármilyen hazai vagy nemzetközi jó gyakorlatot, ennek az adaptációjához milyen feltételekre lenne szükség a hazai rendszer vonatkozásában?
- Mit tehet a nevelőszülő a megelőzés terén? Ebben kap-e segítséget a hálózattól?
- Milyen programokra lenne szükség, amik a szökéssel, droggal, alkohollal, kortárs bántalmazással, bűnelkövetéssel kapcsolatosak? Véleménye szerint kiben tudnának a gyermekek és fiatalok megbízni ezekben a témákban (nevelő, pszichológus, nevelőszülő, kortárs segítők, önkéntesek stb.)? Egyéni vagy csoportos munkamódszert tartana hatékonynak?

Köszönjük a válaszadást!

A gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermekek gondozási helyről történő engedély nélküli eltávozásának és az ahhoz kapcsolódó intézményi eljárások teljes körű országos vizsgálata

KÉRDŐÍV AZ ENGEDÉLY NÉLKÜL ELTÁVOZOTT GYERMEKEK HELYZETÉRŐL

A gyermekvédelmi szakellátórendszerben egyre súlyosabb probléma a gyermekek gondozási helyről való engedély nélküli eltávozása (szökése). A beilleszkedésük megfelelő szakmai és kortársak általi segítéséhez tisztában kell lennünk az okokkal, a jelenlegi jó és rossz intézményes gyakorlatokkal.

(Engedély nélküli eltávozás jogi szabályozása: 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 86.§)

A kutatás célja a gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermekek engedély nélküli eltávozása (a továbbiakban szökése) mögött álló egyéni és rendszerszintű okok feltárása, illetve a nevelőszülői hálózatok és az intézmények által követett preventív gyakorlatok azonosítása közpolitikai ajánlások készítése céljából.

Tisztelt Intézményvezető!

Kérjük, hogy a kérdőívet továbbítsa minden egyes telephelyen a szakmai egység vezetőnek. Az adatokat 2019. november 20-ig szíveskedjenek kitölteni, mivel a bekért adatok intézményi telephelyre (székhelyen lévő „telephelyre” is) vonatkoznak, a nevelőszülői ellátás esetében pedig a nevelőszülői hálózatra.

A kérdőívet csak online formában szükséges kitölteni, pdf formátumban csak a kérdések könnyebb áttekintése érdekében küldjük meg.

A bekért adatok köre nagyrészt 2019. áprilisban szökött és a korábban megszökött, de 2019 áprilisában is szökésben lévő gyermekekre vonatkozik összesített formában. Ahol nem, ott külön jelezzük. Szakellátás alatt a kérdőívben mindenhol gyermekvédelmi szakellátást értünk.

1. Intézményi telephelyet/nevelőszülői hálózatot azonosító adatok:

1. A telephely személyi- infrastrukturális jellemzői

1. Körülbelül hány perc alatt érhető el tömegközlekedéssel a telephelytől a legközelebbi, rekreációs, szabadidős lehetőséget nyújtó helyszínnek? *(nevelőszülői hálózatok, kérjük, hagyják üresen)*

.....perc (egész szám)

2. A telephelyen / nevelőszülői hálózatban fenntartó által engedélyezett szakmai álláshelyek száma 2019. 04.30-án: *Álláshelyek alatt a státuszok (nem az azt betöltő kollégák) számát értjük! Nevelőszülők is szakmai munkakört betöltőnek számítanak.*

3. Betöltött szakmai álláshelyek száma 2019. 04. 30-án:

4. Betöltetlen szakmai álláshelyek száma 2019. 04.30-án:

5. 2018 év folyamán távozó szakmai munkakört betöltő kollégák száma;

6. 2018 év folyamán érkező szakmai munkakört betöltő kollégák száma:

7. A fenntartó által engedélyezett szakmai álláshelyek száma 2018.

8. Jellemezze az ellátás egyes összetevőit 1-től 4-ig a telephelyre vonatkozóan a gyermekek szempontjából (1=nagyon rossz / elégtelen, 2=rossz / elégséges, 3= inkább jó/ alkalmas, vagy 4= a szükségleteknek megfelelő)

	1	2	3	4	NT/NV
a) az épület épületgépészeti állapota					
b) étel mennyisége					
c) étel minősége					
d) lakószobák állapota					
e) bútorzat állapota					
f) közösségi terek nagysága					
g) közösségi terek berendezése, felszereltsége					
h) sportolási, rekreációs lehetőségek a telephelyen					
i) korszerű infokommunikációs eszközökkel való ellátottság					
j) terápiás lehetőségek elérhetősége a telephelyen					
k) terápiás lehetőségek elérhetősége a telephelyen kívül					
l) a kapcsolattartásra jogosultakkal való kapcsolattartási lehetőségek és megfelelő feltételek a telephelyen					
m) a gyermekek ellátási szükségletének és életkori összetételének megfelelő házirend és napirend					

II. Szökött)/ellátott gyermekek jellemzői a telephelyen/hálózatban

2019. áprilisban szökésben lévők jellemzői, ahol nem, ott külön jelezve van!

9. Az ellátott gyermekek száma összesen (2019. 04. hó):

10. Az összes **szökési eset** száma (2019. 04. hó):

11. A szökött gyermek száma összesen (2019.04. hó): ha nulla, ugrás 25.

12. A gyermekek státusza (2019. 04. hó):

státusz	gyermekek száma	szökött gyermekek száma
a) ideiglenes hatállyal elhelyezett		
b) nevelésbe vett		

13. A 2019. áprilisban az ellátott gyermekek közül:

- a) egy alkalommal szököttek száma:
- b) 2-3 alkalommal szököttek száma:
- c) 3-nál több alkalommal szököttek száma:

14. 2019. áprilisban ellátott, szökött gyermekek életkori, ellátási szükséglet szerinti és nemenkénti megoszlása

	összes ellátott gyermek közül	szököttek közül
a) a)12 év alatti (2007 előtt született)		
b) b)12-14 éves (2005-2007 között született)		
c) c)15-16 éves (2003-2004 között született)		
d) d)17-18 éves (2001-2002 között született)		
e) e)különleges szükségletű		
f) f)speciális szükségletű		
g) g)kettős szükségletű		
h) h)lány		

15. A szökés időtartama: A 2019. áprilisban szökött gyermekek közül:

	fő
a) a 48 óránál rövidebb ideig szökésben lévők száma:	
b) a 48 óránál hosszabb, 30 napnál rövidebb ideje szökésben lévők száma:	
c) a 30-90 napja szökésben lévők száma:	
d) 90 napon túl szökésben lévők száma:	
e) a gondozási helyre meg sem érkezettek száma (2019. januári elhelyezés óta):	

16. A 2019. áprilisban szökött gyermekek közül, hány fő:

	fő
a) áll gyógyszeres kezelés alatt pszichés problémái miatt?	
b) áll pszichiátriai kezelés alatt?	
c) jár heti rendszerességgel pszichológushoz?	

d) esetében tudható, hogy prostitúcióval érintett volt a szökés ideje alatt?	
e) esetében tudható, hogy alkalmanként drogot fogyaszt?	
f) esetében tudható, hogy rendszeresen drogot fogyaszt?	
g) esetében tudható, hogy alkalmanként alkoholt fogyaszt?	
h) esetében tudható, hogy rendszeresen alkoholt fogyaszt?	
i) vált bűncselekmény sértettjévé a szökés ideje alatt?	
j) követett el bűncselekményt a szökés ideje alatt	
k) ellen van folyamatban büntetőeljárás	

19. A 2019. áprilisban a szökött gyermekek esetében a jelenlegi gondozási helyük hányadik gondozási hely (beleértve az ideiglenes gondozási helyet is)? (fő)

gondozási hely száma	összes ellátott	szököttek
a) 1. hely		
b) 2. -3. hely		
c) több mint 3		

20. A 2019. áprilisban az ellátott és a szökött gyermekek közül hány fő volt a teljes életútja során a szakellátásban? (fő)

szakellátásban töltött idő	összes ellátott	szököttek
a) kevesebb, mint 1 éve		
b) 2-5 éve		
c) 5 fölött		

21. Magántanulók száma

- a) tanköteles korú, 2019. 04. hóban ellátott gyermekek közül a magántanulók száma:
b) tanköteles korú, 2019. 04. hóban szökött gyermekek közül a magántanulók száma:

22. A szökött gyermekek közül hány gyermek távozott az alábbi helyekről 2019. 04. hónapban? (fő)

- a) gondozási helyről
b) szabadidős programról
c) kimenőről nem érkezett vissza
d) iskolából, iskolai rendezvényről
e) orvostól, fogorvostól, egyéb egészségügyi intézményből
f) egyéb helyről.....

23. Hány gyermek távozott az alábbi helyekre 2019. 04. hónapban? (fő)

- a) családtagokhoz (szülő, testvér, nagyszülő, stb)
b) barát(ok)hoz
c) párjához/élettársához
d) ismeretlen helyre / ismeretlen személyhez

e) meg sem érkezett a gondozási helyre

24. A szökött) gyermekek közül hány fő esetén volt a szökés **elsődleges** motivációja a vizsgált hónapban (2019.04. hó)

	fő
a) a gyermek a szüleivel, rokonaival szeretett volna lenni	
b) a gyermek a párjával, élettársával szeretett volna lenni	
c) a gyermek kortársaival, barátaival szeretett volna lenni	
d) a gyermeket prostitúcióra kényszerítették	
e) egyéb ok:.....	

25. Mennyire jellemző a szökés ÁLTALÁNOS okaként az Önök telephelyén? (1-től 4-ig, 1=egyáltalán nem jellemző, 4=nagyon jellemző, NT=nem tudom megítélni)

	1	2	3	4	NT
a) az ellátási körülményeket a gyermek nem találja megfelelőnek					
b) a gyermek pszichés állapota					
c) a gyermek nehezen viseli a gondozási hely szabályait					
d) a gyermek túl késői életkorban került az ellátórendszerbe, amikor a rendszer már nem képes korrigálni a szocializációs hátrányait					
e) a gyermek mély traumákkal került a szakellátásba, amire az nem tud terápiás válaszokat adni.					
f) a gyermeket a kortársai bántalmazták a gondozási helyen					
g) a gyermek nem tudott beilleszkedni a közösségbe / gondozási helyre					
h) a gyermek bűnelkövető környezetből érkezett					
i) már a bekerülés oka is csavargás volt					
j) menekül az iskolai kötöttségek elől					
k) menekül az iskolai kudarcok elől					
l) a gondozási hely nem felel meg a szükségleteinek					
m) a gyermekvédelmi szakemberek nem felkészültek a szökésben érintett gyermekek problémáinak kezelésében					

III. Gyermekvédelmi gyakorlatok, vélemények

26. A telephely / nevelőszülői hálózat oldaláról jellemzően ki/kiknek a feladata a szökött gyermekek keresése (több válasz is megjelölhető!)

- a) nevelő, gyermekfelügyelő/nevelőszülő
- b) nevelőszülői tanácsadó
- c) gyermekvédelmi gyám
- d) egyéb személy-----

27. Jellemzően milyen segítséget kapott a gyermek direkt vagy indirekt formában a szökésből visszaérkezése után a helyzet kezelése, illetve az ismétlés elkerülése érdekében? (több válasz is megjelölhető, max. 4)

- a) elbeszélgetnek vele egyénileg
- b) csoportfoglalkozáson vehet részt a telephelyen / nevelőszülői hálózatban
- c) csoportfoglalkozáson vehet részt a telephelyen / nevelőszülői hálózaton kívül
- d) egyénileg pszichológusi segítséget /pszichológiai, mentálhigiénés tanácsadást kap a telephelyen / nevelőszülői hálózatban
- e) a gyermeket a gondozási helye egyéni pszichológusi segítséghez /pszichológiai, mentálhigiénés tanácsadáshoz juttatja a telephelyen / nevelőszülői hálózaton kívül
- f) szülők, hozzátartozók számára foglalkozást tartanak egyénileg
- g) szülők, hozzátartozók számára foglalkozást tartanak csoportosan
- h) nevelők, gyermekfelügyelők, nevelőszülők számára tanácsadást biztosítanak egyénileg
- i) nevelők, gyermekfelügyelők, nevelőszülők számára tanácsadást biztosítanak csoportosan
- j) egyéb segítség

28. A szökéssel kapcsolatban jellemzően milyen témákról beszélgetnek az érintett gyermekkel ?

- a) bűncselekmény áldozatává válása
- b) bűncselekmény elkövetése
- c) prostitúcióra kényszerítés
- d) drogokkal való érintkezés
- e) alkoholfogyasztás
- f) szökésből származó veszélyek
- g) felnőtté válás, önálló életkezdés
- h) egyéb téma

29. A fenti témákra építve biztosítanak-e rendszeresen csoportfoglalkozást a gyermekek számára?

- a) Igen
- b) nem

30. Ha van kidolgozott protokolljuk, eljárás módjuk, gyakorlatuk a szökött gyermekek fogadására, kérjük, írja le, annak főbb elemeit, lépéseit:

31. Ha van kipróbált prevenciós programjuk a szökések megelőzésére, kezelésére, kérjük, írja le főbb tartalmi elemeit,:

32. Ismer a témában bármilyen hazai vagy nemzetközi prevenciós programot a szökések megelőzésére, kezelésére, amit szívesen kipróbálna? Kérjük, írja le, mi lenne az:

33. Véleménye szerint, milyen eszközökkel lehetne a gondozási helyen maradásra ösztönözni a gyermekeket? (kérjük, jelölje meg mennyire fontos Ön szerint az adott szempont: 1-től 6-ig egy skálán, 1=kevésbé lényeges, 6=nagyon fontos)

	1	2	3	4	5	6
a) legyen állandó team a gyermek körül						
b) legyen egy állandó felnőtt, akihez a gyermek bármikor fordulhat						
c) legyen biztosított a megfelelő étkezés, ruházkodás, tiszta ágy, lakhatás (alapvető szükségletek)						
d) legyen korszerű az épített környezet						
e) fontos lenne már a bekerüléskor figyelni a gyermek szükségleteire, hogy a számára leginkább megfelelő gondozási helyre, csoportba kerülhessen						
f) fontos lenne a gyermekvédelemben a minőségbiztosítás						
g) növelni kellene a speciális gyermekotthonok, központi speciális gyermekotthonok számát						
h) fontos a megfelelő bizalmi kapcsolat kialakítása a gyermekkel						
i) önkénteseket kellene nagyobb számban bevonni az otthont nyújtó ellátásba						
j) magasabb szakember létszámot kellene biztosítani a gyermekek közvetlen ellátásához						
k) fontos lenne a gyermek gyámhatósági határozatban szabályozott, fontos és érdekében álló kapcsolattartásához megfelelő feltételek biztosítása						
l) több szankciót kellene alkalmazni a szökött gyermekekkel szemben						
m) nyitottabbá kellene tenni az intézményeket (pl.: félutas-ház; helyi közösségbe integrálódik az intézmény)						
n) a gondozási helyek működését kellene zártabbá tenni						
o) bizonyos esetekben a vezető egyénileg mérlegelhesse a gyermek rendőrségi felkutatásának (körüzésének) kezdeményezése tekintetében						

34. Az alábbi témák közül melyeket tartaná fontosnak egy továbbképzés keretében a gyermekvédelmi szakemberek számára? (több válasz is megjelölhető)

- a) bűnmegelőzés
- b) prostitúció, emberkereskedelem

- c) drog, alkohol
- d) pszichiátriai betegségek
- e) felnőtté válás, önálló életkezdés
- f) problémás gyermekekkel történő bánásmód
- g) egyéb téma, éspedig:

35. Attitűdkérdések: mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel? (1-től 6-ig, 1=egyáltalán nem ért egyet, 6=teljesen egyetért) Szakellátás alatt a gyermekvédelmi szakellátást értjük.

	1	2	3	4	5	6
a) Jelenleg sok olyan gyermek is van a szakellátásban, akiknek nem ott lenne a helye.						
b) A szökése egy tágabb társadalmi probléma tünete, ami ellen a szakellátás nem tud hatni.						
c) A szökésre nem lehet ma már devianciaként tekinteni.						
d) A gondozási hely megválasztásába sokkal jobban be kellene vonni a gyermeket is.						
e) Nagyon a generációs változások, sokszor nem értjük a jelenlegi generáció viselkedését.						
f) A szökés ténye inkább a gyermek pszichés állapotának tünete, mint a szakellátás működésének.						
g) A kortársbántalmazás gyakoribbá vált az utóbbi időben a szakellátásban.						
h) A gondozási helyről akkor nem szöknek a gyermekek, ha az strukturált kereteket tud biztosítani.						
i) Nincs lehetőség arra, hogy a gyermeket a számára megfelelő szakellátási formába helyezzük el.						
j) A szakellátásban túl nagy a szakemberek fluktuációja ahhoz, hogy érzelmi kötődések alakuljanak ki a gyermekkel, ami szökés ellen tudna hatni.						
k) A gyermekek egyre agresszívbabbak, nem tudják kezelni az indulataikat.						
l) A szakellátásban nincsenek megfelelő terápiás megsegítések, rekreációs programok, ami a szökés ellen tudna hatni.						
m) Hiányoznak vagy, hiányosak azok a közösségi ellátások, melyek a szakellátórendszerben folyó nevelési, terápiás tevékenységét kiegészítenék vagy támogatnák.						
n) A szakellátásban nincsenek pszichológusok, fejlesztőpedagógusok, gyógypedagógusok és egyéb segítő szakemberek, akik a gyermekek pszichés és érzelmi, értelmi fejlődése, megsegítése szempontjából segítséget tudnának nyújtani.						

o) A gyermekek nevelkedési helyüktől függetlenül számos veszélynek vannak kitéve a posztmodern társadalomban (pl. bántalmazás, cyber bullying, dizájner drogok).						
p) Az adott településen hiányoznak vagy csak kis számban érhetőek el a közösségi, szabadidős-rekreációs, kulturális programokat nyújtó lehetőségek, amik a családoknak és / vagy a szakellátóhelyeknek segítséget nyújtanának.						

Köszönjük a válaszadást!